

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ І ПРОЦЕСІВ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

***Матеріали
IV Всеукраїнської науково - практичної
конференції***

**ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

**м. Івано-Франківськ
27-28 жовтня 2022**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ І ПРОЦЕСІВ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ІМ. І. Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

**ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ
ВИМІРИ**

*Збірник матеріалів
ІМВсеукраїнської науково - практичної конференції
(м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022року)
II частина*

Редакційна колегія

Цепенда Ігор Євгенович – ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор

Рафальський Олег Олексійович – директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України

Якубів Валентина Михайлівна – доктор економічних наук, професор проректор з наукової роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Калакура Олег Ярославич – доктор політичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу національних меншин Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України

Кугутяк Микола Васильович – декан Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор історичних наук, професор

Климончук Василь Йосифович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політичних інститутів та процесів Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Монолатій Іван Сергійович – доктор політичних наук, професор кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Доцяк Ігор Іванович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Липчук Оксана Іванівна – кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Ломака Іванна Іванівна – кандидатка політичних наук, доцентка кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Москалюк Михайло Федорович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022 р.). – Івано-Франківськ, 2022. – 390 с.

До збірника увійшли матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри».

©Кафедра політології,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ЗМІСТ

Розділ IV

Сучасна система міжнародних відносин **Конфлікти та кризи XXI століття**

Боринська О. Л., Жданова А. Актуальні питання співробітництва України та Румунії.....	9
Сичова Я. А. Суперечність у політиці пам'яті в сучасних угорсько-українських відносинах: закон «Про освіту».....	18
Пучко Я. В. Китайсько-тайванський конфлікт: генезис та особливості протистояння.....	25
Мацюк В. Б. Миротворчі місії НАТО після кейсу Афганістану	42
Овчар І. В. Фактор президента в міжнародній політиці.....	54

Розділ V

Російсько-українська війна: **передумови, причини та хід війни,** **наслідки для України, країн**

Центрально-Східної Європи та світу

- Климончук В. Й.** Російсько українська війна як цивілізаційне поле битви ХХІ століття.....71
- Горбатюк М. В.** «Мова ненависті» у суспільному дискурсі як засіб боротьби у російсько-українській війні 2022 р.....80
- Завгородня Ю. В.** Теоретичне усвідомлення сутності поняття «кібервійна» у політичному процесі103
- Матвієнків С. М., Лещин О.** Регіональні медіа України під час російсько – української війни.....115
- Доцяк І. І.** Національна стійкість в умовах російської військової агресії: регіональний вимір.....122
- Лисянський П. Л.** Ідеологічні передумови військової агресії рф проти України.....133
- Миколайчук О.** Місцеве самоврядування у російсько-українській війні (на прикладі Яремчанської територіальної громади).....144
- Савчук В. Р.** Порівняння аморальності в міжнародній політиці та аналогічних аспектах суспільного життя в

контексті російсько-української війни.....	171
Головчук Ю. М. Політична комунікація та PR в умовах повномасштабної війни російської федерації проти України.....	184
Запорожева К. В. Роль ЗМІ у ході російсько-української війни.....	200
Іващенко Р. А. Постправда в російсько-українській війні.....	206
Бітель Ю. Р. Допомога країн Балтії для України, в рамках російсько-української війни.....	215
Дукач Н. Ю. Кримськотатарський корінний народ у російсько-українській війні	224
Бушев М. М. Російсько-українська війна: передумови, причини та хід війни, наслідки для України, країн Центрально-Східної Європи та світу.....	243

Розділ VI

Теоретико-методологічні підходи до

аналізу політичних процесів

- Вдовичин І. Я.**– Раціоналізм як інструмент аналізу політичних процесів в умовах пост правди.....252
- Ротар Н. Ю.** Особливості організації політичного процесу засобами деліберативної демократії: теоретичний вимір проблеми.....259
- Остапець Ю. О.** Парламентські вибори 2022 року у країнах Європейського Союзу: причини успіху праворадикальних партій, протистояння мейнстримних партій та партій «нової політики».....268
- Баранівська М. М.** Методологічні підходи до аналізу семіотичної структури популістського дискурсу....307
- Приходько Я. В.** Принцип динамічності об'єкту політичного пізнання: теоретико-методологічні основи дослідження317

Потерейко О. О. Інформаційний тероризм – загроза інформаційної безпеки держави в умовах глобалізації.....	331
Равлик І. О. Оновлення методологічних рамок дослідження політичної еліти в постмодерну добу.....	337
Цікул І. В. Ліберальна парадигма політичної комунікації.....	344
Івасюк І. І. Політико – правові основи функціонування об’єднаних територіальних громад.....	351
Соколовська О. М. Нові стратегії методологічної основи дослідження зовнішньої політики держави.....	361
Ломака І. І. Основні наукові підходи до осмислення феномену соціальної держави.....	368

Розділ IV

Сучасна система міжнародних відносин **Конфлікти та кризи XXI століття**

Боринська О.,

к.п.н., доц

ПрАТ «ВНЗ»

Міжрегіональні Академія
управління персоналом»

Жданова А.,

магістр спеціальності

«Міжнародні відносини,

суспільні комунікації та регіональні студії»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ І РУМУНІЇ

Наприкінці 2018 року керівництво Програми транскордонного співробітництва Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2018-2020 затвердило перелік профінансованих проектів. У списку 34 проекти. 34 відібрані проекти отримали фінансування ЄС на загальну суму майже 25

мільйонів євро. Програма спрямована на розвиток місцевої культури, туристичну привабливість регіону, захист національної культурної спадщини, сталий розвиток регіону, покращення екологічних умов та інфраструктури, транскордонну мобільність, обмін досвідом тощо [1]. Україні було виділено 37,73% грантових коштів, що є найбільшою сумою порівняно з іншими країнами-учасницями. Серед іншого, комітет схвалив проектну пропозицію Торгово-промислової палати м. Марамуреш (Румунія) «Сприяння розвитку ремесел і гастрономії як невід'ємних частин культурної спадщини Карпатського єврорегіону» (загальний обсяг грантової підтримки становить 581 954,68 євро).

Партнерами проекту є Університет Бабеш Боя (Румунія), Університет Мішкольц (Угорщина), Ужгородський національний університет (Україна), Районна торгово-промислова палата Боршод-Абауй-

Земплен (Угорщина) та Закарпатський фонд підтримки підприємництва «TES Fund». (Україна). Тому сьогодні реалізується концептуальна модель співпраці між Україною та Румунією у сферах освіти та науки, головна роль у якій посідає посилення наукової, інноваційної та міжнародної діяльності. Водночас це також сприятиме розширенню та зміцненню двосторонньої співпраці між державами. У зв'язку з цим між українськими та румунськими університетами та науковими установами розвиваються добрі стосунки, що створює можливості для підготовки та реалізації багатьох наукових ідей. На міжнародних наукових конференціях спільно виконуються наукові проекти, спілкуються викладачі та студенти, обмінюються досвідом науково-педагогічні працівники. Зростає переконання, що цей розвиток у майбутньому посилиться [2].

Україна має 1390-кілометровий сухопутний кордон із країнами ЄС, що становить потенційну загрозу економічній безпеці кордону, є відображенням суперечливих цілей різних економічних союзів, а також величезні можливості для міжнародного бізнесу з сусідніми країнами. Одним із найбільших територіальних сусідів є Румунія.

Більшість із цих проблем було вирішено через політизацію вступу Румунії до ЄС та єровибори України 2014-2015 років. Польща, Україна, Румунія – найбільші за територією Балто-Чорноморські країни ЦСЄ, створюють економічні та цивілізаційні вимоги (виклики) для раціоналізації торговельно-економічних взаємодій країн зазначеного регіону. Логічним результатом цих процесів і вимог є зміцнення спільних міжнародних операцій із залученням торговельно-економічних зв'язків України та Румунії. Проте слід мати на увазі, що

справжньою мотивацією транскордонного співробітництва між Україною та ЄС на сьогодні, включно з Румунією, є насамперед регіональні геополітичні інтереси, а не поглиблення економічних зв'язків між прикордонними територіями [3].

Геополітичні інтереси включають збереження певного «морального впливу» на прикордонні території, повторення механізмів контролю за дотриманням «етноетнічних» і культурних прав і свобод румунськими меншинами, особливо в Чернівцях і Закарпатті. У контексті розвитку транскордонних відносин активний дослідницький інтерес викликає необхідність розробки реальних перспектив розширення легітимної прибутковості міжнародних «прикордонних операцій». Зміцнення економічного співробітництва між Україною та Румунією є важливим для обох сторін, диверсифікуючи форму та склад міжнародного

бізнесу та шукаючи шляхи зменшення незбалансованого та деструктивного впливу глобальних зовнішніх чинників. Але для цього потрібний аналіз передумов раціональної та емоційної моралі. У зв'язку з цим особливо важливим є розгляд складових і можливостей економічних відносин з акцентом на правові міжнародні прикордонні операції, рівень їх розвитку, усунення перешкод. та дослідити питання ведення бізнесу між Україною та Румунією. Завдяки своєму «центральному» розташуванню та великому сировинному потенціалу Україна та Румунія можуть успішно та на вигідних умовах інтегруватися в європейські та світові економічні відносини. Зокрема, Румунія та Україна мають геопросторовий потенціал, який можна порівняти з Францією та Німеччиною.

За даними Національної служби статистики України, станом на 31 грудня 2014 року румунські

інвестиції в українську економіку становили \$25 млн (0,04% від загального обсягу інвестицій в Україну). Згідно зі статистикою Міністерства економіки Румунії, станом на 31 грудня 2014 року в Румунії було зареєстровано 478 спільних румунсько-українських підприємств, а в період 2015-2022 років кількість таких підприємств значно зросла. На сьогодні торговельно-економічна ситуація між Україною та Румунією змінилася через поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) у 2019 році та військову агресію Росії на Донбасі у 2014-2022 роках, а з 24 лютого 2022 року повномасштабна агресія Росії війни проти України. Наслідки розвитку коронавірусної хвороби (COVID-19), спричиненої вірусом SARSCoV-2, та посилення карантинних заходів для запобігання поширенню вірусу та наслідків бойових дій призвели до нової хвилі криз у Україні та Румунії. У результаті цих подій українська та румунська

економіки також зазнали значних втрат через постійні економічні виклики, які продовжують зростати та потребують систематичної оцінки, щоб визначити, як їх подолати.

У 2022 рік українська економіка входить у вкрай вразливого стані. Нова криза, пов'язана з коронавірусом та війною, поглибила протиріччя та вади соціально-економічного середовища в Україні. Навіть перед обличчям надзвичайних загроз коронавірусу та війни влада ще не продемонструвала здатності деполітизувати прийняття економічних рішень та створити безпечні економічні умови.

Аналізуючи дані та публікації, слід також зазначити, що питання зміцнення співпраці між Україною та Румунією залишається невирішеним або через занадто низький «початковий рівень» співпраці між двома країнами, або через недостатню далекоглядність науковців, економістів

та аналітиків, бізнесменів та урядовців, щоб його активізувати. Стає дедалі очевиднішим, що виклики 2022 року можуть навіть перевищити виклики 2021 року, оскільки країна має не лише захистити себе від зовнішніх загроз, а й прискорити основи відновлення економіки та бізнесу після зруйнованої російської агресії.

Джерела:

1. Каптару В. Румунія, Україна та НАТО [Електронний ресурс] // Radio România Internațional. Режим доступу до ресурсу: http://www.rri.ro/uk_uk/Румунія_Україна_та_НАТО-2524515
2. Між Україною і Румунією запрацював малий прикордонний рух [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1078415-mijukrajinoju-i-rumunieuju-zapratsyuvav-maliy-prikordonnijruh.html>

3. Верховна Рада України прийняла Постанову «Про звернення Верховної Ради України до держав-гарантів безпеки України». URL: <http://portal.rada.gov.ua/news/NovynyiPovidomlennya/189190.html> (дата звернення: 05.04.2017).

Сичова Я. А.

аспірантка кафедри

теорії та історії політичної науки

Львівського національного університету

імені Івана Франка

**СУПЕРЕЧНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ В
СУЧАСНИХ УГОРСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ВІДНОСИНАХ: ЗАКОН «ПРО ОСВІТУ»**

Конфлікти між державами, зокрема сусідами, на ґрунті подій минулого репрезентують політику ідентичності й пам'яті на рівні відповідних держав.

Для унаочнення специфіки політики пам'яті в сучасній Угорщині пропонуємо звернутися до суперечностей, які існують у двосторонніх угорсько-українських відносинах. Для цього звернемося до прийнятого ВРУ закону «Про освіту» (2017), який призвів до ускладнення відносин між двома державами.

Позиція Угорщини полягає в тому, що закон порушує права національних меншин та обмежує використання ними власної мови. Закон передбачає навчання мовою меншин лише в 1-4 класах школи. Угорська сторона висловила протест, згідно з яким закон не сумісний із європейськими цінностями. Міністр закордонних справ Угорщини П. Сійярто зазначив, що «Україна вдарила Угорщину в спину». Крім цього, закон назвали антиугорською кампанією, унаслідок чого Угорщина змушена була вдатися до блокування євроінтеграційних прагнень України.

Своєю чергою, тодішній міністр закордонних справ України П. Клімкін (2014-2019) підкреслив, що Україна не буде переглядати ухвалений закон, оскільки він не становить загрозу асиміляції національних меншин. Очільник МЗС зазначив: «Ніхто не хоче, щоби угорці були «менш угорцями». Вони мають залишатися угорцями, але отримати додаткові шанси, які дає знання української мови». При цьому, метою закону є «відновлення повноцінного функціонування української мови», яка, унаслідок політики Російської імперії та СРСР, протягом століть зазнавала утисків.

З'ясувавши позиції обох держав, пропонуємо визначити інструменти, які використовують угорська й українська сторони в означеному конфлікті. Серед них виділяємо:

1) Апелювання до міжнародних стандартів.

Угорська сторона вважає, що український закон «Про освіту» не відповідає Угоді про Асоціацію Україна-ЄС, посилаючись на порушення прав національних меншин. Крім цього, Угорщина стверджує, що Україна порушує Конституцію, яка не має обмежувати наявні права під час ухвалення нових законів. Своєю чергою, П. Клімкін заявив, що закон було розроблено згідно з нормами європейського й міжнародного права. Екс-міністр порівняв незнання української мови з боку угорців, які є громадянами України, із самоізоляцією. Натомість, вивчення української мови як державної, нарівні з рідною мовою, дасть змогу угорській меншині «повною мірою користуватися всіма конституційними правами українського громадянина».

2) *Законодавче регулювання.* Зокрема, угорський парламент одностайно ухвалив резолюцію (2017), що засуджує

«неконституційний» український закон «Про освіту». У резолюції наголошується, що закон серйозно обмежує права угорської меншини й порушує загальноєвропейські цінності демократії та верховенства права.

3) Звернення до міжнародних структур.

Угорщина звернулася із скаргою на український закон до ООН, ОБСЄ та ЄС. Зокрема, у зверненні до ООН ідеться про те, що закон є «ганебним рішенням», наслідком якого є позбавлення права дітей, старших за 10 років, навчатися рідною мовою. Натомість, МЗС України направило закон на розгляд Венеціанської комісії, яка не знайшла в ньому ознак неконституційності. Попри це, ключовим завданням для України комісія визначила надання гарантій національним меншинам у контексті використання ними рідної мови. Крім цього, приватні школи мають бути звільнені від виконання закону.

4) *Блокування європейських та євроатлантичних прагнень України.* Після ухвалення ВРУ закону «Про освіту» очільник МЗС Угорщини П. Сійярто заявив, що угорська сторона буде блокувати засідання Україна-НАТО доти, доки Україна буде порушувати права угорської меншини. Після цього Угорщина неодноразово блокувала засідання комісій Україна-НАТО, а також ініціювала перегляд програм підтримки НАТО для України. Своєю чергою, Україна зверталася до НАТО з проханням вплинути на Угорщину.

5) *Медіатизація конфлікту.* Як приклад наведемо декілька назв матеріалів зі ЗМІ. Зокрема, риторика угорських медіа виглядає таким чином: «Український закон про освіту вбив би всі покоління закарпатських угорців», «Наразі Україна не виконує статтю закону про освіту для меншин», «Закон про освіту є показником якості демократії в

Україні». Натомість, заголовки українських ЗМІ виглядають таким чином: «В Угорщині український закон про освіту назвали «напівфашистським», «Погрози Угорщини та провокаційні заяви: чим не вгодив закон «Про освіту» в Україні», «Угорщина блокуватиме комісію Україна-НАТО через мовний закон». Вважаємо, що кожна зі сторін акцентує на вигідних їй аспектах конфлікту, обираючи при цьому позицію жертви відносно Іншого.

Отже, у випадку угорсько-українського конфлікту спостерігаємо політизацію закону про освіту. Погляди Угорщини й України в цьому випадку суттєво різняться, оскільки жодна зі сторін не готова піти на поступки. Для правлячої партії Угорщини пріоритетним є захист етнічних мадярів закордоном, тоді як Україна розглядає претензії Угорщини як втручання у внутрішню політику.

УДК 327.323.17

Пучко Я.В.

*студентка спеціальності
«Політологія. Національна безпека»
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

КИТАЙСЬКО-ТАЙВАНСЬКИЙ КОНФЛІКТ: ГЕНЕЗИС ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИСТОЯННЯ

У статті розглянуто проблему конфлікту між Китайською Народною Республікою (Китай) та Республікою Китай (Тайвань), його генезис, відмінності внутрішніх політичних режимів двох республік та, відповідно, їхній вплив на розв'язання проблемного питання. Розкрито позицію та роль Сполучених Штатів Америки у цьому конфлікті, відносини США з КНР та РК. Зроблено висновок, що ситуація, яка склалася на сьогодні між двома республіками на Далекому Сході нагадує суперництво між прагненням демократичного вільного народу вибороти своє місце у світі та

спробами соціалістичної еліти зберегти владу у своїх руках, тому відносини між Китаєм і Тайванем стають все більше суперницькими, аніж партнерськими.

Ключові слова: Китай, Тайвань, США, Сінхайська революція, конфлікт.

The article examines the problem of the conflict between the People's Republic of China (China) and the Republic of China (Taiwan), its genesis, the differences in the internal political regimes of the two republics, and, accordingly, their influence on the solution of the problematic issue. The article also reveals the position and role of the United States of America in this conflict, US relations with the People's Republic of China and the Republic of China. It should also be noted that the confrontation between China and Taiwan can be characterized as a struggle between communism and democracy, a closed communist authoritarian dictatorship against an open nationalist free

democracy. Today, the situation that has developed between the two republics in the Far East resembles the rivalry between the desire of a democratic free people to win their place in the world and the attempts of the socialist elite to keep power in their hands, so the relationship between China and Taiwan is becoming more and more adversarial than a partnership.

Keywords: China, Taiwan, USA, Xinhai Revolution, conflict.

Однією з конфліктних та досі нерозв'язаних проблем Східної Азії є протистояння між Китаєм і Тайванем за статус Республіки Китай, тобто цього ж таки Тайваню. Протягом багатьох років приєднання Тайваню до Китаю є найболючішою проблемою для КНР, а правовий статус Тайваню або Республіки Китай є одним з найбільш спірних питань в міжнародних відносинах. Останніми роками Китай набирає сили, стає потенційно домінантною силою й бажає керувати усією своєю

територією, в тому числі островом Тайванем. Тайвань, своєю чергою, дедалі більше розглядає ідею суверенності й починає заgravати з формально незалежним статусом держави-нації [1, с. 54]. Для кращого розуміння сутності конфлікту, варто розглянути зародження та історичний розвиток конфлікту.

Останньою імператорською династією Китаю була маньчжурська династія Цін, яка правила від 17 століття до розпаду імперії 1912 року. Процесам повалення імператорської, а саме маньчжурської династії, ліквідації монархії й встановлення республіки передувала Сінхайська революція 1911 – 1913 років. Влітку 1905 року відомий демократ-революціонер Сунь Ятсен об'єднав різні революційні організації, що діяли на території Китаю, й створив Об'єднаний союз. В основі програми Об'єднаного союзу стояли «три національні принципи»: націоналізм (єдина

національна держава), народовладдя (демократичний політичний режим), благополуччя народу (демократичний соціалізм). Революційні повстання розпочалися у жовтні 1911 року в Ухані, згодом спалахнувши і в інших містах Китаю. 29 грудня 1911 року у Нанкіні («південній столиці») делегати з повсталіх провінцій проголосили Китай республікою, а Сунь Ятсена – тимчасовим президентом Китайської республіки [9]. Проте, опір новій революційній владі здійснювали прихильники маньчжурської імперії, яка вже почала розпадатися, але намагалася боротися за збереження влади у своїх руках. Надією династії став військовий і політичний діяч, генерал, що контролював найсильнішу армію імперії – Юань Шикай. Сунь Ятсен 1912 року відмовився від посади президента на користь Юань Шикая, який раніше пропагував ідеї лібералізму, адже він усвідомлював, що новостворена демократична республіка потребувала

потужної армії, яку мін надати Юань Шикай. Хоча були і інші причини для прийняття рішення про відмову від посади, наприклад укладення компромісу між Сунь Ятсеном, який віддав посаду президента республіки Юань Шикаю та манчжурською династією останній монарх якої натомість відкріся престолу [8]. Згодом новообраний президент переніс столицю до Пекіну, почав придушувати повстання й встановив режим військової диктатури. Для зміцнення влади Юань Шикай почав переслідувати демократичні організації, тиснути на видавництва газет й взагалі готувати опозицію демократичному режимові, що його намагався раніше встановити Сунь Ятсен. Влітку 1912 року Сунь Ятсен, згуртувавши Об'єднаний союз та залишки демократичних угруповань, створив національну партію Гоміндан. Для того щоб знову повернути й встановити демократію, партія намагалася розпочати другу

хвилю революції, проте всі спроби завершилися поразкою, що спричинило еміграцію учасників Гоміндану до Японії, а згодом – на острів Тайвань [9].

Відповідно, Китайська Республіка, створена у жовтні 1911 року внаслідок революційних повстань є попередницею Китайської Республіки або Республіки Китай, що розташована на острові Тайвань. Оскільки 1 жовтня 1949 року на території материкового Китаю перемогу одержала Комуністична партія Мао Цзедуна і проголосила створення Китайської Народної Республіки, то Китайській Національній Народній партії (Гоміндану) та іншим прихильникам ідей цієї партії довелося переміститися на острів Тайвань, як вже зазначалося раніше. На сьогодні Китайська Народна Республіка (КНР) охоплює материкову територію Китаю, а також як спеціальні адміністративні райони – Гонконг і Макао. КНР є де-юре

соціалістичною державою з доволі закритою комуністичною авторитарною диктатурою [1, с. 161]. Республіка Китай (РК) контролює острів Тайвань, а також дрібніші острови, що розташовані поблизу. Тайвань, своєю чергою є частково визнаною демократичною президентсько-парламентською республікою [7]. Тобто, ці дві республіки різняться в основному політичним режимом, ідеологією та міжнародним визнанням. Позиція КНР у цьому питання – приєднання Тайваню до себе, оскільки це відколота китайська провінція, навіть якщо для цього знадобиться застосування сили. А Республіка Китай вважає себе демократичною державою зі своєю обраною владою й конституцією [2].

На сьогодні відносини між КНР та РК є доволі складними та гіршими, ніж століттям раніше. В демократичному Тайваню офіційно представлено дві позиції щодо подальшої долі

республіки. Представники партії Гоміньдан, відстоюють позицію про те, що Тайвань є частиною Китаю, хоча саме ця партія в минулому виборювала встановлення демократичного ладу та свободи для своєї держави. Натомість Демократична прогресивна партія наполягає на отриманні островом повної незалежності й визнання його суверенітету. Можна вважати, що напрямок ведення політики залежить здебільшого від перемоги на виборах представника однієї або іншої партії й можливості більшого впливу для тієї партії. Сама ж громадськість Тайваню відносно опитувань вважає за краще залишити все як є. Хоча є невелика частина населення, що притримується і думки про незалежність, і є частина, що говорить про бажання бути частиною КНР. До того ж, все більше і більше людей Республіки Китай вважають себе тайванцями, а не китайцями.

Ситуація стає все більше напруженішою, що

може призвести і до активного втручання третьої сторони – США. Тож стає цікаво, яку роль у ситуації між Тайванем та КНР відіграє США? Сполучені Штати Америки є єдиним союзником та найважливішим другом Республіки Китай. При цьому США визнають Тайвань частиною Китаю і намагаються не псувати відносин з Китаєм. Більшого зацікавлення питання конфлікту набуло після новини про бажання спікерки Палати представників США Ненсі Пелосі відвідати острів Тайвань. Попри те, що офіційно Білий дім не підтримав візит Ненсі Пелосі до Тайваню, він все таки відбувся 2-3 серпня 2022 року [4]. Ця ситуація набрала величезного ажіотажу, адже ще до прибуття спікерки на острів, Китай заявив, що її приїзд може негативно вплинути на відносини КНР та США, оскільки ця ситуація розглядалася як порушення суверенітету Китайської Народної Республіки. Тоді ж Китай почав проведення

військових навчань у провінціях поруч з Тайванем. У відповідь на візит спікерки Палати представників США до острова, Китай заблокував імпорт деяких товарів з Тайваню, а 5 серпня МЗС Китаю запровадило санкції проти Ненсі Пелосі та її родичів [6]. На думку держсекретаря США Ентоні Блінкена, реакція Китаю була «кричущою провокацією», спрямованою на залякування не тільки Тайваню, а й сусідів. Також він зазначив, що подальша ескалація не є виграншою для жодної зі сторін та може призвести до непередбачуваних наслідків [10].

Варто також розглянути місце КНР і РК на міжнародній арені та їхню роль для світу. Населення Республіки Китаю становить 23 мільйони осіб, а її незалежність визнає лише 14 держав світу. Та попри визнання Тайваню як частини Китаю й заперечення його суверенітету, майже всі країни Америки, Європи, Австралії та

Океанії, Азії мають дружні відносини з Тайванем та успішно торгують з ним. Щодо відносин КНР та РК, то уряди безпосередньо не взаємодіють, але вони підтримують контакти через підзвітні урядам організації. Стосунки між Тайванем і Китаєм щораз більше стають схожими на конкурентні, аніж на партнерські [5]. Тайвань є домінуючим у світовому виробництві з комп'ютерних мікросхем, що є однією з найважливіших галузей промисловості у сучасному світі [3]. Можна вважати, що така важливість та успішна й потужна економіка роблять Тайвань важливим для США, та й для багато інших країн. Проте, ще однією важливою причиною тісних відносин між США й Тайванем є пропагування і розвиток єдиних демократичних цінностей та свободи, що не притаманне політиці Китаю.

Які можливі альтернативи розв'язання конфліктного питання? На нашу думку, важливо

враховувати бачення власне самих тайванців. На сьогодні їхнє бажання стати незалежною державою все більше зростає, а відносини з КНР стають дедалі гіршими й конкурентнішими. Зміна поглядів тайванців може відбутися за умови демократизації Китаю, але ймовірність такого розвитку подій надзвичайно низька. Перебудова Китаю на демократичну державу як контрольований процес вимагає комбінації й врахування багатьох чинників та вимог і немає гарантій, що такий перехід не вийде з-під контролю, що може негативно відбитися на економічному й політичному розвитку держави. [1, с. 162]. Політичне керівництво КНР не ризикуватиме своїм становищем майже глобальної сили й процесом творення регіональної першості, тому не варто очікувати демократичних змін з власної волі в Китаї. Так само ймовірність зі сторони Тайваню відмовитися від свободи вибору, слова, від можливості жити так, як громадяни

Тайваню бажають, жити в демократичній і вільній країні фактично дорівнює нулю. Розглядаючи ситуацію з юридичної точки зору та з урахуванням норм міжнародного права, Тайвань має законне право на самовизначення, тобто тільки тайванці можуть визначати свій статус. Китайська Народна Республіка немає жодних юридичних прав на Республіку Китай [5].

Таким чином, зважаючи на вищезазначене, питання возз'єднання КНР з Тайванем досі залишається спірним та нерегульованим, а з роками все більше кожна зі сторін наполягає на своєму і варіант компромісу відходить на другий план. Дуже низька ймовірність, що острівна держава Тайвань, здобувши демократію, свободу вибору, свободу слова, можливість захисту своїх прав захоче відмовитися від цього і приєднатися до Китаю, ставши соціалістичною державою. Можна також розглядати відмову Тайваню приєднатися до

ідеї «одна країна дві системи» як відповіддю і проявом вільної демократичної держави. Що ж до Китаю, то розраховувати на прийняття ним позиції Тайваню не варто, тому що для КНР досягти своєї мети – це шанс показати свою регіональну першість і вплив у регіоні. Дотримання балансу у цьому конфлікті забезпечує США, які одночасно погоджуються з КНР щодо статусу Тайваню та при цьому захищають Тайвань від можливого застосування сили Китаєм. На нашу думку, в майбутньому ні Китай, ні Тайвань не відмовляться від своєї позиції і продовжуватимуть наполягати на своєму: Тайвань намагатиметься стати незалежною демократичною державою, а Китай – приєднати Китайський Тайбей і утворити єдину соціалістичну державу. КНР може як і використовувати різні дипломатичні пропозиції, домовлятися, так і зважитися на застосування військової сили, що не варто не брати до уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.

2. Історична правда. Ще двадцять років тому Тайвань претендував на Туву. Історична правда. URL:

<https://www.istpravda.com.ua/columns/2022/08/5/161646/> (дата звернення: 17.10.2022).

3. Китай і Тайвань: просте пояснення суті конфлікту – BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62396120> (дата звернення: 18.10.2022).

4. Китай-Тайвань: на тлі можливого візиту Пелосі зростає напруження - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62389913> (дата звернення: 18.10.2022).

5. Тайвань: Ахіллесова п'ята Китаю?. Аналітика, безпека, економіка, міжнародна політика, культура. Зміст має значення!. URL: <https://tyzhden.ua/World/84624> (дата звернення: 18.10.2022).

6. Учасники проектів Вікімедіа. Візит Ненсі Пелосі до Тайваню (2022) – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Візит_Ненсі_Пелосі_до_Тайваню_\(2022\)#cite_note-3](https://uk.wikipedia.org/wiki/Візит_Ненсі_Пелосі_до_Тайваню_(2022)#cite_note-3) (дата звернення: 18.10.2022).

7. Учасники проектів Вікімедіа. Республіка Китай – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Республіка_Китай#Політика (дата звернення: 17.10.2022).

8. Учасники проектів Вікімедіа. Синьхайська революція – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Синьхайська_революція (дата звернення: 17.10.2022).

9. Цей день в історії : 10 жовтня 1911 : Синьхайська революція. *Цей день в історії*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/1010M/> (дата звернення: 17.10.2022).

10. U.S. calls China reaction to Pelosi's Taiwan visit "flagrantly provocative". Reuters. URL: <https://www.reuters.com/world/us-calls-china-reaction-pelosis-taiwan-visit-flagrantly-provocative-2022-08-05/> (дата звернення: 18.10.2022).

Мацюк В. Б.

*студентка спеціальності
«Політологія. Національна безпека»
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

МИРОТВОРЧІ МІСІЇ НАТО ПІСЛЯ КЕЙСУ АФГАНІСТАНУ

За час свого існування Північноатлантичний альянс провів декілька миротворчих місій, одна із них – афганська місія. Війська США і НАТО

перебували в Афганістані 20 років, і до 2021 року зі змінним успіхом там переважала яка-не-яка демократія. Проте з Талібами ніяк не вдавалось домовитись, і було прийнято рішення про виведення військ. 1 травня 2021 року США та НАТО почали офіційно виводити своїх військових з Афганістану. Можливо, якби війська виводились, але не повністю і США залишались там, Талібану не вдалось би захопити владу. Однак це сталось. Зараз Талібан намагається легітимізувати свою владу, насамперед у міжнародному просторі. Всередині країни їм це зробити вдалося шляхом популістських заяв та військового залякування.

На даному етапі існує декілька варіантів розвитку подій:

Малоймовірний, умовно позитивний – Талібан створить звичайну владу, хай вона не буде настільки демократична, але країна буде стабільно розвиватись. А на міжнародній арені таліби

проявлять себе як надійні партнери.

Нейтральний варіант – всередині країни Талібан продовжить свою радикально диктаторську політику, проте у міжнародному вимірі буде йти на діалог і не представлятиме загрози для інших держав.

І найбільш неоптимістичний сценарій – це те, що Талібан виявиться терористичною одиницею і вирішить створити на території Афганістану щось на кшталт ІДІЛ. Країна скотиться в хаос і розруху, і до того ж становитиме загрозу для сусідніх, і не тільки, держав. В такому випадку, втрутитись доведеться не тільки США та НАТО, а й Китаю, Росії та ОДКБ.

Захоплення влади талібами в Афганістані є, перш за все, проблемою для афганців. Світова увага справедливо зосереджена на спробах допомогти тим, хто відчайдушно намагається втекти з країни, і турбується про тих, хто залишився там, особливо

жінок і дівчат. Але це також серйозний удар для Заходу. Європа та Сполучені Штати як ніколи були об'єднані в Афганістані: це був перший раз, коли була використана п'ята стаття НАТО, яка зобов'язує всіх членів захищати один одного.

Проте, що ж буде далі з миротворчими місіями НАТО після завершення афганської миротворчої місії? Чи афганська катастрофа виявиться вирішальною для майбутнього місій НАТО?

Аналізуючи ситуацію, що склалась, варто подумати чи міг Північно-Атлантичний альянс зробити щось по-іншому.

Очевидною помилкою, безсумнівно, було рішення США вторгнутися в Ірак у 2003 році і, роблячи це, відірвати погляд від Афганістану, де відродився дух реваншизму. Таліби почали нарощувати сили і закликати народ до священної війни проти окупантів.

Наступна помилка стосується президентських виборів в Афганістані. США повинні були зосередитися на тому, щоб ці вибори були легітимними для афганського народу. Проте, через багаторазові втручання Держсекретаря США Джона Керрі, вони були визнані сфальсифікованими.

Найгірше те, що військові зусилля завжди були непропорційними цивільним. В Афганістані було занадто мало дипломатів, радників з внутрішніх справ, радників з питань юстиції та допомоги порівняно з перевагою військових сил. Цей всеосяжний багатоінституційний підхід зробив НАТО порівняно більш успішним в інших місцях, наприклад у Косові, Боснії та Македонії, де цивільні та військові засоби були задіяні більш справедливо на місцях. В Афганістані участь ЄС була надто слабкою, і вона ніколи не була пріоритетом безпеки та зовнішньої політики для ЄС порівняно з тим, що ті ж європейські країни

вносили військовий внесок через НАТО.

Адміністрація Байдена, реально зіткнулася з трьома сценаріями. Перший полягав в тому, щоб розірвати мирну угоду Трампа і відновити переговори з Талібаном на більш жорстких умовах. Другий – продовжити статус-кво з огляду на те, що альтернативи відкликанню погіршать ситуацію. Це вимагало б нових стратегій, бойових прийомів і набагато кращого управління. Останнім (обраним) було виведення військ, з усвідомленням, що Талібан рано чи пізно повернеться до влади. Це дозволило США скоротити свої військові та фінансові витрати, водночас стверджуючи, що вони все ще можуть впоратися з основною потенційною загрозою з Афганістану – джихадистським тероризмом – за допомогою різних форм санкцій та дипломатичного тиску.

Дивлячись на всі ці стратегічні помилки, можливо, основним неправильним судженням, яке

призвело до сьгоднішнього стану речей, було відсутність чітких довгострокових зобов'язань, які б змінили розрахунки Талібану, регіональних держав та афганського народу.

США і НАТО також потрапили в відомий парадокс, що чим більше безпеки вони забезпечували афганському уряду та елітам, тим менше останні відчували серйозний тиск щодо реформ, покращення державного управління та боротьби з корупцією – тоді як західна стратегія була протилежною.

США зосередились на виведенні військ, однак не надали належної уваги стратегії передачі владних та військових повноважень, особливо такої, яка б підтримувала афганську армію на полі бою за допомогою матеріально-технічного забезпечення та авіаційної підтримки, і це дозволило б уникнути руйнування держави.

Що все це говорить про саму роль і позицію

НАТО?

Відомий коментар президента Франції Макрона про "смерть мозку НАТО" зворушив суспільство, тому що він мав право на життя, і Афганістан це довів. НАТО працює добре як військова організація, але в умовах політичних консультацій вона все ще намагається з'ясувати наслідки дій і рішень, які приймає. З 30 країнами-членами має бути стратегічне обговорення за столом. Держави повинні використовувати НАТО політично для планування наперед, а не лише реагувати, коли вибухне криза. Тут надзвичайно важливою є трансатлантична дискусія з європейським внеском щодо спільних дій із США. Інший пріоритет і точка майбутнього вдосконалення НАТО стосується навчання. У рамках програми Столтенберга НАТО 2030 та його ідеї щодо нової стратегічної концепції альянсу акцент робиться на тому, що НАТО є тренером для

місцевих сил (Україна, Грузія, Йорданія, Ірак тощо). Все це добрі ідеї, але після Афганістану ступінь довіри до таких програм ослаб. Отже, НАТО слід зосередитися на аспекті підготовки, щоб уникнути розпаду місцевих армій. Інколи наявну культуру оптимізму потрібно замінити реалістичною, критичною оцінкою внутрішніх недоліків.

Що стосується Європи, то вона повинна мати можливість діяти самостійно, де це необхідно і там, де вона має свої власні інтереси, які необхідно захищати. Незважаючи на те, що США покинули Афганістан, в європейських інтересах залишити кабульський аеропорт відкритим з дипломатичною присутністю ЄС. Це більше відповідає власним стратегічним пріоритетам та інтересам Європи, аніж НАТО. США не стикаються з ризиком масової міграції з Афганістану так, як ЄС. Дивлячись на Малі, Сахель, Афганістан, є частини світу, де

Європа бачить інтереси та потреби, а США не бажають витратити на це ресурси чи дипломатичну увагу. Варто створити і утримати здатність ЄС реалізувати можливості для захисту європейських стратегічних інтересів. Щоб стати більш спроможним союзником, Європа повинна інвестувати більше у свої можливості безпеки та розвивати здатність мислити та діяти у стратегічних напрямках. Події в Афганістані були жахливими. Але вони повинні привести до поглиблення, а не до розколу союзу Європи з Америкою. І щоб зміцнити співпрацю, Європа повинна активізуватися. Більш стратегічно автономний і спроможний у військовому відношенні ЄС міг би краще вирішувати виклики, які постають у сусідній Європі та за її межами. Звісно ж, це піде на благо для Сполучених Штатів і в інтересах Атлантичного альянсу. Адже будь-яке партнерство потребує спроможних союзників і політичної довіри.

Повернення Талібану до влади несе з собою ризик поновлення терористичних атак, зростання наркотрафіку та великої кількості нелегальної міграції. НАТО повинні бути рішучими у боротьбі з цими загрозами. Китай, Росія та Іран матимуть більший вплив у регіоні, тоді як вплив Пакистану, Індії, Туреччини та інших зазнає змін. НАТО не можуть дозволити їм бути єдиними співрозмовниками з Афганістаном після виведення військового контингенту США. Європа разом із Сполученими Штатами має змінити та покращити свою взаємодію, не в останню чергу з самим Талібаном. Після того, як не вдалося запобігти захопленню ними країни, НАТО доведеться мати з ними справу, ретельно зважуючи можливості та працюючи над скоординованим міжнародним підходом. Звісно, це повинно обумовлюватись чіткими умовами їхньої поведінки, зокрема повагою до прав людини.

Отже, події в Афганістані не мають стати приводом для НАТО відійти від подальших міжнародних викликів. Навпаки, вони повинні заохочувати Північноатлантичний альянс поглибити свою діяльність та посилити можливості і здатності захищати свої інтереси через проведення миротворчих місій.

Перелік використаної літератури:

1. Dr. Jamie Shea. Afghanistan, Iraq, and the Future of NATO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/afghanistan-iraq-and-future-nato>
2. Josep Borrell. Europe, Afghanistan Is Your Wake-Up Call [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://english.aawsat.com/home/article/3166016/josep-borrell/europe-afghanistan-your-wake-call>

УДК 342.5

Овчар І.В.

*кандидат політичних наук,
головний консультант
Апарату Верховної Ради України*

ФАКТОР ПРЕЗИДЕНТА В МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

Анотація

Якщо раніше міжнародна політика визначалася умовами дипломатії, то зараз формат взаємовідносин диктують правила воєнного стану в Україні. При чому впливають ці правила не лише на Україну та Росію, а й усі країни світу. Як змінилися впливи в міжнародній політиці, та яку роль в ній відіграв кожен з шести президентів в Україні, спробуємо проаналізувати в матеріалі.

Ключові слова: міжнародні відносини, президент, дипломатія, війна.

Annotation

If earlier international politics was determined by the terms of diplomacy, now the format of relations is dictated by the rules of martial law in Ukraine. These rules affect not only Ukraine and Russia, but also all countries of the world. We will try to analyze in the material how the influences in international politics changed, and what role each of the six presidents of Ukraine played in it.

Key words: international relations, president, diplomacy, war.

Історію незалежності України до сьогоднішнього дня формували шість президентів, кожен з яких певною мірою (зокрема, публічно) впливав на міжнародну політику і після завершення свого перебування на посаді президента України. Хоч в Україні інституційно глава держави отримував більші або менші повноваження, міжнародна політика має свої правила, які надають першим особам країни статусу лідерів.

Перші роки незалежності України апріорі стали базовими в формуванні зовнішньої політики. На той час баланс між Європою і Росією та країнами Азії (умовно Заходом і Сходом) обґрунтовувався і політичними інтересами, і бізнес процесами. Часто просто говорили про спільність промислового потенціалу з колишніми республіками СРСР, і гостро питання самобутності чи ідентичності на міжнародній арені не виникало.

Перший президент України Леонід Кравчук (1991-1994 роки) дав старт самостійній зовнішній політиці України. Його підпис стоїть під Біловезькою угодою [15]. «Відбулася дійсно велика історична подія... Три великі держави зустрілися у Білорусі, для того, щоб запропонувати шлях створення нової співдружності. Це шлях до спасіння. Спасіння народів від конфронтації, від міжнаціональних воєн», - заявляв Леонід Макарович [3]. В останні роки життя Кравчук

взагалі назвав свій підпис під актом ліквідації СРСР найважливішим своїм вчинок у житті. Однак в цей період мова йшла вже не про фактичний розпад наддержави, а про усвідомлений вибір українців та України.

Дана цитата Леоніда Макаровича взята не випадково, адже за 30 років формування різного рівня міжнародної політики, ми підійшли впритул до фактору війни. До розуміння, що жодна угода не може стати спасінням. По-суті, дипломатія втратила можливість переконувати аргументами, економічна складова не змогла скласти конкуренцію військовій потужності.

Зараз дуже однозначно сприймається фраза про те, що зовнішньо політичні процеси побудовані на внутрішніх викликах. А ось на початку незалежності внутрішня політика України формувалась на зовнішньому кістяку, який ми успадкували від СРСР, і не поспішали переглядати.

Лише в 1994 році була підписана Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною [15]. Фактично перед Європою постала незалежна Україна, зі своїм правом вести самостійну і повноцінну зовнішню політику, та правилами визначення діалогу. А також в Україні зафіксували статус багатовекторності.

В цей же період розпочалися процеси, які ми будемо згадувати у 2022 році з повномасштабним вторгненням РФ на нашу територію та загрозою використання ядерної зброї. Саме в часи Леоніда Кравчука розпочалася підготовка до Будапештського меморандуму, за яким Україна відмовиться від ядерної зброї в обмін на гарантії безпеки [8, 12]. Ядерний арсенал України на той час був третім за потужністю у світі після США і Росії.

Меморандум про гарантії безпеки підписали у грудні 1994 року у Будапешті, звідси й назва

документу. Це сталося після приєднання України до договору «Про нерозповсюдження ядерної зброї». Будапештський меморандум підписали президент США Білл Клінтон, Росії Борис Єльцин, України Леонід Кучма та прем'єр-міністр Великої Британії Джон Мейджор. США, Росія та Британія брали на себе такі зобов'язання: поважати незалежність, суверенітет та теперішні кордони України, утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності України, утримуватись від економічного тиску, що може порушити суверенітет України.

Другий президент України Леонід Кучма, який підписував документ у Будапешті, у 2009 році визнав, що його попереджали про порожність гарантій меморандуму після його підписання. «Тодішній президент Франції Франсуа Міттеран сказав: «Синку, не вір цьому документу, тебе

обмануть», - розповів Кучма на міжнародній конференції в Єрусалимі [12].

Однак каденція Леоніда Кучми містить ще більше міжнародних впливів, адже поки це єдиний президент України, який обіймав свою посаду двічі (1994-1999, 1999-2004). Саме в часи Кучми, в 1996 році була ухвалена Конституція України, яка і визначала систему управління всередині та загальні зовнішні пріоритети. А пункт третій статті 106 Конституції України встановив, що президент представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України [7].

Леонід Кучма підписав угоду з РФ, яка гарантувала Україні територіальну цілісність та визнання її кордонів, щоправда в той час і на папері [2]. У 1997 році була підписана угода з РФ щодо розподілу Чорноморського флоту, за якою російські

війська мали залишити територію України у 2017 році. В тому ж році підписана Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору [11].

Баланс між Європою та РФ закріплювався і в наступні роки. У 2003 в законодавстві з'явилися норми, які закріпили прагнення України до членства в ЄС та НАТО, у вересні цього ж року була підписана угода про Єдиний економічний простір з Росією, Білорусією та Казахстаном [17]. Намагання балансувати між заходом та сходом все ще називали багатовекторністю.

Однак вже за півтори роки, з початком президенства Віктора Ющенка (2005-2010 роки), який прийшов до влади внаслідок Помаранчевої революції, Україна почне віддалятися від проросійської політики, і чітко окреслить західні пріоритети в своїй міжнародній політиці. Віктор Андрійович намагався отримати план дій щодо

членства України в НАТО. У 2008 році започаткував діалог з ЄС для отримання безвізового режиму. Відверта прозахідна політика Віктора Андрійовича привела до двох газових війн з РФ [9]. Однак на міжнародному рівні та в іміджевому плані щодо України, Європа зрозуміла, що демократичні цінності для громадян важливіші за майбутні політичні вектори. Саме тому майбутнє країни визначають дві революції: Помаранчева у 2004 р. та Євромайдан у 2013-2014 рр.

В проміжку між цими подіями була спроба проросійських сил посилити свій вплив у владі. Таку політику демонстрував президент Віктор Янукович – 2010-2014. У 2010 році Віктор Федорович підписав так звані «Харківські угоди» про пролонгацію перебування Чорноморського флоту Росії в Криму до 2042 року в обмін на знижку на газ [10]. А в 2013 році він відмовився підписувати Угоду про Асоціацію з ЄС, чим

спровокував другий Майдан – Євромайдан [14].

На хвилі піднесеного оптимізму та прагнення інтегруватися в Європу, до влади в Україні прийшов Петро Порошенко – 2014-2019. Його період президентства – це формування зовнішньої політики, яка знаменувалася збройним конфліктом на території України. Водночас в Конституцію України на початку 2019 року були внесені зміни, які закріпили рух до НАТО та ЄС [5].

Але тактично курс зовнішньої політики в бік Європи змінився з початку 2014 року, коли РФ почала захоплення наших територій, а на міжнародній арені перетворилася в державу, яка розпочала збройний конфлікт. Далі ця термінологія посилиться визначенням країна агресор та спонсор тероризму. Втім до розуміння цих реалій нам довелося прожити 6 років, спробувати знайти компроміс в рамках Мінських угод [4].

При цьому, колишній посол США в Україні, експерт аналітичного центру Brookings Institution з питань ядерного роззброєння Стівен Пайфер ще у 2018 році казав, що відповідно до Будапештського меморандуму, Україна отримала не гарантії безпеки, а запевнення щодо неї і що між цими поняттями є різниця [12].

Фактично, на початок президенства Володимира Зеленського у 2019 році Україна вже стояла на порозі як змін зовнішньополітичного вектору, так і розуміння того, що дипломатія все більше втрачає сенс, коли в руки беруть зброю. І 2022 рік остаточно довів цю тезу. Як і прискорив євроінтеграційні юридичні аспекти. При цьому, якщо на початку воєнних дій політики намагалися відмежуватися від НАТО, цитуючи норму про нейтральний статус з Акту Декларації про незалежність України [1], то на шостому місяці війни НАТО назвали одним з пріоритетів України

відповідно до Конституції України.

Загалом, за 30 років незалежності дуже чітко в рамках міжнародної політики та дійових політичних осіб, відповідальних за цей напрям, викристалізувалися 2 аспекти: вектор зовнішньої політики залежить від внутрішніх електоральних вподобань більшості. При цьому зовнішня політика України пов'язана з міжнародними трансформаційними процесами. Відтак президенти є лише державними діячами, які фіксують баланс між двома названими факторами на рівні угод та домовленостей. І очевидно, що дипломатична політика значно повільніша в плані прийняття рішень та зламу систем, а ніж військові події, конфлікти, катастрофи тощо.

Список використаних джерел:

1. Акт проголошення незалежності України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення 20.10.2022)

2. 25 років великого договору між Україною і РФ: передумови війни закладалися ще тоді // URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/velykyi-dohovir-rosiya-ukrayina-viyna/31887879.html> (дата звернення 22.10.2022)
3. Два історичні дні 1991 року у Біловезькій пущі: міфи і реальність // URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38234553> (дата звернення 21.10.2022)
4. Донбас до Мінська доведе. Чому Україна та Росія по-різному трактують мінські угоди // URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60324954> (дата звернення 21.10.2022)
5. Закон України Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-19#Text>

(дата звернення 20.10.2022)

6. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Документ 1629-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 04.11.2018, підстава - [2581-VIII](#) // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1629-15#Text>

(дата звернення 20.10.2022)

7. Конституція України. Документ 254к/96-ВР, Редакція від 01.01.2020 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

(дата звернення: 18.10.2022)

8. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

(дата звернення 23.10.2022)

9. Незалежній Україні 25: чверть століття газової залежності? // URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/27923519.html> (дата звернення 18.10.2022)

10. Харківські угоди: зрада без строку давності // https://lb.ua/news/2022/07/30/524791_harkivski_ugodi_z_rada_bez_stroku.html (дата звернення 24.10.2022)

11. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. Документ 994_002, чинний, поточна редакція — Підписання від 09.07.1997 // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text (дата звернення 22.10.2022)

12. Що таке Будапештський меморандум, який так і не дав Україні гарантій безпеки // URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60462767> (дата звернення 20.10.2022)

13. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос) // URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text

(дата звернення 23.10.2022)

14. Угода про Асоціацію // URL:

[https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-](https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu)

[integraciya/ugoda-pro-asociacyu](https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu) (дата звернення 21.10.2022)

15. Угода про партнерство та співробітництво між Європейським співтовариством і Україною.

Документ 998_012, втратив чинність, поточна редакція — Втрата чинності від 01.09.2017, підстава

- [984_011](#) // URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text

(дата звернення 19.10.2022)

16. Угода про створення Співдружності

Незалежних Держав. Документ 997_077, чинний, поточна редакція Ратифікація від 10.12.1991,

підстава - [1958-XII](#) // URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/997_077#Text

(дата звернення: 20.10.2022)

17. Угода про формування Єдиного економічного простору. Документ 997_990, чинний, поточна редакція — Ратифікація від 20.04.2004, підстава - [1683-IV](#) // URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/997_990#Text

(дата звернення 24.10.2022)

Розділ V

**Російсько-українська війна:
передумови, причини та хід війни,
наслідки для України, країн
Центрально-Східної Європи та світу**

УДК 02.052.

Климончук В.Й.
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

**РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА ЯК
ЦИВІЛІЗАЦІЙНЕ ПОЛЕ БИТВИ**

Розв'язана Російською Федерацією загарбницька війна проти України триває понад вісім років з 26 лютого 2014 року. Вона пройшла дві фази: I-гібридної війни з 26 лютого 2014р. до 23 лютого 2022р.; II-тотальної широкомасштабної конвенційної війни, що триває від 24 лютого 2022р.

З огляду на події військової агресії з поміж

основних причин можемо виокремити такі.

Цивілізаційна – війна російської євразійської цивілізації проти локальної української цивілізації. Йдеться про міжцивілізаційні відмінності. Саме вони формують сутнісні смислові розломи в розумінні стану та перспективи розвитку, які російська сторона розцінює як такі, що несуть загрозу позиціям РФ як глобального актора та позиціям «руського мира» як ідеологічної опори сучасного російського суспільства й російської державності. Небажання України вписуватися в російську цивілізаційну парадигму розвитку, орієнтація на загальноєвропейські та євроатлантичні демократичні цінності стали визначальним мотивом сучасного «хрестового походу» Росії проти України як у політичному, соціальному, культурному, інформаційно-ідеологічному, гібридному, збройному ключі.

Імперська – за світове домінування.

Імперська ідея в історичному вимірі завжди була й продовжує виступати пропагандистським конструктом і обґрунтуванням експансіоністської російської політики з метою поширення сфери впливу й максимального послаблення позицій противника. Звідси російсько-українська війна вмотивовується, з точки зору офіційної Москви, необхідністю воювати на території України проти США і їхніх союзників по НАТО. Тим самим російське державне керівництво пояснює примушування України до миру як необхідний крок для захисту своїх власних регіональних і глобальних інтересів. Насправді йдеться про задоволення експансіоністських імперських амбіцій на регіональне і глобальне домінування. Війна проти України – це лише один із інструментів його досягнення, реалізації поставленої мети (поряд з енергоносіями, гонкою озброєнь, інформаційною війною, тощо). Фактично імперська фабула була

окреслена у виступі В. Путіна на безпековому форумі в Мюнхені 10 лютого 2007р., який став відправною точкою для нової «холодної війни» між Сходом (РФ та її союзники) і Заходом (держави-члени НАТО, насамперед США і ЄС) [1, с. 31].

Геополітична – за простір, розширення як квінтесенцію імперськості. Росія як держава насамперед телурократична (держава «суші») будує свою могутність на основі контролю величезного континентального євразійського простору. У цьому сенсі вона спирається на три субпростори, які є «китами» російської імперськості: східноєвропейський, кавказький і центральноазійський. Ключовою зоною східноєвропейського простору Росія як імперія завжди розглядала Україну. Відповідно, підпорядкування українського простору – територіально найбільшого в Європі державного утворення, великого ринку з точки зору робочої

сили, послуг, капіталів, господарського потенціалу – наповнювало повноцінним змістом саме поняття російської імперськості. Воно уможливлювало контроль Чорного моря, визначальний вплив на Балкани і Центральну Європу

Екзистенційна – спрямована на знищення України як держави і українства / українського народу / української нації як носія відмінного від російської і «русского мира» світогляду, світосприйняття та колективної пам'яті. Прикметник «екзистенційний» (тобто, «життєвий») онлайн-словник Dictionary визнав словом 2019 р. в світі (принаймні, значення саме цього терміна інтернет-користувачі найчастіше шукали упродовж року). Для України і українців це поняття набуло особливого значення від 2014 р., коли стало зрозуміло, що задля історичної перспективи нам не залишається нічого іншого як боротися за свої екзистенційні смисли, за своє буття, за право бути

українцями і мати власну незалежну державу. В основі цієї боротьби знаходиться відстоювання свободи як права людини на вільний вибір. Натомість В. Путін розглядає все українське з позицій великодержавного шовінізму як внутрішню для Росії екзистенційну загрозу. Як резонно зауважив професор української історії Гарвардського університету С. Плохій, у результаті російсько-української війни відбувається переформатування української державності на засадах політичної нації, а Україна веде війну не лише за своє право на незалежне буття, але й за всю Європу.[3. с. 240].

Особистісно-психологічна – як смисложиттєва проєкція світоглядних антиукраїнських комплексів-конструкцій російського президента В. Путіна. Вони оприявнили його обурення небажанням України долучитися до проросійського єдиного

економічного простору, а потім і культурних травм від українських революцій, в основі яких знаходилися неприйнятні для авторитарного складу російського президента головні українські цінності – незалежність, свобода, воля, гідність, європейськість. Відповідно російський президент декларує своє ставлення до України не як до сучасної незалежної держави, а як до бунтівної провінції, що прагне позбавитися російської опіки. У розмові з президентом США Дж. Бушем на саміті НАТО в Бухаресті (2008 р.) він заявив, що такої держави як Україна не існує, бо «частина її території – це Східна Європа, а частина, і, значна, подарована нами (Росією)» [2. с. 126] Ця сув'язь сенсосмислових суджень і мотивацій зумовлює поведінкові характеристики буття В. Путіна: він не допускає існування українства й українського у будь-яких виявах, а насамперед – принципово заперечує українську державність (не лише на

буттєвому рівні, але й на рівні ідеї). Ці світоглядні матриці скеровують дії російського керманича щодо розв'язаної ним російсько-української війни.

Висновок. Спрямована проти України і українства людиноненависницька російська неоімперська або рашистська пропаганда і така сама практика віроломної, спочатку гібридної, а потім широкомасштабної війни Росії проти України й українського народу в 2014–2022 рр. чітко підтвердили: окупаційні російські війська зайшли в Україну з єдиною метою – бажанням вести війну і вбивати українців. Усе решта – демілітаризація, денацифікація, недопущення вступу України в НАТО, захист російськомовних, національна безпека Російської Федерації і т. п. – то все від лукавого. Засліплений злобою і зневагою до України і всього українського президент Росії В. Путін поставив на карту все, в тому числі й майбутнє своєї держави і народу.

Для України і українців поняття екзистенційної боротьби в сучасних умовах набуло особливого значення від 2014 р. Саме тоді стало зрозуміло, що задля історичної перспективи нам не залишається нічого іншого як боротися за свої екзистенційні смисли, за своє буття, за право бути українцями і мати власну незалежну державу. В основі цієї боротьби, яку Україна веде у війні проти Росії з 2014 року, знаходиться відстоювання свободи як права людини на вільний вибір, відстоювання права на саме суверенне буття, що і робить війну 2014– 2022 рр. для України екзистенційною та за цивілізаційний вимір.

Список використаних джерел:

1. Василенко В.А. Російсько-українська війна 2014 року: причини, перебіг та політико-правові оцінки // Український Тиждень. 2014. № 42. С. 28–42.
2. Киридон А., Троян С. ПЕРЕЛОМ: Війна Росії

проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2-х кн. – Кн. 1 / Відп. ред. В. Смолій; Упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. НАН України. Інститут історії України. – Київ: Інститут історії України, 2022. – 802 с.

3. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / Пер. з англ. Андрія Павлишина. Київ : Дух і Літера, 2018. 560 с.

Горбатюк М. В.

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

**«МОВА ВОРОЖНЕЧІ» У СУСПІЛЬНОМУ
ДИСКУРСІ ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ У
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2022 Р.**

У статті проаналізовано основні підходи до розуміння поняття «мова ворожнечі», показано

механізми, за допомогою яких «мова ворожнечі» впливає на емоційний стан особи і досягає мети поділу членів суспільства на «ми» і «вони». Проведено класифікацію основних виявів «мови ворожнечі», що фіксувалася в інформаційному полі України і Росії у період російсько-української війни 2014–2022 рр. Наведено приклади висловлення «мови ворожнечі» з обох сторін. Наведено приклади втілення «мови ворожнечі» проти російських окупантів у лексичних та візуальних формах. Також прослідковано реалізацію «мови ворожнечі» у сучасній масовій культурі – музиці та відео.

Ключові слова: «мова ворожнечі», російсько-українська війна, інформаційна війна, пропаганда, мем.

The article analyzes the main approaches to understanding the concept of «hate speech», shows the

mechanisms by which «hate speech» affects the emotional state of a person and achieves the goal of splitting the members of society into «we» and «they». The author classifies the main manifestations of «hate speech», which was recorded in the information field of Ukraine and Russia during the Russian-Ukrainian war of 2014–2022 and provides the examples of the «hate speech» expressions by both sides. Have been set the examples of the implementation of «hate speech» against the Russian occupiers in lexical and visual forms. The implementation of «hate speech» in modern mass culture – music and videos – is also traced.

Keywords: hate speech, Russo-Ukrainian War, information war, propaganda, meme.

Неодмінною складовою усіх теперішніх збройних конфліктів є використання інформації як ефективного і відносно дешевого засобу боротьби. Важливою зброєю інформаційних воєн є «мова ворожнечі» («риторика ненависті», «hate speech»),

використання якої за допомогою сучасних інформаційних технологій та соціальних мереж створює важливі передумови для перемоги над ворогом. Під цим явищем зазвичай розуміють будь-яку комунікація, що є агресивною або такою, що використовує принизливі чи дискримінаційні висловлювання стосовно особи чи групи за ознакою релігійної чи етнічної належності, національності, раси, кольору шкіри, походження, статі, стану здоров'я, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності тощо [7].

Вивчення феномену «мови ворожнечі» як елемента інформаційної війни не втрачає своєї актуальності, зважаючи на жахливі наслідки, до яких призвело її застосування (наприклад розпалювання геббельсівською пропагандою ненависті до євреїв у нацистській Німеччині, що призвело до Голокосту, та цькування народності тутсі радіостанцією «Вільне радіо і телебачення

тисячі пагорбів», наслідком якого став геноцид у Руанді). Також дослідження актуалізується потребою розробки адекватної відповіді на мову ворожнечі, яка забезпечила б відстоювання національних інтересів і при цьому не призводила до ескалації конфлікту.

«Мова ворожнечі», що підбурює до насильства, заборонена міжнародним правом [14]. Втім, в умовах збройного конфлікту сторони широко її застосовують. У нашому дослідженні «мова ворожнечі» розглядається у контексті інформаційної війни та пропаганди у військовий час та передбачає використання ненависницької дискримінаційної риторики щодо опонентів комунікатора.

Об'єктом для «hate speech» зазвичай вибирається особа або група осіб, що підпадає під визначення «іншого» за расовою, цивілізаційною, етнічною, релігійною, партійною, статевою чи

іншими ознаками. Метою висловів «мови ненависті» є делегітимізація членів аутгрупи з боку інгрупи. Як стверджує ізраїльський психолог Д. Бар-Тала, «делегітимізація може розглядатися як відмова певній групі в праві вважатися людською» [1, р. 170]. Процес делегітимізації має три складові: негативна характеристика, дегуманізація і відкидання (заперечення).

В основі функціонування «мови ворожнечі» як феномена суспільного буття лежить прагнення особи бути приналежною до певної групи, як фактора безпеки. При цьому відбувається перехід особистості до загальної соціальної ідентичності, духовної єдності, саме тому слова ненависті, спрямовані на окремого індивідуума, сприймаються як образа всієї спільноти. Колективна тотожність, яка визначається діленням на «своїх» та «чужих», украй чутлива до зовнішньої агресії. Будь-яке інакодумство протилежної групи провокує

обурення і спонукає зовсім незнайомих людей, яких об'єднують спільні цінності, колективна пам'ять, ставати на захист своєї гідності та гідності своїх однодумців. Соціальні маніпулятори, які породжують «мову ворожнечі», створюють інгрупу («свої») та аут групу («чужі»), представляють аутгрупу такою, що становить загрозу для інгрупи, наділяючи її рисами, що не є притаманними загальноприйнятим стереотипам суспільства (наприклад: мем про «бандерівців», які їдять немовлят російськомовних українців) [13, с. 280].

Взаємини між українцями і росіянами, не зважаючи на створений радянською ідеологічною машиною міф про братські народи, ніколи не були безхмарними. Радянська, а згодом російська пропаганда ретельно змальовувала українців як нацистських колаборантів, здійснювала булінг українців із використанням епітетів «хохол», «бандерівець» та «молодший брат», а також

анекдотів, де висміювалися негативні риси збірного образу українця. Після розпаду СРСР перші кроки до ескалації словесного протистояння зробила Росія синхронно із відновленням і зміцненням імперського міфу та небажанням приймати європейський цивілізаційний вибір українців, зроблений ними під час «помаранчевої революції». Перманентне зростання «мови ворожнечі» росіян щодо українців досягло свого апогею в часи Євромайдану і стало частиною державної внутрішньої та зовнішньої політики Російської Федерації в часи окупації Криму, війни на Донбасі та повномасштабної війни 2022 р.

Загалом, у «мові ворожнечі» Росії/росіян можна виділити кілька напрямів: 1. *проти українців як народу*; 2. *проти українців як політичної спільноти*; 3. *проти України як держави*; 4. *щодо європейського цивілізаційного вибору українців та їх євроінтеграційного вектору руху* [2]. «Риторика

ненависті» щодо українців є доволі поширеним явищем у російській культурі. Зокрема, сцени, що є принизливими для українців за національною ознакою, містяться у фільмі «Брат 2», та пісні під назвою «Хохли» російського шансон-гурту «Воровайки» [10]. У відповідь в українському інформаційному просторі висміювався російський офіціоз, спрямований на міфологізацію і звеличення перемоги СРСР у Другій світовій війні (з'явилися меми «діди воювали», «ватники», «колоради» тощо).

Дослідження російської та української «мови ворожнечі» у 2014–2020 рр. показали що і російські, і українські медіатексти на адресу свого сусіда були значною мірою ідеологічно навантажені. Їх головною спільною метою було, з одного боку, виправдати власну країну та її роль у конфлікті, а з іншого боку, очорнити іншу країну, її правлячу еліту, населення, іноземних союзників,

спосіб життя тощо. Загальна тенденція для обох держав у зазначений період полягала в тому, що автори більшості текстів уникали використання дегуманізуючої риторики щодо «ворога». [4, р. 136]. Основним інструментом пропаганди в обох випадках була скоріше емоційно насмішувата риторика щодо іншої країни, ніж кричуща «мова ворожнечі» [4, р. 137].

Водночас дослідження продемонстрували, що типовий український медіатекст містив менше русофобської «мови ворожнечі» на відміну від російських текстів, де кількість українофобської «мови ворожнечі» зашкалювала. Дослідження «мови ворожнечі» у інформаційному просторі Криму у 2014 р. показало, що у 57 % вона спрямовувалося на українців як етнос та/або громадянську спільноту людей [21, с. 22]. На противагу цьому, українські ЗМІ використовували «мову ворожнечі» не так активно. Зокрема,

контент-аналіз, проведений у серпні 2015 р., показав наявність ознак «мови ворожнечі» лише у 1,7% від кількості повідомлень на тему Донбасу, Криму та Росії [19].

«Риторика ненависті» щодо українців, як частина внутрішньої політики Росії, вплинула на ставлення пересічних росіян до українців. Так у період з травня 2014 р. до травня 2019 р. близько 60 % росіян ставилися до України «погано», близько 60 % – «добре»; у 2020–2021 р. «добре» і «погано» урівноважились і їхній показник був близько 45 % [16]. Ситуація в Україні відрізнялася – до захопленням Росією АР Крим та початку війни на Донбасі «дуже добре/переважно добре» до росіян ставилося від 78 % до 88 % українців; у період з травня 2014 р. до лютого 2019 р. близько 40 % українців ставилися до Росії «дуже добре/переважно добре», тоді як «переважно погано/дуже погано» – близько 50 % [16; 18].

Відкрита військова агресія Російської Федерації 24 лютого 2022 р. кардинально змінила в Україні ставлення до «мови ворожнечі». З одного боку ракетні та артилерійські обстріли міст і вступ російських військ на територію України остаточно зняли «запобіжник», який стояв у свідомості громадян стосовно нелюбові до росіян, і зробив hate speech щодо них цілком прийнятним і навіть бажаним. І іншого – в Україні почала працювати машина військової пропаганди, яка поставила за мету створити «демонічний образ» ворога та породити/зміцнити ненависть до нього серед місцевого населення; і «мова ворожнечі» для реалізації цієї мети підходить якнайбільше.

Якщо у період 2014–2021 рр. риторику взаємної дегуманізації росіян і українців політики та ЗМІ намагалися оминати, то починаючи із лютого 2022 р. дегуманізація противника обома сторонами стала різкою і безапеляційною.

Дегуманізація українців відбувалася тривалий час і на різних рівнях – починаючи із заяв В. Путіна про керівництво України як «зграю наркоманів і неонацистів» і закінчуючи філософськими текстами, що тиражуються російськими державними ЗМІ, у яких заперечувалося право українців на існування [17].

На противагу цьому дегуманізація росіян як народу чи нації із початком війни не відбулася, а «риторика ненависті» була спрямована переважно на російських військових та політичне керівництво країни. Війна кардинально змінила форму, стиль та зміст інформаційних повідомлень у ЗМІ і дописів користувачів соціальних мереж в Україні. Заклики до фізичного знищення окупантів стало буденною нормою. А поширення фотознімків понівечених чи обгорілих тіл вбитих російських солдатів – рутинною справою тих, хто хоче бодай у такий спосіб долучитися до боротьби з окупантами. У

цьому контексті дегуманізація переслідувала як мінімум дві мети: 1) психологічна розрядка, випускання пари завдяки точковому спрямуванню негативних емоцій; 2) надання ворогу нелюдських рис, що знімало психологічні і етичні обмеження на його знищення.

Дегуманізація російських солдатів на рівні смислів відбувалася шляхом порівняння їх з орками – фантастичними істотами, служать силам Зла, поєднуючи в собі найгірші людські риси, а також вирізняються дезорганізованістю, нечистоплотністю, великою чисельністю, проте низьким інтелектом і величезною злобою до всього навкруги. «Мова ненависті» була спрямована і на російську державність, коли Росію порівнювали з фантастичним Мордором – країною орків.

Одним із найпоширеніших проявів мови ворожнечі в українському інформаційному просторі стали «меми». Найбільш відомим мемом, що

фактично став лозунгом українців у війні, став вислів «Русский военный корабль, иди на**й!», який озвучив один із прикордонників української військової залоги на острові Зміїний у відповідь на вимогу російських військових з крейсера «Москва» скласти зброю та здатися. Мем став виявом колективного несвідомого українців у відносинах з усім російським, адже «йди на**й» – останній аргумент у суперечці зі співрозмовником, з яким неможливо ні про що домовитись, коли залишається лише можливість повного і безповоротного розриву будь-яких стосунків. Війна до певної міри стерла межу між цензурною й нецензурною лексикою, а користувачі соцмереж відповіли на російську агресію девізом «Ми живемо у світі де «йди на**й» більше не матюк, а громадянська позиція» [3].

Інший мем, що широко тиражувався в українському інформаційному просторі – «чмоня»,

про полоненого російського солдата з т.з. «ДНР» А. Рязанцева, недолугий зовнішній вигляд і розгублений вираз обличчя якого викликав швидше сміх і жалість, ніж страх. Цей мем відображав поляризацію між групами, мав принижувати суперника, ніби зменшувати його в розмірі, внаслідок чого «ми» мали вивищуватися над «вони», почувати себе владним і сильним. Мем мав на меті продемонструвати слабкість російських солдат, вселити віру у можливість перемоги над «другою армією світу» [20]. У мемах про «Чорнобаївку» обігривалася абсурдність ситуації, коли російське військове командування більше двадцяти разів робило спроби висадитися на аеродромі поблизу селища Чорнобаївка Херсонської області, незважаючи на те, що їх раз у раз розбивала там українська артилерія [11].

«Риторика ненависті» до російських загарбників широко проникла і у сучасну масову

культуру. Тут варто згадати пісню «Арта» гурту «Приятин», в якій у художніх образах змальовується робота артилерії ЗСУ, що у кожному випадку закінчується загибеллю російських солдат [15], чи пісню хардкор-гурту «Surface Tension» під промовистою назвою «Ми вас всіх уб'єм!», де без цензурних обмежень описується те, що чекає на російських окупантів в Україні [6]. У іншій пісні «Surface Tension» міститься прямий заклик до знищення загарбників: «Хочеться іще, іще; Хлопці навбивайте ще...» [5].

Російські військові ставали об'єктами жорстоких насмішок і у комедійних відеороликах, що поширюються у мережі YouTube. Короткі відеоролики проекту «Бандерівське смузі» у жанрі чорної комедії демонструють як пересічні українці вбивають російських військових. У одній серії літня жінка розстрілює російських військових із рушниці у хліві, після невдалих спроб вимовити слова-

паролі на зразок «паляниця». У іншій обігрується мем «російські військові – найкращі добрива для українських чорноземів» – у відеоролику бійці тероборони готуються видати місцевому фермеру двадцять з половиною «москалів» для удобрення землі перед посівною [8]. На висміювання російських військових, зокрема випадків мародерства, спрямоване скетч-шоу О. Супруна і С. Щербакова «Увідець унітаз і умереть», що виходить на ютуб-каналі Vamper TV [9].

Початок війни і поширення «мови ненависті» щодо окупантів мають суспільні наслідки, які чітко фіксують соціологи – з початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну ставлення українців до країни-агресора різко погіршилося – за результатами опитування КМІС 13–18 травня 2022 р. 92% опитаних ставляться до РФ погано і лише 2% – добре [12].

У сучасному інформаційному світі, зважаючи

на його зростаючу віртуальність, інтерактивність, анонімність, гіпертекстуальність та мозаїчність, застосування різних маніпулятивних методик, у тому чисті «мови ворожнечі» стає швидше нормою і правилом, ніж виключенням. Основним питанням у цих умовах має бути: на чийй стороні ця сила і чого вона принесе більше – користі, чи шкоди. Не зважаючи на те, що «мова ворожнечі» зазвичай розглядається як деструктивна технологія, що зрощує соціальну фрагментацію і поляризацію, у конкретному випадку російсько-української війни вона виступила фактором об'єднання українців проти зовнішнього ворога, засобом для перетворення народу у націю.

Список використаних джерел

1. Bar-Tal D. Delegitimization: The extreme case of stereotyping and prejudice. Stereotyping and prejudice: Changing conceptions. N. Y., 1989. P. 169–182.

2. Iliuk O. Fire and fury: anti-Ukrainian hate speech on Russian social networks. URL:

<https://ukraineworld.org/articles/infowars/anti-ukrainian-hate-speech-VK>

3. Missis Babak. URL:

https://twitter.com/Missis_Babak/status/1497239631338905611

4. Postic I. Hate speech and propaganda in Russian-Ukrainian conflict. PhD diss., Universität Wien. 2018, 278 p. URL:

<https://phaidra.univie.ac.at/download/o:1346574>

5. Surface Tension UA. А ось і нова пісня. URL:

<https://www.facebook.com/surface.tension.ua/videos/470537421515587/>

6. Surface Tension. Ми вас всіх уб'єм! URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=tFX6fag7ndM>

7. What is hate speech and how to combat it. URL:

<https://ukraine.un.org/en/168160-what-hate-speech-and-how-combat-it>

8. Бандерівське смузі. Серії 1-2-3. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=mcPy9vcdNnE>

9. Битва за Донбас – Загарбники пральних машин # 16. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=iWu2jUaObJM&t=120s>

10. Воровайки – Хохлы. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=s5LYwBsMQHk>

11. Грубнік М. Птахоферма та маршрут побудовано: меми про розгром окупантів у Чорнобаївці тішать мережу. URL:
<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220322-ptahoferma-ta-marshrut-pobudovano-memy-pro-rozgrom-okupantiv-u-chornobayivczi-tishat-merezhu/>

12. Динаміка ставлення населення до Росії та емоційний фон унаслідок війни: результати телефонного опитування, проведеного 13–18 травня 2022 року. URL:

<https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1112&page=1>

13. Колесник Г. О. «Мова ворожнечі» як соціальний та лінгвістичний феномен. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Том 32 (71) № 4. 2021. Частина 3. https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_3/48.pdf

14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН; Док. ООН A/RES/2200 A (XXI)). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

15. Пирятин – Арта [Official Audio]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0YСmјyRtNEc>

16. Российско-украинские отношения. URL: <https://www.levada.ru/2021/12/17/rossijsko-ukrainskie-otnosheniya-10/>

17. Сергейцев Т. Что Россия должна сделать с Украиной. URL: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>

18. Ставлення населення України до Росії та населення Росії до України, листопад 2021 року. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1078&page=4>

19. Харченко О. Рівень використання «мови ворожнечі» в українських ЗМІ не є високим – дослідження. URL: <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/14120/2015-09-04-riven-vykorystannya-movy-vorozhnechi-v-ukrainskykh-zmi-ne-ie-vysokym-doslidzhennya/>

20. Кто такой «Чмоня»? URL: <https://wz.lviv.ua/news/454952-khto-takui-chmonia>

21. Язык вражды в информационном пространстве Крыма. Информационно-

аналитический доклад о распространении языка вражды на территории Крымского полуострова (март 2014–июль 2017). Киев, 2018. 40

УДК 327.5

Завгородня Ю.В.,

*кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри політичних теорій
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

**ТЕОРЕТИЧНЕ УСВІДОМЛЕННЯ
СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «КІБЕРВІЙНА» У
ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ**

Анотація. Кібервійна невід’ємна складова сучасної війни, однак з новітніми методиками впливу на опонента. Ключ до діяльності противника це його залякування та утримання в постійній напрузі. В сучасному цифровізованому суспільстві дієвим способом такого негативного впливу є форма атак на важливі центри інформації.

Тому, з метою наукового трактування політико-військових процесів сучасності, варто дослідити сутність поняття «кібервійна» у аспекті політико-військових процесів, які найбільш актуальні для українського суспільства.

Вітчизняні та зарубіжні інформаційні джерела уже встигли хакерські атаки на сервіси України та активних країн партнерів нашої держави ознаменувати, як перша в світі глобальна кібервійна. Оскільки, масштаби кібервпливу було досить різні та в різних частинах світу.

Тому, потреба деталізації політико-військових процесів у кіберпросторі є важливим елементом розвитку політичної науки та аналізу сучасних військових конфліктів, які виникають в умовах розвитку політичних інтересів, сфер впливу та розподілу ресурсів.

Ключові слова. Кібервійна, політичний опонент, кіберпростір, глобальні процеси,

заялювання.

Abstract. Cyber war is an integral part of modern warfare, but with the latest methods of influencing the opponent. The key to the enemy's activity is his intimidation and keeping him in constant tension. In today's digitalized society, an effective way of such negative influence is the form of attacks on important information centers. Therefore, for the purpose of scientific interpretation of the political-military processes of today, it is worth investigating the essence of the concept of "cyber war" in the aspect of political-military processes, which are the most relevant for Ukrainian society.

Domestic and foreign information sources have already managed to mark hacker attacks on the services of Ukraine and active partner countries of our state as the world's first global cyber war. Because the scale of cyber influence was quite different and in different parts of the world.

Therefore, the need to detail political-military processes in cyberspace is an important element of the development of political science and the analysis of modern military conflicts that arise in the context of the development of political interests, spheres of influence and the distribution of resources.

Keywords. Cyber war, political opponent, cyberspace, global processes, intimidation.

Політична діяльність у сучасному прояві демонструє нові виклики, які відображаються у політичних рішеннях, що впливають на стабільний розвиток політичної галузі. Такими викликами для політичної системи є сучасні інформаційні технології, які використовують політичні суб'єкти. Однак, практика інноваційних методів політичного впливу не досконала, а наслідки не передбачувані. Яскравим прикладом цього є використання у сучасному глобальному процесі явища «кібервійни», який демонструє крайню форму

невдоволення політичними процесами у кіберпросторі.

Небезпека у використанні інформаційного простору в формі агресії уже містить прецеденти на практиці та формує загальну картину уявлень про можливості сторін політичного протиборства. Кібервійна у сутнісному значенні розглядається науковцями в умовах активного використання методів впливу на сторону протиборства в кіберпросторі.

Кібервійна в політичному процесі –це крайня форма прояву політичних кіберконфліктів. Так, на думку Гуча А., та Зеделашвілі Т. кібервійни варто розглядати «як явища асиметричної загрози, загрози кіберядерній безпеці в сучасній світовій політиці». Адже, кібервійни – це потенційна загроза для здійснення міжнародної політики та глобальної безпеки[1]. Небезпекою у такій формі політичного протиборства є те, що правила діяльності відсутні

та незрозумілі для суспільного сприйняття, а ризики не вимірні.

Сучасні наукові погляди уже демонструють зацікавленість до даного процесу з метою деталізації даного процесу та пошуку політичних рішень з метою уникнення деструктивних наслідків. Тому, американський експерт у напрямку дослідження кібербезпеки Р. Кларк, який є автором книги «Кібервійна», де власне і пропонує таке визначення: «Кібервійна – дії однієї держави з проникненням у комп'ютери або мережі іншої держави для нанесення збитків або руйнування» [2]. В свою чергу, вітчизняний фахівець міжнародного права О. Мережко пропонує таку характеристику: «Кібервійна – використання Інтернету і пов'язаних з ним технологічних та інформаційних засобів однією державою з метою заподіяння шкоди військовій, технологічній, економічній, політичній, інформаційній безпеці та суверенітету іншої

держави»[4].

Також, А. Слобдянюк та К. Писаренко розтлумачують «кібервійну» як «вид військових дій із використанням комп'ютерів та Інтернету, націлений в першу чергу на найважливіші системи функціонування та життєзабезпечення держави: електростанції, енергетичні мережі, транспортні шляхи, системи водопостачання та водовідведення тощо»[4].

У зв'язку з наявними науковими уявленнями про кібервійну можемо дійти до висновку, що більшість науковців схиляються до думки щодо впливу на державу, як основу функціонування політичної системи. Проте в такому протиставленні дуже важко визначити учасників. До прикладу, коли росія розпочала повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року на територію України, то уже наступного дня хакери Anonypous оголосили «кібервійну» Росії і державні сайти рф того дня

перестали працювати[6]. В даному випадку яскравий прояв залучення спеціалістів у кіберпросторі з усього світу.

Тому, сучасні країни світу формують кібервійська, які мають відповідну структуру та штат, який займається такими нападами(США, Китай, Росія). Особливість їх діяльності ґрунтується на відсутності територіальних обмежень та сфер впливу, що створює проблеми для реалізації механізмів кіберзахисту.

Вітчизняні уявленні щодо поняття «кібервійни» формуються в межах наукових дискусій, адже діючий закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» не розтлумачує на нормативному рівні дане поняття. Хоча сучасна війна в Україні супроводжується найбільшою кібервійною у світі. Те, що не можуть зробити публічно дипломати та політики не обмежує кібервійська усіх країн світу, які

долучаються до підтримки сторін війни на полі бою у кіберпросторі.

Закон звертає увагу на поняття інциденту, як причини що спровокувала сторони до максимальних дій у кіберпросторі. Таким проявом у кіберпросторі є «подія або ряд несприятливих подій ненавмисного характеру та таких, що мають ознаки можливої кібератаки, які становлять загрозу безпеці систем електронних комунікацій, систем управління технологічними процесами, створюють імовірність порушення штатного режиму функціонування таких систем, ставлять під загрозу безпеку електронних інформаційних ресурсів»[5].

Разом з тим, сформоване уявлення про активну протидію агресії у кіберпросторі, яку варто розуміти «як дії, спрямовані на підвищення рівня кіберзахисту шляхом нейтралізації кібератак держави-агресора, його систем і мереж, а також джерел походження кіберзагроз та кібератак, які

використовуються для завдання шкоди національній безпеці України»[5].

Отже, в основі нормативної політики держави сконцентровано увагу на можливих небезпеках, які можуть міститись у кіберпросторі. Адже, сучасна політична система піддається цифровізації у різних напрямках суспільного існування. Відповідно кіберзагроз стає більше, а отже в період війни в кіберпросторі збільшується кількість критичної інфраструктури, яка може бути пошкоджена, а інформація може бути втрачена.

Тому виникає необхідність у правовому визначенні сучасних політичних процесів, які відбуваються у кіберпросторі, бо локальні форми протидії у війні фактичній, спонукають сторони до війни кібернетичної з відсутністю обмежень до дій. Окрім того, українська кіберармія складається переважно з волонтерів, які хвилюються за власну країну. Штат офіційних

державних представників-кібервійськ незначний. Весь український супротив побудований на ідейній боротьбі за права та свободи демократичних принципів сучасного глобального світу.

Враховуючи усе вищезазначене, можемо дійти до висновку, що кібервійна – це глобальне протиборство в кіберпросторі з залученням усіх бажаних суб'єктів світу, з метою обмеження дій системи управлінських органів країни, які мають функціональну цінність та стабілізаційну значимість.

Список використаних джерел:

1. Guchua, A., & Zedelashvili, T. (2019). Кібервійна як феномен асиметричних загроз та загроз кіберядерній безпеці. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, (40), 50-57. <https://doi.org/10.31861/mhpi2019.40.50-57>
2. Richard A. Clarke and Robert K. Knake «Cyber War: The Next Threat to National Security and

What to Do About It» (*Harper Collins 2010*) / доклад Изборському клубу. – Режим доступу: <http://dynacon.ru/content/articles/4224/>

3. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. №45. 2017. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
4. Мережко О. (2009) Проблеми кібервійни та кібербезпеки в міжнародному праві. *Юридичний журнал. Юстиніан*. С. 94-96.
5. Слободянюк А. В. Аналіз небезпеки кібервійни на сучасній світовій арені [Електронний ресурс] / А. В. Слободянюк, К. М. Писаренко // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22-24 березня 2017 р. - Електрон. текст. дані. - 2017. - Режим доступу :

<https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2332>

6. Хакери Anonymous оголосили «кібервійну» Росії. Сайти Кремля та Міноборони РФ «лягли». *Суспільне новини*. 2022. Режим доступу : <https://suspilne.media/210658-grupa-anonymous-ogolosila-kibervijnu-rosii/>

УДК 316.776:32 (477)

Матвієнків С. М.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри
політичних інститутів та процесів
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

Лецишин О.

*аспірант спеціальності 052 Політологія
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

**РЕГІОНАЛЬНІ МЕДІА УКРАЇНИ ПІД ЧАС
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Після нападу росії на Україну регіональні медіа та сайти України стали джерелами інформації для своїх громад, намагаючись відтворити найповнішу картину подій в регіоні, країні та світі. У багатьох регіональних медіа у цей час увага регіональних журналістів зосередилася на офіційних джерелах та інформаційній допомозі ЗСУ, територіальній обороні, волонтерам, переселенцям. Контент про роботу місцевого бізнесу, супермаркетів, банків подається не з позицій рекламних або інших торгівельних марок, а зважаючи на суспільний інтерес. Пишуть про те, як підприємці допомагають Україні, в якому режимі працюють магазини та ін. У регіональних виданнях зафіксовано тільки поодинокі фейки, а журналісти роз'яснюють, як виявити неправдиву, маніпулятивну інформацію. Проросійської пропаганди не зафіксовано ніде. Війна не перервала роботу сайтів, але з випуском газет у деяких

регіонах є проблеми. У такому випадку експерти звертаються до електронних версій, моніторять телеграм-канали, Фейсбук-сторінки цих видань. Подекуди працюють навіть ті редакції, міста яких опинилися під тимчасовою окупацією або ж нищилися російською артилерією. Як у фронтових, так і тилкових регіонах виникла проблема з виходом газет, але у більшості випадків видання продовжують працювати, використовуючи потенціал мережі. З початком війни переважає воєнна тематика та про життя регіонів і міст під час війни. Газети намагаються якомога повніше подавати всю ту інформацію, яка може бути критично важливою для українців. Деякі ЗМІ не обмежуються виключно регіональною тематикою, а пишуть про події в усій Україні, а також – у світі, а деякі видання приділяють увагу медичній тематиці та соціальній сфері. Пишуть про те, як надавати першу медичну допомогу, психологічну допомогу,

намагаються дбати про інтереси малозабезпечених верств громадян. Також активно висвітлюється волонтерський рух, що охопив усі регіони країни. Дехто з журналістів та редакцій також долучилися до допомоги ЗСУ, теробороні, біженцям. Повідомляють і про загибель українських військових на війні, обставини, в тому числі, героїчні, за яких це сталося. Сайти, як правило, працюють без збоїв, практично 24/7. Деякі електронні ЗМІ збільшили кількість публікацій. Незважаючи на війну, видання намагаються дотримуватися нейтральної тональності, також публікують оптимістичні тексти. У виданнях, як правило, побільшало запозиченого контенту, адже найчастіше інформацію поширюють з посиланням на офіційні джерела. Дехто через великий обсяг інформації не встигав ці тексти обробляти. Майже всі видання керуються даними з офіційних джерел при

висвітленні війни, друкуються офіційні зведення, заяви високопосадовців, дані Генштабу тощо. У випадку новин з регіонів здебільшого також послуговуються інформацією від ОДА чи очільників міст. Також офіційні джерела цитуються у текстах про переселенців, про ситуацію на кордонах, про розклади руху евакуаційних потягів.

Під час російсько-української війни найбільше порушуються регіональними ЗМІ баланс думок, повнота, достовірність та відокремлення фактів від коментарів. Найкраще журналісти дотримуються стандартів доступності та відсутності мови ворожнечі. Топ-темами регіональних друкованих ЗМІ є: категорія «інше» – 31,2% (реклама, оголошення, поради, привітання тощо) та життя місцевої громади – 14,4%. Для інтернет-видань на першому місці - життя місцевої громади. В мережевих ЗМІ значно зросла увага до російської агресії та міжнародних новин. Щодо

жанрів – у газетах переважають інформаційні повідомлення [1].

Таким чином, регіональні ЗМІ формують образ Малої Вітчизни та інтегрують місцеву громаду у загальнонаціональну структуру, зберігають культурну, історичну самобутність регіону, протистоять культурній глобалізації та утверджують єдині для усієї держави та нації цінності; сприяють розвитку демократії та зближують громаду з владою. Без регіональних ЗМІ неможливо вирішення найрізноманітніших проблем, вони є органічною частиною сучасного українського суспільства. ЗМІ є найвпливовішим суб'єктом політики, оскільки формують громадську думку і організують суспільну поведінку.

Регіональні медіа України, які до 24 лютого 2022 року мали цілу низку проблем із редакційною незалежністю, кадрами, технічним забезпеченням, змогли гідно відповісти на воєнну агресію з боку

росії. Незважаючи на складні умови, на початок війни, журналісти більшості видань продовжили працювати. Особливо це стосується інтернет-журналістів, які в деяких регіонах навіть збільшили кількість повідомлень на стрічці, щоб читачі отримували якомога повну картину подій. Газетярі лише частково припинили роботу, більшість продовжила інформувати своїх читачів через соціальні мережі або ж через власні сайти. Видання допомагають читачам подолати панічні настрої, здебільшого надають перевірену інформацію, вчать боротися з фейками. Щодо тематичного розмаїття, то окрім офіційних повідомлень, регіональні журналісти відслідковують і життя своїх регіонів: роботу волонтерів, забезпечення тероборони, допомогу біженцям тощо. Звісно, власних матеріалів у виданнях небагато, але все ж є і такі ЗМІ, які роблять репортажі з місця подій. Моніторинг висвітлення російського

вторгнення, а також рішучого опору українців, показав, що регіональні медіа України виявилися надзвичайно стійкими і готовими дбати як про інтереси держави, так і про інтереси власних читачів. Регіональні медіа, безперечно, роблять власний, доволі вагомий внесок у перемогу України над окупантами.

Список використаних джерел:

1. [Регіональні медіа України у протистоянні з повномасштабною російською агресією.](https://idpo.org.ua/tag/regionalni-zmi) URL: <https://idpo.org.ua/tag/regionalni-zmi>

Доцяк І. І.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

**НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ
АГРЕСІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР**

Російське повномасштабне військове вторгнення 24 лютого 2022 р. поклало початок новій політичній реальності на світовому рівні. Зруйнована сама архітектура міжнародної безпеки, людство опинилось перед загрозою ядерної війни. Зараз на території України вирішується майбутнє світового порядку та перспективи демократичного політичного устрою. Саме від стійкості державної системи та всього українського народу залежить безпека та можливість успішного розвитку більшості країн цивілізованого світу. Для України питання стоїть в набагато гостріше – це збереження самої держави та української нації, що опинилась перед загрозою геноциду. Саме від нашої стійкості у протистоянні агресору залежить можливість збереження української ідентичності та суверенітету. Тому в системі національної безпеки доречно говорити про національну стійкість.

Вчені Національного інституту стратегічних

досліджень визначають національна стійкість як здатність держави та суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження та характеру, адаптуватись до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, у т. ч. під час криз, швидко відновлюватися після криз до оптимального за визначених умов рівня рівноваги [1, с.38]. Вона розглядається як здатність набуття державою, суспільством, організаціями, інституціями, іншими об'єктами та суб'єктами, а також певними технічними, технологічними, організаційними та операційними системами, які діють у межах конкретної держави, певного набору якостей, необхідних для достатньо безпечного існування та сталого функціонування й розвитку в умовах невизначеності і підвищених ризиків, а також швидкого відновлення після перебування в кризовому стані.

Національна стійкість передбачає системний

взаємозв'язок та комплексний механізм взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, інститутів та організацій громадянського суспільства, населення, а також цілеспрямованих дій, методів, чинників і механізмів, які гарантують збереження безпеки та безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства й держави під час військових дій та після їх завершення. В сучасних умовах можна виділити три базові інституційні рівні в системі національної стійкості: міжнародний, загальнодержавний та регіональний (локальний). Міжнародна допомога набуває політичних, фінансових, економічних, військово-технічних та гуманітарних форм. Її характер змінюється із формуванням нових запитів української влади та героїзмом українського суспільства. Вона пройшла шлях від відкритого скептицизму до солідарності та захоплення. На

загальнодержавному рівні ми бачимо консолідацію політичних сил та владних інститутів, високу активність та мобільність центральних органів влади, посилення оборонного сектора та професіоналізму збройних сил.

На локальному рівні основна відповідальність покладена на органи місцевої державної влади та самоврядування. Саме на цьому рівні формуються горизонтальні зв'язки, формується відповідний соціальний капітал. Військовий стан поставив перед громадами проблеми, вирішення яких не входить до компетенції місцевих органів влади. Українське законодавство визначає базовою функцією місцевої влади забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів [2]. В умовах війни місцеві громади перебрали на себе окремі функції

центральної влади: формування підрозділів Збройних сил України, допомога внутрішньо переміщеним особам, створення умов для релокованих підприємств і навіть зовнішньоекономічні відносини через організацію отримання та розподілу міжнародної гуманітарної та технічної допомоги.

Національна стійкість проявилась за рахунок взаємозв'язку та взаємообумовленості всіх рівнів інституційної взаємодії. І на початковому етапі російсько-української війни особливо важливу роль відіграли місцеві громади. Стійкість громади щодо потенційно небезпечних подій визначається здатністю використовувати необхідні ресурси та самоорганізуватись для протистояння небезпекам, що дозволяє не втратити свою функціональність і здатність до розвитку. Саме стійкість стала тим фундаментом, що дав можливість українському суспільству вистояти в перші дні та місяці

російської агресії. Коли політична влада на різних рівнях опинилась в прострації, а в окремих регіонах стала на позицію колабораціонізму, саме суспільна активність через самооборону та самоорганізацію забезпечила мобілізацію всіх ресурсів для відсічі агресору. Різноманітні види активності включали стихійне поповнення рядів ЗСУ, створення підрозділів територіальної оборони (часто неформальних), волонтерський рух, забезпечення воїнів їжею, спорядженням, донорство крові та багато іншого. Пересічні громадяни швидко об'єднались навколо ідей захисту національного суверенітету, свободи, взаємодопомоги, і це було їхнім усвідомленим вибором. Звичайно велике значення мав досвід набутий ще від 2014 року. Сформувалась розгалужена мережа волонтерських спільнот, велика частка громадян набула військовий досвід і була готова його застосувати. Економічні інститути, в першу чергу банківська система,

пройшли оздоровлення через банкрутство неефективних структур. Сформувалось нове пострадянське покоління військових командирів різного рівня з високою кваліфікацією та досвідом співпраці з країнами НАТО. Період пандемії підготовив навички роботи закладів освіти, підприємств та установ у дистанційній формі. Україна як ніколи проявила свою цілісність та єдність навколо базових демократичних та цивілізаційних цінностей.

Звичайно кожен регіон характеризувався специфічними особливостями в залежності від владної організації та загрози російської військової окупації. Найтяжчі випробовування прийшли на долю тих областей, що знаходяться в окупацією та ті, які були де окуповані ЗСУ. Особлива роль тилових областей, які стають плацдармом для забезпечення стійкості всього українського суспільства. Івано-Франківська область постала

перед необхідністю виконання функцій та завдань, що стоять перед тиловою областю щодо підтримки армії, забезпечення нормальної життєдіяльності регіону, створення умов для ВПО, в першу чергу дітей, підтримка релокованих підприємств. Відсутність проросійських політичних сил в області та тотожність політико-ідеологічних підходів більшості політичних партій щодо суверенітету та незалежності України зумовили формування консолідованої позиції місцевої влади щодо організації суспільства для відсічі російській військовій агресії. З перших днів широкомасштабного вторгнення відбулась стихійна самоорганізація населення, активізація волонтерського руху для вирішення нагальних проблем оборони, допомоги ВСУ на надання прихистку ВПО. Всього в області зареєстровано 147 тисяч внутрішньо переміщених осіб, релоковано понад 150 підприємств. Реформа децентралізації

забезпечила достатній рівень відповідальності та господарської ефективності в нагальних життєвих питаннях керівництва новостворених територіальних громад. Натомість випала ланка районних рад, зменшилась роль РДА. Місцеві військові адміністрації з певним часовим лагом зуміли взяти на себе координацію зусиль громадськості та влади в протидії російському вторгненню. Прибуття значної кількості біженців на територію області привело до певного напруження, проте мобілізувало громадян та владу на вирішення питань прихистку, адаптації та психологічної реабілітації ВПО. Всі ці процеси відбувались в умовах тиску російської пропаганди спрямованого на провокування суперечностей між місцевими та приїжджими у регіоні. Деякі мовно-культурні протиріччя носили епізодичний характер, проявлялись на побутовому рівні та не впливали на загальну ситуацію стійкості громад. Не набуло

розвитку релігійне протистояння, більшість парафій УПЦ, не без допомоги місцевої влади, перейшли до Православної Церкви України. Деякі суперечності проявились лише при переході парафії Різдва Христового в Івано-Франківську які зараз вирішуються цивілізованим шляхом у судовому порядку.

Здатність українського суспільства вижити в перші найстрашніші дні і тижні повномасштабного вторгнення росії є найкращим та найповнішим відображення національної стійкості. Сформований комплексний механізм взаємодії влади, підприємств та організацій, інститутів громадянського суспільства щодо протистояння російській агресії, забезпечення життєдіяльності територій та відбудови зруйнованої інфраструктури. На загал система зберігає свою функціональність, хоча бракує ефективності, динаміки та прогностичності.

Визначальним завдання національної

стійкості на даному етапі стає здатність до відновлення та розвитку. Без реалізації цих функцій складно говорити про остаточну перемогу України над російським агресором.

1. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. – Київ : НІСД, 2022. – 532 с.
2. Закон України «Про місцеве самоврядування» режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/280/97-вр#Text>

Лисянський П.Л.
*аспірант 2 курсу денної форми навчання
кафедри політичних теорій
ДВНЗ «Національного університету
«Одеська юридична академія»»*

ІДЕОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Військова агресія рф проти України 24 лютого 2022 року починалась, як політична криза

щодо врегулювання військового конфлікту на сході України, який виник у 2014 році. Після перемоги «Революції Гідності» та втечі Віктора Януковича до РФ, у південно-східних регіонах України починаються акції протесту та мітинги, які потім будуть називати «Русская весна» [1]. Результатами протестів стануть масові заворушення в обласних центрах півдня та сходу України, які були організовані за допомогою російських спецслужб [2], та привели до анексії АР Крим з боку РФ, а також до створення квазідержавних утворень в Луганській та Донецькій областях під назвами «Донецкая народная республика» та «Луганская народная республика», які при створенні використовували проросійські політичні гасла. Слід відмітити, що над створенням та розвитком незаконних збройних формувань «ЛНР» та «ДНР» працювали виключно політтехнологи та спецслужби рф [3], наприклад з перших днів

створення незаконного збройного формування «ДНР» його очолив громадянин рф та депутата держдуми рф - Олександр Бородай, який на сьогоднішній день приймає активну участь у військовій агресії рф проти України, координуючи підрозділи «Союза добровольцев Донбасса», а першим «віце-прим'єром» так званої «ЛНР» став російський політтехнолог Марат Баширов. З 2014 року почались «Мінські перемовини» за посередництвом ОБСЄ в яких рф брала участь, як наглядач. Перемовини у Мінську були направлені на створені покрокової карти для реінтеграції тимчасово окупованих рф частин територій у Луганській та Донецькій областях під контроль Українського уряду. Але паралельно з перемовинами військовий конфлікт на сході України не припинявся, а Український уряд та неурядові організації не мали доступу на тимчасово окуповану територію Луганської та Донецької

областей. Незаконні збройні формування «ЛНР» та «ДНР» в повній мірі можна вважати окупаційними адміністраціями рф, у зв'язку з тим, що структуру, «законодавство», програми діяльності для «ЛНР» та «ДНР» були розроблені політичними партіями рф [4], які входили до державної думи рф, загалом з 2014 по 2021 рік, питаннями розбудови окупаційних адміністрацій у Луганській та Донецькій областях займалася політична партія рф «Справедливая Россия».

Загальними питаннями просування проросійської ідеології та антиукраїнських наративів на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей опікувалась організація «Русский центр», яка є виконавцем партнером державного фонду рф «Русский мир». Слід відмітити, що до 2014 року в Україні, таких організацій було 14 і вони базувались в обласних центрах південно-східних регіонах України [5], але

після «Революції Гідності», «Русские центры» залишилися тільки на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей, а саме в Луганську, Горлівки та Донецьку. З 2017 року в рф започатковують роботу проекту під назвою «Интеграционный комитет россия-Донбас», який був направлений на інтеграцію тимчасовоокупованих територій Луганської та Донецької областей до РФ. Саме через цей проект прощтовхувались ідеї щодо паспортизації місцевого населення тимчасово окупованих рф територій Луганської та Донецької областей, через залучення діючих політичних діячів рф, наприклад очолював проект депутат держдуми рф Андрій Козенко, який на сьогоднішній день обіймає посаду заступника голови окупаційної адміністрації на тимчасово окупованій частині території Запорозької області. Загалом організацій «Русский центр» та державний фонд рф «Русский мир» фокусували свою

діяльність на політичній, культурній та інформаційні складові щодо інтеграції місцевого населення тимчасово окупованих територій до РФ. Крім того, потрібно окремо виділити діяльність друкованих та електронних ЗМІ на тимчасово окупованих територіях, які з 2014 по 2022 рік працювали над просуванням антиукраїнських наративів, та намагалися створити з України ідеологічного ворога [6] для мешканців тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей. З 2019 року Окупаційні адміністрації рф в Луганській та Донецькій областях починає активну кампанію видачі паспортів РФ місцевим мешканцям. В грудні 2020 року, згідно даним МВД рф, паспорти рф отримали 485 тисяч осіб, які мешкають на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей. Незважаючи на такі дії рф, які повністю порушують «мінські домовленості», перемовини продовжувались.

В січні 2021 року, відбувся форум в окупованому Донецьку під назвою «Русский Донбасс», участь в якому взяли російські політики, пропагандисти, представники окупаційних адміністрацій. Цей форум був організований «Русским центром» в рамках вищезгаданого проекту. Головною подією форуму стала презентація документу під назвою «доктрина «Русский Донбасс», яка повинна була стати загальним документом для окупаційних адміністрацій Луганської та Донецької областей. Головним тезисом цієї доктрини було те, що так звані «ЛНР» та «ДНР», ставали спадкоємцями «Донецько-криворожської народної республіки», яка була створена у 1918 році та проіснувала 8 місяців. На протязі з лютого по травень 2022 року окупаційні адміністрації рф почали масово організовувати заходи по презентації «доктрини «Русский Донбасс» серед трудових колективів та

установ тимчасово окупованих територій. На сьогоднішній день відомо, що розробкою цієї доктрини займалася неурядова організація з рф під назвою «Ізборський клуб», до якого входять науковці рф, які активно працювали над ідеологією «Русского мира», наприклад Олександра Дугін, або Олександр Проханов.

2021 рік, можна вважати роком ідеологічної підготовки до військової агресії рф проти України. Це підтверджується зміною риторики окупаційних адміністрацій рф у Луганській та Донецькій областях, проведенням заходів направленим на ідеологічне виправдання агресії РФ. А саме в 2021 році, крім форуму «Русский Донбасс» пройшли й наступні заходи: форум «Единство Русских»: защита прав и свобод», форум «Россия-Донбасс» единство приоритетов», форум «Русское слово». На цих форумах, поширювались антиукраїнські тези, та лунали гасла щодо припинення «мінських

перемовин». Також у 2021 році кремль вирішив залучити місцевих мешканців тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей до участі у виборах до держдуми рф 2021. Тобто з січня 2021 року по травень 2021 року пройшла серія політичних форумів по поширенню антаукраїнських тез, з травня 2021 року починається передвиборча агітаційна кампанія, з вересня 2021 року починається процес синхронізації законодавства РФ з тимчасово окупаційними адміністраціями. Також знаковою подією щодо можливого передбачення початку агресивних дій рф проти України стало те, що у 2021 році делегація політичної партії «єдина росія» вперше офіційно відвідала тимчасово куповані території України, а до цього часу, питаннями донбасу опікувалися другорядні партії рф.

Підводячи підсумки, хочу зробити висновок, що рф використовувала «мінські домовленості» за

для того, щоб ідеологічно підготуватися до військової агресії рф проти України, інакше, як пояснити діяльність організацій, які проваджували інтеграцію тимчасово окупованих територій до рф, ще з 2017 року, навіщо було впроваджувати паспортизацію рф для місцевих мешканців, навіщо було залучати місцевих мешканців до виборів держдуми рф. Відповідь тільки одна, потрібен був час, для впровадження антиукраїнській ідеології та обґрунтувати заздалегідь агресивні наміри, а потім і дії рф проти України.

Список використаних джерел:

1. Воробьева Ирина «Русская весна». Прямые инвестиции. 2014. №4 (144). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkaya-vesna> (дата обращения: 27.10.2022).
2. Судинович, С. П. "Новітній російсько–український конфлікт: суть та особливості гібридної війни." *Гілея: науковий вісник* 107 (2016): 412-416.

3. Ястребова Віра. «Пропагандисты РФ в оккупированном Донбассе» : аналітичний звіт ГО «Східна правозахисна група». URL: <http://www.vpg.net.ua/fullread/461>. (дата звернення: 15.10.2022).
4. Лисянський Павло «Политическая окупация РФ ОРДЛО» : аналітичний звіт ГО «Східна правозахисна група». URL: <http://www.vpg.net.ua/fullread/463>. (дата звернення: 15.10.2022).
5. Лисянський Павло «Распространение идеологии «русского мира» в оккупированном Донбассе» : аналітичний звіт ГО «Східна правозахисна група». URL: <http://www.vpg.net.ua/fullread/557>. (дата звернення: 15.10.2022).
6. Ястребова Віра. «Пропаганда и СМИ в оккупированном Донбассе» : аналітичний звіт ГО «Східна правозахисна група». URL:

<http://www.vpg.net.ua/fullread/454>. (дата звернення:
15.10.2022).

Миколайчук О.І.

*студент II курсу
спеціальності Політологія, ОР Магістр,
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника*

**МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ У
РОСІЙСЬКО _ УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ (НА
ПРИКЛАДІ ЯРЕМЧАНСЬКОЇ МІСЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ)**

У статті описано специфіку функціонування та роль місцевих органів влади після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України та введення воєнного стану в країні. Зокрема, на прикладі Яремчанської територіальної громади, показано специфіку роботи місцевої адміністрації у воєнний час, підтримку функціонування економіки краю,

формування територіальної оборони, організацію та координування волонтерської допомоги Збройним силам України, взаємодію з біженцями.

Ключові слова: *воєнний стан, органи місцевої влади, волонтерство, територіальна оборона, Яремчанська громада.*

The article describes the specifics of the functioning and role of local authorities after the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine and the imposition of martial law in the country. In particular, the example of Yaremche Territorial Community shows the specifics of local administration in wartime, supporting the functioning of the economy of the region, the formation of territorial defense, organization and coordination of volunteer assistance to the Armed Forces of Ukraine, cooperation with refugees.

Key words: *martial law, local authorities,*

volunteering, territorial defense, Yaremche community.

Актуальність теми. Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, місцеве самоврядування зіткнулось із величезними викликами. Від належного функціонування місцевої влади у перші години війни залежала доля мільйонів людей. Влада повинна була координувати збройну відсіч агресору, водночас, забезпечуючи вивезення людей у безпечні райони країни. Від позиції місцевої влади залежало на скільки швидко окупаційні війська просуватимуться в глиб території України. Бачимо, що на сході України, де при владі перебували проросійські сили, були виявилась значна кількість колоборантів. Натомість, місцева влада на заході України повинна була координувати прийом біженців з районів ведення активних бойових дій, надавати допомогу релокованим підприємствам, створювати підрозділи

територіальної оборони, мобілізувати матеріальні та людські ресурси. По суті, на плечі органів місцевої влади були покладені нові, не притаманні їм, функції **Метою даного дослідження є аналіз** ролі та специфіки роботи органів місцевої влади в умовах російсько-української війни та воєнного стану, на прикладі Яремчанської міської територіальної громади.

24 лютого 2022 року, близько 4 години ранку, розпочалося повномасштабне вторгнення Росії в Україну, що супроводжувалося ракетними ударами по всій території України. О 3:40 ранку російська танкова колона вдерлася в Україну на територію Луганської області. Незадовго до 05:00 за українським часом (UTC+2) Путін оголосив, що прийняв рішення розпочати спеціальну військову операцію на сході України. За кілька хвилин після оголошення війни Росія запустила крилаті та балістичні ракети по аеродромах, військових

штабах і військових складах у Києві, Харкові, Івано-Франківську, Луцьку, Дніпрі, Василькові. Сталися вибухи в Києві, Харкові, Одесі та на Донбасі. Повітряний простір над Україною був повністю закритий для цивільної авіації. Зеленський оголосив про розрив дипломатичних відносин із Росією. [10] Близько 7 ранку Президент В. Зеленський оголосив про запровадження в Україні воєнного стану. *«У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" постановляю: ввести в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб»,* – йдеться в Указі Президента [1]. Згодом воєнний стан буде продовжено. Указом Президента України, що був затверджений Законом України,

обласні, Київська міська державна адміністрація, органи місцевого самоврядування мали утворити *ради оборони* та забезпечити сприяння військовому командуванню у запровадженні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану. У населених пунктах на територіях активних бойових дій створили військові адміністрації.[7] Держава формує військові адміністрації на основі обласних та районних державних адміністрацій. Працівниками цих структур стають люди, що раніше працювали в державних адміністраціях, військовослужбовці, представники правоохоронних органів та служб цивільного захисту. Очолили новостворені органи голови відповідних ОДА. Щоб ефективно протидіяти окупантам, військові адміністрації одночасно виконують функції військових та державних органів влади.[9] . Цього ж дня Володимир Зеленський підписав Указ про мобілізацію. «У зв'язку з військовою агресією

Російської Федерації проти України та з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України та інших військових формувань, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пунктів 1, 17, 20 частини першої статті 106 Конституції України постановляю: оголосити та провести загальну мобілізацію», – йдеться в Указі Президента [3].

Мобілізація проводиться на всій території України, крім тимчасово окупованих територій, станом до 24 лютого. Мобілізація проводиться протягом 90 діб з дня набрання чинності цим Указом. Вже в перші дні війни Збройні сили України продемонстрували свою силу, незламність, неймовірну мужність у протистоянні з переважаючими силами ворога. Все це не було б можливим без змінення нашої обороноздатності, починаючи з 2014 року. Проте війна показала, що фінансування оборонної

промисловості та Збройних сил виявилось замалим. Незважаючи на це, Україна вистояла завдяки мужності наших солдатів та зусиллям міжнародних партнерів, волонтерів та простих українців. Армія України змогла стримати натиск «другої армії світу» та вщент розвінчала міф про непереможність російської армії. Війна з Росією показала позитивні наслідки реформи децентралізації в країні. Децентралізація суттєво розвинула місцеве самоврядування, голови та місцеві ради громад за час реформи дійсно стали суб'єктивними. Тепер не існує регіональних «намісників», які могли б «здати» ворогу ту чи іншу область чи громаду. Кожна територіальна громада в Україні обрала місцеву владу, що в більшості має чіткі проукраїнські позиції і не збирається поступатися окупантам. Ще до повномасштабної війни з Росією рівень довіри до місцевої влади серед громадян був одним з найвищих серед інших інституцій у нашій

державі. Після 24 лютого ця довіра тільки укріпилася, оскільки місцева влада стала ще ближчою до людей. Тому навіть за умови захоплення обласних центрів російська армія не зможе втримати контроль над територіями обласних громад. Нині голови та місцеві депутати є справжніми лідерами у своїх громадах. Це зрозуміли окупанти – почали викрадати і катувати голів громад і місцевих депутатів, щоб останні співпрацювали з ними. [11] Органи місцевого самоврядування всіх рівнів співпрацюють з військовим командуванням та військовими адміністраціями, а також за потреби погоджують окремі повноваження. Водночас, закон про воєнний стан за певних умов дозволяє припиняти роботу органів місцевого самоврядування [9]. Тому питання ефективності роботи місцевої влади є надзвичайно актуальним, як і питання колоборації місцевої влади з окупантами. Під час воєнних дій

окремі населені пункти України опинилися під тимчасовою російською окупацією. Перед представниками тамтешніх ОМС постало питання щодо дій за таких умов. Правова група Офісу підтримки реформи з децентралізації Мінрегіону підготувала Роз'яснення щодо можливих дій і рішень в умовах окупації [7]. Депутатам місцевих рад, у разі неможливості проводити пленарні засідання на тимчасово окупованих територіях України, зокрема – у зв'язку із загрозою їхньому життю чи безпеці, достатньо просто утримуватись від участі у роботі місцевої ради та діяльності робочих органів місцевої ради (депутатські комісії, групи тощо). У таких випадках Президент України може призначати військовій адміністрації населених пунктів там, де це дозволяє закон та поточна ситуація. При можливості, посадові особи та працівники місцевого самоврядування, комунальних підприємств, установ та організацій

мають виконувати свої посадові обов'язки, визначені законодавством та Планом запровадження та забезпечення заходів здійснення правового режиму воєнного стану (Розпорядження КМУ № 181-р від 24.02.2022 р.). А тому усі дії, направлені на забезпечення життєдіяльності громади треба виконувати, якщо це безпечно для життя працівників. Водночас, згідно з ч. 4 ст. 111-1 Кримінального кодексу передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням та співпраця з ворогом вважається колабораційною діяльністю. [6] Додаткові функції, які випали на долю місцевої влади у перші дні війни, стосувалися великого напливу внутрішньо переміщених осіб. Органи місцевої влади організували реєстрацію відповідного статусу, видачу довідок і за допомогою членів громад налагодили процес розміщення людей, які покинули свої оселі. [7] З такими та рядом інших

проблем зіткнулася і Яремчанська міська територіальна громада. До початку повномасштабного вторгнення, Яремчанська міська рада не встигла отримати сирени для оповіщення повітряної тривоги, тому в перші дні війни були проблеми з інформуванням населення стосовно повітряних тривог, яке тимчасово проводилося на офіційні сторінці Міської ради в Facebook. Протягом кількох днів сирени були встановлені.

В перші дні війни в Яремчанську громаду прибула велика кількість переселенців, тому місцева адміністрація рекомендувала фіксувати паспортні дані осіб, яких люди приймали до себе. Процес реєстрації внутрішньо переміщених осіб у ЦНАПі Яремчанської міської ради. розпочався 27 лютого. Місцева влада закликала реєструватися військовозобов'язаних чоловіків переселених з інших регіонів України. Також в перший день війни було вимкнено нічне вуличне освітлення з метою

безпеки. [12] Яремчанська міська рада 25 лютого повідомила на сторінці у Facebook про введення комендантської години з 22:00 до 8:00 у громаді та по області [12]. Паралельно було заборонено продавати алкоголь.

В Україні з 1 січня 2022 р. запрацював Закон «Про основи національного спротиву» [4]. Вже 26 лютого місцевою владою було порушене питання про формування загонів місцевої територіальної оборони. Цього дня охочих записатися у лави територіальної оборони (далі – ТрО) було надзвичайно багато (близько 800), багато охочих взагалі не проходили військову службу та не мали бойового досвіду. Проводився облік і відбір осіб з воєнним досвідом, все відбувалося з погодженням районної військової адміністрації.

Закон «Про основи національного спротиву» зазначає: *«Територіальна оборона ґрунтується на принципах територіальності, масовості,*

мінімального часу на розгортання та приведення підрозділів територіальної оборони у готовність до дій. [...] Для організації підготовки, підтримки, забезпечення та виконання завдань територіальної оборони на постійній основі функціонують: у районних державних адміністраціях (районних військово-цивільних або військових адміністраціях у разі їх утворення) – штаби районів територіальної оборони.[...] Безпосереднє керівництво територіальною обороною здійснюється: у межах району територіальної оборони – керівником району територіальної оборони через штаб району територіальної оборони» [4]. У громаді розпочався збір коштів на потреби Територіальної оборони та Збройних сил України (далі – ЗСУ). Також у громаді було сформовано підрозділи добровільної дружини, які здійснювали нічне патрулювання громадою. Згодом, 3 травня Верховна Рада України прийняла зміни до Закону України «Про основи

національного спротиву», згідно яких дозволяється застосування Територіальної оборони ЗСУ в районах ведення бойових дій [8], після чого 100 добровольців Яремчанської ТрО відправилися на схід України. Тому вже 10 травня місцевою владою було прийнято рішення про створення добровільного формування «Яремчанська варта» для охорони та забезпечення громадського порядку. Влада громади налагодила функціонування закладів харчування в місті та інших суб'єктів господарювання, було зібрано весь камуфляжний одяг для потреб ЗСУ, у приміщеннях Міської ради та ліцеїв організовано збір коштів, продуктів та інших засобів першої необхідності для переселенців. Осіб яких не змогли прийняти місцеві жителі, реєстрували та розміщували в Яремчанському ліцеї №1, а згодом і в інших ліцеях громади. Паралельно в ліцеях проводилися різноманітні курси з домедичної підготовки,

плелися камуфляжні сітки для потреб ЗСУ. Через розміщення біженців в школах Яремчанської громади, навчання продиться дистанційно. В цей час свою активну діяльність проводили волонтерські організації («Борщик Дорянський», Благодійний фонд «Розвиток Яремчанської териториторіальної громади», «Паляниця» та ін.), проводилися різні благодійні акції, Курс молодого бійця при штабі волонтерської організації «Паляниця» тощо.

Неодноразово Яремчанська громада отримувала допомогу з медичним обладнанням та речами від міста-партнера Намислува (Польща), частину якої також відправляли в зону бойових дій. Паралельно значну допомогу надавав Благодійний фонд «Карітас Коломия». Завдяки роботі керівництва громади та співпраці із закордонними партнерами, вдалося налагодити процес з надання гуманітарної допомоги з міст країн Польщі,

Франції, Хорватії. Це дало можливим зробити резерв продуктів харчування, овочів та фруктів, медикаментів, одягу, засобів гігієни для забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб, які проживають у нашій громаді. [12]

З початку воєнних дій Виконавчий комітет на чолі з міським головою Андрієм Мироняком працював у штатному режимі в умовах воєнного стану. Щоденно проводилася робота з тимчасово переміщеними людьми: поселення, харчування, забезпечення гуманітарною допомогою. Комунальні служби безперебійно виконували свою роботу. Яремчанська центральна міська лікарня та Яремчанський центр первинної медико-санітарної допомоги цілодобово надавали допомогу всім потребуючим пацієнтам. Активно працював Волонтерський гуманітарний центр в Яремчанській міській раді. 24 березня розпочалися безоплатні екскурсії містом. [12]

За весь час в громаді було зареєстровано близько 6-7 тисяч переселенців, проте багато людей не зареєструвалися у ЦНАПі, тому цифра може сягати понад 10 тисяч осіб. В цей час влада неодноразово закликала місцевих жителів лояльно ставитися до переселенців, підтримувала громадський порядок.

24 березня Яремчанська громада на потреби ЗСУ передала 6 одиниць техніки, а станом на 18 квітня – 30 одиниць техніки. Яремчанська громада постійно забезпечує військових найнеобхіднішим: тактичний військовий одяг та взуття, плитоноски, розвантажувальні жилети, бронежилети, каримати, спальники, ліхтарі, аптечки й медикаменти, засоби гігієни та інші потрібні речі, велика кількість продуктів. У місцевих ліцях з початку вторгнення Росії прихистили більше півтисячі людей, що постраждали від війни. Їх постійно забезпечують трьохразовим безоплатним харчуванням,

необхідними засобами гігієни та речами першої необхідності. [12]

Яремчанська громада намагається створити постраждалим людям максимально комфортні та безпечні умови перебування. Зроблено запас продуктів харчування на випадок проблем із постачанням. Закуплено більше 10 т борошна, 100 л соняшникової олії, заготовлено велику кількість картоплі, моркви, яблук, крупів, продуктів довгострокового зберігання, консервів, тощо. [12]

Багато захисників з Яремчанської громади загинули на фронті, тому місцева влада займається питанням героїзації захисників громади та допомагає сім'ям загиблих. У червні Міська рада винесла на громадське обговорення питання, щодо декомунізації та перейменування вулиць Руднева, Ковпака, Пушкіна, Мічуріна; мешканці громади активно брали участь у опитуваннях та обговореннях і внесли свої пропозиції на розгляд

Міської ради, опісля чого влада буде вирішувати ці питання на подальших сесіях.

Влада громади разом з волонтерськими організаціями продовжувала проводити благодійні акції, спортивні змагання, ярмарки та зібрала чималі кошти на потреби ЗСУ. Влітку волонтерські організації громади продовжували отримувати допомогу з різних країн Європи, ще кілька автомобілів від жителів громади було передано Збройним силам України.

З кінця травня влада громади займалася питанням підготовки всіх відповідних державних та комунальних структур до опалювального сезону. Деякі проблеми виявилися під час підготовки освітніх закладів до навчального року. Яремчанська гімназія №3 у мікрорайоні Ямна виявилась не готовою до стаціонарного навчання учнів в умовах воєнного стану, адже приміщення ліцею є дерев'яним, а відповідного укриття ліцей не має;

тому владою громади спільно з батьківським комітетом, було прийнято рішення про реорганізацію закладу, відповідно гімназія стала філією Яремчанського ліцею №1. Батьки не підтримали варіант підвозу дітей на навчання в Яремчанські ліцеї №1 і 2, натомість виступили за дистанційну форму навчання. Також владою було виділено кошти на обладнання бомбосховищ у Яремчанському ліцеї №1 і № 2 та Микуличанському ліцеї. З 1 вересня всі заклади освіти успішно запрацювали, включно з гімназією у м-ні Ямна. [12]

З нагоди дня міста Яремче 31 липня, міський голова Андрій Мироняк звернувся до мешканців громади: *«Сьогодні особливий день – Яремчу 235 років! У такі моменти ми відчуваємо гордість за свою малу батьківщину, сповнюємося почуттям єднання тисяч таких різних і водночас рідних людей. Щороку Яремче відвідують тисячі гостей,*

які їдуть звідусіль, щоб насолодитися його красою і культурою, гостинністю місцевих жителів. У непростий час війни громада показала, що це місто надійного тилу. Місто, яке зіграло любов'ю тисячі людей України, що знайшли тут тимчасовий прихисток. Дякую всім вам за небайдужість до долі рідного міста, тим, хто словом і ділом змінює кожного дня життя на краще» [12]. Беззаперечно, Яремчанська громада стала надійним прихистком для багатьох внутрішньо-переміщених осіб, мешканці громади згуртували свої сили і щодня працювали та продовжують працювати задля нашої перемоги. Тому завдяки успішній реформі децентралізації, громада стала більш згуртованою та успішно розвивається, навіть у воєнний час, і є надійним тилом нашої армії.

Ті громади, які постраждали від російської агресії, та нині звільнені від окупації, розпочали відбудову територій. Представники місцевого

самоврядування обстежують пошкоджене житло, оцінюють збитки й вже отримують від держави ресурси на відшкодування завданої шкоди. [7]

Саме тому, для ефективної підтримки економіки країни у військовий час потрібна консолідація українського тилу, без ефективної роботи кожної громади, армія та економіка України була б у вкрай важкому стані. Завдяки консолідації влади на місцях та підтримці економіки країни, наша армія успішно бореться з агресором і дає йому відсіч, безперечно, і не без допомоги Західних союзників.

Висновки. В умовах широкомасштабного наступу ворога, ключову роль в ефективній обороні відіграло місцеве самоврядування. Від злагодженої роботи місцевої влади, в перші дні війни, залежала доля мільйонів людей та всієї країни. Громади, які напряду зіткнулися з ворогом зуміли ефективно протистояти наступу переважаючого противника,

великі міста успішно тримати оборону, без злагодженої роботи місцевої влади не вдалося б евакуювати мільйони людей. В цей же час, громади на заході України зіткнулися з проблемою значних потоків внутрішньо переміщених осіб. Саме завдяки злагодженій роботі місцевої влади велика кількість людей, що втратили свої домівки, змогли отримати притулок. Яремчанська міська територіальна громада показала достатньо високу ефективність в умовах військового стану. З початку війни в громаді було організовано спільну діяльність влади, підприємців та громадянського суспільства щодо допомоги фронту, сформовано підрозділ територіальної оборони та місцевої дружини; прийнято та зареєстровано багато переселенців; зібрано чимало коштів та матеріальної допомоги Збройним силам України, зокрема завдяки плідній праці волонтерів, налагоджено прийом допомоги з європейських

країн. Завдяки плідній праці місцевої влади та волонтерів, Збройні сили України мають надійний тил та ведуть успішну боротьбу з окупантами. Можна стверджувати, що успішне протистояння російській навалі стало можливе, в значній мірі, завдяки проведенню реформи децентралізації.

Список використаної літератури

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року №64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 13.05.2022).
2. Про добровольчі формування територіальних громад: Положення Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.05.2022).

3. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 69. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#n2>
(дата звернення: 13.05.2022).
4. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 р. № **1702**. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
(дата звернення: 13.05.2022).
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № **389**. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
(дата звернення: 13.05.2022).
6. Деякі питання організації роботи ОМС в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14666?page=12>
(дата звернення: 13.05.2022).
7. Місцеве самоврядування в умовах війни: підсумки за період від 24 лютого до 30 квітня. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/mistseve->

[samovriaduvannia-v-umovakh-viiny-pidsumky-za-period-vid-24-liutoho-do-30-kvitnia/](#) (дата звернення: 13.05.2022).

8. Національний спротив та участь у територіальній обороні. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Національний_спротив_та_участь_у_територіальній_обороні (дата звернення: 13.05.2022).
9. Олег Савичук Як працює місцеве самоврядування в умовах воєнного стану. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/03/23/7333907/index.amp> (дата звернення: 13.05.2022).
10. Російське вторгнення в Україну (2022). *Вікіпедія* : веб-сайт URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_\(2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Російське_вторгнення_в_Україну_(2022)) (дата звернення: 13.05.2022).
11. Чому імперська Росія не вистоїть проти українських громад. *Центр спільних дій* : веб-

сайт. URL: <https://centreua.org/publikatsiyi-golovna/chomu-imperska-rosiya-ne-vystoyit-proty-ukrayinskyh-gromad/> (дата звернення: 13.05.2022).

12. Яремчанська міська рада – офіційна сторінка Facebook. URL: <https://www.facebook.com/yamiskrada> (дата звернення: 13.05.2022).

УДК 17.037:172.4:327|355.01(477)”20”

Савчук В. Р.

*аспірант спеціальності 052 Політологія
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

**ПОРІВНЯННЯ АМОРАЛЬНОСТІ В
МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ ТА
АНАЛОГІЧНИХ АСПЕКТАХ СУСПІЛЬНОГО
ЖИТТЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Анотація: у роботі розкривається проблематика порівняння аморальності дій міжнародного співтовариства на світовій арені із законами та діями, які вимагають ці ж самі країни від своїх громадян для мирного життя в середині країни та зосереджується увага на недостатньому рівні превентивних дій стосовно країн-агресорів на прикладі російсько-української війни.

Ключові слова: російсько-українська війна, російська агресія, аморальність, світове співтовариство, превентивні дії, міжнародне співробітництво, мирне співіснування, політика умиротворення.

Abstract: the work reveals the problem of comparing the immorality of the international community actions on the world stage with the laws and actions that these same countries require from their citizens for a peaceful life inside the country and

focuses on the insufficient level of preventive actions against the aggressor countries on the example of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: *Russian-Ukrainian war, Russian aggression, immorality, world community, preventive actions, international cooperation, peaceful coexistence, appeasement policy.*

На міжнародній арені можна спостерігати використання різних тактик і методів для досягнення цілей держав. Але чи всі ці методи можна назвати морально допустимими? Чи всі стратегії є прийнятними якщо уявити що кожна країна це окремо взята особистість і чи країни і влада в країнах погодилась би якщо б так поводитись їхні громадяни один з одним?

Одною із таких стратегій можна виділити політику умиротворення агресора, яку часто застосовують для зменшення негативних наслідків при зіткненні з конфліктною ситуацією, але вона не

працювала ні перед початком II світової війни, ні не працює зараз і тільки як стверджує міністр закордонних справ Естонії Урмас Рейнсалу описуючи події в Україні: «Політика умиротворення приводить до геноцидного типу війн» [2]. Але невже ми використовуємо її в суспільному середовищі і житті, невже вона може бути реальним вирішенням проблеми і є суспільно неосудним діянням, а її моральні пріоритети є допустимими в суспільстві? Тоді чому держави на світовій арені допускають використання цього виду методів і вважають свої дії абсолютно правильними, незважаючи на наслідки.

Держави вимагають від людей в суспільстві дотримання законів фактичних і моральних, норм поведінки і правил життя у спілкуванні і взаємозв'язках між ними. Але уявімо лише на хвилину, що люди в своєму повсякденному житті співіснують один з одним так, як відносяться один

до одного країни в світі. У цій інтерпретації можна легко прослідкувати взаємозв'язок особливостей поведінки і характеристики норм, наслідки вчинків, які існують в суспільстві і підтримані державами, які не практикують аналогічні дії відносно інших країн на міжнародній арені.

Особливо яскраво такого роду характеристику взаємозв'язків можна побачити на прикладі аморальних дій, які ми всі спостерігаємо під час російсько-української війни, більшою мірою на початкових етапах агресії, хоча часто бачимо і під час широкомасштабного вторгнення. Недостатня реакція міжнародного співтовариства на анексію Криму та підтримки РФ терористичних угруповань на території нашої країни, а згодом і введення регулярних військових формувань для підтримки терористів можна прослідкувати у загальносуспільній категорії як жорстке свідоме катування одним сусідом іншого, під час якого

агресор відрубє ногу своєму сусїду, а люди, які зїбрались навколо і бачать дану ситуацію, замість того щоб допомогти жертві будь-якими методами або хоча б викликати поліцію (в міжнародному співтоваристві, миротворчі операції), і боротись з тим що в демократичному суспільстві не працює міжнародне право, вирішують висловлювати стурбованість ситуацією, а подекуди навіть робити вигляд що нічого не відбувається. І жертва не розуміє, вони висловлюють стурбованість тому що ти ще живий і борешся з агресором і їм шкода, що з тобою ще не завершили, бо тоді вони могли б відновити повноцінно відносини з країною-агресором, чи тим діям що тиран робить з жертвою. Але якщо вибрати варіант щодо стурбованості діями агресора, то ситуація виглядає дуже цинічною, так як дивитись як сусїда жорстоко катують і при цьому нічого не робити це не вписується в стандартні рамки відносин, які

пропагують демократичні держави і не відповідає жодним принципам співіснування громадян.

Якщо б люди поводитись в суспільному житті так як поведяться держави, то такі особи б викликали жорстке суспільне осудження, але ми прослідковуємо, що така поведінка сприймається допустимою, що є аморальністю світового співтовариства.

Дехто може сказати: «А як же санкції...?». Тут можна змоделювати ситуацію за тією ж картиною. Санкції впроваджуються настільки повільними і неефективними темпами що РФ встигає не те що адаптовуватись до санкційної політики, а навіть отримувати свої переваги від неї, як з прикладом росту цін на енергоресурси, при яких обсяги закупівель були меншими, а прибутки енергетичних компаній РФ були на тому ж рівні. Особливий цинізм ситуації можемо спостерігати при дослідженні питання винятків із санкцій, які були

впровадженні на початку російської агресії, коли продовжувалось постачання озброєння по контрактах укладених до 1 серпня 2014 року, тобто навіть по тих контрактах, які були укладені фактично вже після окупації Криму [1]. Крім старих контрактів була недостатня увага товарам подвійного призначення, які європейські та американські компанії постачали до Росії, а та в свою чергу масово комплектувала озброєння, яке було використане при широкомасштабному вторгненні в Україну [3].

Моральний аспект моделювання даної ситуації показує, відносно попередньо вказаного контексту, як при відрубванні кінцівки жертви оточуючі люди підходять до сусіда-агресора і питають за якою ціною він хліб продає, бо в сусіда ніби трохи дорожче, але не сильно, поки відрубеш кінцівку, продай мені товар, а то очікувати довго не хочу, або пропонують забрати «замовлену вчора»

сокиру, яка гостріша і процес швидше піде, а то в жертви ще є інша нога, руки, голова, і ніби не зважають на ті дії, які здійснює агресор. Ми спостерігаємо ніби цивілізований світ, а незважаючи на аморальність ситуації, використовує тільки бізнесові інтереси. І це все при тому що ці країни-сусіди називаються друзями країни-жертви і висловлюють глибоку стурбованість і занепокоєння тим ситуаціям що відбувається.

Перш ніж вимагати від громадян дотримуватись моральних норм і суспільного порядку потрібно почати хоча б бачити проблему в діяльності самих держав і їх керівників.

Особливою увагою варто відзначити ситуації, коли навіть при анексії Кримського півострова військовими РФ, підтримці сепаратистів на сході України технікою, а пізніше регулярними військами армії країни-агресора, збиття цивільного Boeing 777 біля Донецька проросійськими бойовиками [4] ми

спостерігаємо таке відношення до проблеми, коли про військову підтримку України у захисті власної території від зазіхань країни-агресора навіть не йшлося, а повних обмежень торгівлі з РФ, яка є спонсором тероризму і визнання агресора такою ніде на офіційному рівні не обговорювалось. Це дало можливість з території в 5000 кв. км, максимально насиченою російськими військами та зброєю, здійснювати серйозні військові атаки і бути основним чинником дестабілізації в регіоні.

Незважаючи на міжнародні документи і договори, як у ситуації з аншлюсом Австрії та окупацією Судет 1938 року, світове співтовариство відкинуло моральні норми і дало можливість розростатись військовим цілям та політичним бажанням країни-агресора і провокувати подальше зростання військової присутності в регіоні, руйнування міжнародних правових норм і що в результаті призвело до повномасштабної військової

агресії, яка відбулась 2022 року.

Недостатній рівень зосередження уваги на жорстоких діях країн-агресорів провокує масштабніше розширення ураження території та страждання більшої кількості людей, тому політика умиротворення є недопустимою при використанні військових методів і повинно провокувати токсичність до нації-агресора, навіть при спробах підготуватись до цих дій. При розгляді інвесторами країни для інвестицій фактор агресивності держави і можливості до проведення нею військових дій мають відігравати основну роль і будь-яке зосередження військ або навіть погрози такого роду мають бути недопустимими і провокувати вихід бізнесів з країни або хоча б зупинку інвестицій для протидії можливим масштабним втратам. Тільки така налаштованість бізнесів і держав по питанню військової агресії може провокувати бажання країн у дотриманні міжнародного права.

Таким чином, варто констатувати, що для збереження миру і стабільності у світі і дотримання міжнародного права потрібно дотримуватись стратегії справедливості міжнародної безпеки, що в свою чергу включає два основних принципи: принцип територіальної цілісності і не порушення кордонів держав та принцип неможливості військових агресій на території іншої держави. Дотримавшись цих основ ми зможемо спостерігати локалізацію конфліктів та вплив на них виключно невійськовими методами, що призведе до зменшення кількості жертв та зосередить увагу на дипломатичних методах вирішення питань агресій у світі, а така поведінка буде отримувати достойну відповідь, що в свою чергу буде превентивним заходом для повторення безпідставних, жорстких діянь на території інших країн в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Council Decision 2014/512/CFSP of 31 July 2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. Official Journal L 229, 31.7.2014, p. 13–17. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/>

[TXT/HTML/?uri=CELEX:32014D0512](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014D0512) (дата звернення: 24.10.2022).

2. Estonian foreign minister says Ukraine's allies should not be frightened by Russia's red line warning. *CNN*. October 11, 2022. URL: https://edition.cnn.com/europe/live-news/russia-ukraine-war-news-10-11-22/h_73999f3efc85890b0d2b7c862ce_06e4f (дата звернення: 24.10.2022).

3. EU member states exported weapons to Russia after the 2014 embargo. *Investigate Europe*. March 17, 2022. URL: <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/eu-states-exported-weapons-to-russia/> (дата звернення: 24.10.2022).

4. Червоненко В. Хто воює на Сході: хронологія свідчень про російські війська. *BBC News Україна*. 2 вересня 2014. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2014/09/140902_russian_army_ukraine_debate_yc (дата звернення: 24.10.2022).

5.

Головчук Ю.М.

*аспірант 2 курсу ОР «Доктор філософії»
кафедри політології
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника*

**ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ ТА PR В
УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

В статті розглядаються основні характеристики політичної комунікації як своєрідного соціально-інформаційного поля в умовах повномасштабного вторгнення військ російської федерації до України, а також зміни особливостей цього процесу під час введення

правового режиму воєнного стану на території України. Проаналізовано також основні зміни в підходах щодо політичного PR-у в час повномасштабного російського вторгнення.

Ключові слова: політична комунікація, політичний PR, правовий режим воєнного стану.

POLITICAL COMMUNICATION AND PR IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE

The article examines the main characteristics of political communication as a kind of social and informational field in the conditions of a full-scale invasion of the troops of the Russian Federation into Ukraine, as well as changes in the features of this process during the introduction of the legal regime of martial law on the territory of Ukraine. The main changes in approaches to political PR during the full-scale Russian invasion were also analyzed.

Keywords: political communication, political PR, legal regime of martial law.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Політична комунікація є однією з особливих форм діяльності людини, яка проявляється у всіх сферах соціального життя. Комунікація – це безперервний процес, який видозмінюється відповідно до плину часу, появи нових технологій та можливостей поширення інформації. Очевидно, що повномасштабне вторгнення російської федерації до України і запровадження на території держави правового режиму воєнного стану змінили специфіку та додали певні особливості до процесу політичної комунікації між владою та суспільством. Зазнала також змін характеристика політичного PRу, котрий також отримав свої особливості в період повномасштабної війни.

Стан наукової розробки проблеми. Більшість дослідників розглядає проблему ефективності,

суб'єктності, структурованості поширення форм політичної комунікації в контексті місця і ролі ЗМІ в інформаційному суспільстві. Вихідними передумовами даного дослідження можна назвати праці таких дослідників, як: О. Шиманова, В. Задворна, Л. Кочубей, Н. Яковлєва, О. Заславська, О. Зернецька, П. Зернецький, О. Гордєєв та ін. Після російського нападу 24 лютого 2022 року, науковцями було проаналізовано чинники, які вплинули на процес політичної комунікації в умовах воєнного стану в Україні. Саме тому, особливість дослідження даної проблематики полягає в динамічності процесів що відбуваються під час повномасштабної війни в Україні.

Метою статті є необхідність дослідження та аналізу процесів політичної комунікації та PR в умовах повномасштабної війни російської федерації проти України як важливих інструментів інформаційної боротьби та політики загалом.

Виклад основного матеріалу. У будь-якій політичній системі відбувається постійний обмін політичною інформацією, її розповсюдження існує не лише серед складових політичної, а й соціальної системи. Комунікативну функцію здійснюють партії, окремі політики, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, засоби масової інформації. Використовуючи будь-які форми ведення комунікації зі суспільством, звертаючись до різноманітних майданчиків для поширення інформації, політики й політичні сили неминуче впливають на формування громадської думки. Політична комунікація має природну властивість для соціального самоконтролю, партнерству різних політичних сил. через різні канали комунікації громадяни беруть безпосередню участь у самому процесі й комунікації, і таким чином, долучаються до суспільно-політичних процесів. У своїй праці "Особливості політичної комунікації в умовах

українських внутрішньодержавних криз" дослідниця Н. Яковлева зазначає: "Політична комунікація є процесом передачі інформації та її обміну поміж розосереджених аудиторій з метою формування громадської думки та здійснення політичного впливу на оцінку, думку, поведінку людей" [3, с. 568].

Це означає, що інформаційно-комунікативні відносини розкривають ступінь впливу інформації на свідомість людини, оскільки визначаються джерело, передумови й фактори ефективності, що мають місце на інформаційному ринку ідей, поглядів і уявлень. З метою підвищення ефективності своєї діяльності суб'єкти політики повинні забезпечувати адресність, смислові та часові параметри подачі інформації, враховувати особливості аудиторії, для якої передаються повідомлення, орієнтуватися на панівні в суспільстві традиції, звичаї, ідеали, цінності [2, с.

62].

Після повномасштабного російського вторгнення до України, сфера політичної комунікації в державі зазнала специфічних змін, в першу чергу на основі прецеденту введення в дію Закону «Про правовий режим воєнного стану». Закон дозволяє військовому командуванню та військовим адміністраціям (там, де вони створені) «регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення [4].

Окрім того, Рішення Ради національної безпеки і оборони «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану», ухвалене 18 березня 2022 року дало змогу постановити, що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних програм. На основі цього рішення було створено єдину інформаційну платформу стратегічної комунікації — цілодобовий інформаційний марафон «Єдині новини #UАразом"» [5].

Оскільки, засоби масової інформації є одним із каналів політичної комунікації, відповідно, вони формують громадську думку, що є однією з їх найважливіших функцій. В період воєнного стану

медіа створюють в аудиторії стійкі стереотипи сприйняття реальності. Саме тому, можна вважати, що національний телемарафон «Єдині новини» активно впливає на політичні процеси в українському суспільстві.

Якщо в перші тижні війни марафон отримував схвальні відгуки, то згодом його почали дедалі більше критикувати як журналісти, так і медіаексперти, зокрема, за те, що ведучими деяких його блоків є ті, хто раніше працював на «каналах Медведчука» й озвучував там проросійські меседжі. Також марафон критикують за те, що більшість запрошених у ефір політиків представляють партію влади «Слуга народу» і за те, що парламентський телеканал «Рада», який теж бере участь у створенні спільного марафону, запрошує в ефір депутатів від забороненої ОПЗЖ.

Під час війни чітко сформувалася також стратегія комунікації між окремими політиками та

громадянами. Таким чином, можна вважати, що Президент України став символічним голосом українського опору. Щоденні звернення Володимира Зеленського до народу, парламентів інших держав чи міжнародних організацій сформували в суспільства образ лідера, що згуртував довкола себе цілий народ. Підвищенню якості його комунікацій сприяв той факт, що ще з часів анексії Криму та окупації частини Донбасу українці усвідомили наступну істину – не можна критикувати керівництво країни під час війни.

Представники Офісу Президента отримали свою ланку в частині комунікацій та донесення інформації до громадян щодо ходу війни. Таким чином, Михайло Подоляк став символом упевненості та непохитності перед ворогом під час переговорного процесу з агресором, а Олексій Арестович – символом спокою та надії, хоч і з часом його риторика змінилася, подекуди

кардинально, і відповідно, ставлення до нього серед українців є неоднозначним.

Дуже швидко багато голів військових адміністрацій стали окремими медіа-каналами з багатомільйонною аудиторією. Наприклад, голова Миколаївської військової адміністрації Віталій Кім у своєму Телеграм-каналі має понад 1 мільйон підписників.

Окрім того, ефективну комунікаційну стратегію побудувало військове керівництво, а також СБУ, МВС, Нацгвардія та інші. Буквально з перших днів війни Генштаб ЗСУ почав інформувати українців про бойові втрати ворога і не інформувати про власні втрати. Звісно, що це не нова військова стратегія, але її можна вважати досить вдалим прикладом з точки зору ефективної комунікації.

Свою нішу в сфері політичної комунікації під час повно масштабної війни зайняв також і

політичний PR. Після 24 лютого в українського народу сформувався образ героїв – Збройних Сил України, підрозділів територіальної оборони разом з іншими силовими відомствами, рятувальники та медики. Українське суспільство позитивно сприймає світлини військовослужбовців та волонтерів в соцмережах зі зброєю або на фоні неї.

На цей факт звернули увагу й політики, котрі почали активно мілітаризувати свій імідж і з'являтися на публіці у військовій формі та зі зброєю в руках. Як показала практика, спочатку до цього було позитивне ставлення, проте потім аудиторія почала реагувати на такі випадки все більш негативно.

Тут можна звернути увагу на використання українськими політиками описаної американським психологом та вченим Робертом Чалдіні евристики репрезентативності – технології спрощення мислення, популярної у сфері персонального PR. У

випадку, наведеному вище, аудиторії пропонували наступну маніпулятивно примітивну послідовність думок: по-перше, військові – позитивні. Бо ніхто, окрім них, не захистить наше фізичне життя. По-друге, їх публічний атрибут – фотографії зі зброєю. По-третє, на ось цьому фото – політик або чиновник N. По-четверте, оскільки він/вона теж фотографується зі зброєю, як і військові, він/вона не може бути поганою. Тому він/вона є гарним політиком [1].

Отже, частина політиків почала будувати власну репутацію шляхом приєднання на позитивній репутації Збройних сил України. При цьому аудиторію мотивують сприймати те, що є на світлинах, шляхом не всебічного збору інформації, а оцінки конкретної фотографії. Звісно, це не стосується політиків, які офіційно приєднались з ЗСУ або ТрО.

Якщо оцінювати загалом, то українська

політична культура здебільшого має вождистський характер. Електорально успішними вважаються ті проєкти, на чолі яких стоїть сильний, харизматичний лідер. Наслідуючи цю логіку, політичні гравці меншого калібру вибудовують свій імідж через наголошення на маскулінності. Позування у військовій формі, з автоматом або боєприпасами – ідеальний старт для такої комунікації. По-друге, надмірний «мілітарний» акцент свідчить про відсутність – на фоні затяжної війни з Росією – інших комунікаційних стратегій донесення до електорату або політичного керівництва меседжів про власну ефективність та затребуваність.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що політична комунікація є досить різноманітною, але такою, яка залишається досить специфічною інформаційно-комунікативною сферою. Вона має певні соціальні кордони, але підпадає під внутрішні

та зовнішні впливи. Таким важливим впливом і стала повномасштабна російська агресія проти України. Органи влади, політики та політичні організації не втрачають свій шанс та успішно використовують усі можливі інформаційні платформи, аби створювати актуальні майданчики для поширення інформації серед громадян. Тому необхідно, щоб через колосальну кількість різноманітних джерел та форм передачі до громадян надходила істина, а не спотворення її інтерпретації. Без комунікаційних структур і процесів, які забезпечують двосторонній обмін інформацією між державою і громадянами, важко уявити, як держави можуть реагувати на суспільні потреби під час таких кризових ситуацій як повномасштабна війна.

Список використаних джерел:

1. Гордєєв О. Як під час війни політики та чиновники вводять у своїх соцмедіа "воєнний стан",

аби прихорошити репутацію. URL:
<https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/5/7361975/>. (Дата звернення: 21.10.2022).

2. Задворна В. Політична комунікація крізь призму поглядів Брайана Макнейра. Наукові записки. Соціальні комунікації. 2015. № 2 (51). С. 62.

3. Політичний процес у незалежній Україні: підсумки і проблеми: монографія. Вид. 2-ге, доп. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2022. 704 с.

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389- VIII. Голос України. 2015. 10 черв. (№ 101). С. 4. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
(Дата звернення: 23.10.2022).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах

воєнного стану": Указ Президента України №152/2022. URL:

[https://www.president.gov.ua/documents/1522022-](https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761?fbclid=IwAR0C-)
[41761?fbclid=IwAR0C-](https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761?fbclid=IwAR0C-)

[HehSa0M5SFf0sEilWMQdkFqIPIQZo39VHsvThtc6rd](https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761?fbclid=IwAR0C-)
[hd7WrMI4MUQk](https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761?fbclid=IwAR0C-) (Дата звернення: 23.10.2022).

Запорожцева К. В.

*здобувач вищої освіти II (магістерського) рівня,
спеціальності «Прикладна політологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

РОЛЬ ЗМІ У ХОДІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна - драматична світова подія. Вона розпочалася у 2014 році й триває надалі. Одним з елементів агресії є інформаційні баталії, оскільки сучасна війна, набула «гібридного характеру». В цьому аспекті, важливість складової інформаційного впливу ще

більше зростає. Кажучи метафорично, раніше головним важелем контролю та дії була сила, а сьогодні – маніпуляція.

Основними цілями боротьби на інформаційному фронті є: підтримка населення у війні, високий рівень патріотизму в громадянському суспільстві, гарантія високої мобілізації населення, національна єдність, лояльність людей до влади, підготовка населення до економічних і воєнних жертв та «забуття» невдачі «лукавства» еліти, мінімізація небезпеки колабораціонізму та розколу.

Наступною метою «інформаційної війни» є деморалізація сил, еліт і населення супротивника. Приваблювання їх на свій бік. Не менш важливим напрямом у інформаційній боротьбі, залишається нагальна потреба залучення союзників ззовні. Іншими словами – залучення на свій бік суспільної думки та симпатій «зовнішнього світу». Це фактично виражається у військовій, політичній,

дипломатичній і соціальній допомозі для рідної держави та виключенні, обмеженнях і санкціях для її ворогів.

Отже, в сучасному світі, роль інформаційного впливу виросла неймовірно. Оскільки чисто класичні війни стали надто дорогими та не вигідними. Вже не кажучи про ціну економічних втрат та небезпеку ядерної зброї. Зросла роль людського життя. Урбанізовані громадяни стали більш освіченими, вільними, захищеними в соціальному та правовому відношенні. У багатьох країнах, жителі реально впливають на політичну повістку. Тому, проводити затяжну й масштабну війну – складно й небезпечно. Мобілізувати та переконати на це громадян дуже важко. Особливо адміністративними чи прямолінійно-пропагандистськими засобами. Відтак, роль маніпулятивного впливу на свідомість населення та проведення саме «гібридних війн» – в розвинутих

суспільствах тільки підвищується [1, с. 173].

Роль ЗМІ в інформаційній війні зумовлена їхніми можливостями формувати медіапорядок денний у політичному дискурсі та впливати на механізми прийняття рішень. В. Євдокимов пише: «Найчастіше мас-медіа в процесі інформаційної війни використовують реальні та вигадані дані, розраховані на прикрашення ролі того чи іншого суб'єкта в політичному процесі. Утворюється химерна суміш правдивої інформації та майстерної брехні. Ведення інформаційної війни забирає у її учасників час і енергію, які необхідні для досягнення інших цілей, наприклад, реалізації програм соціально-економічного розвитку територій» [2, с. 104].

ЗМІ сьогодні стали найпотужнішим елементом механізму цілеспрямованого конструювання політичних порядків, засобом вибудовування необхідних владі зв'язків і відносин

із громадськістю. Інформація, яка надається ЗМІ, ніколи не буває нейтральною, вона являє собою спроби панівних еліт створити таке зображення дійсності, яке вигідне їм, та «виправдовує» їхню практичну політику, «упаковану» в стереотипні точки зору, що вигідні владі та виносять на передній план лише частину того, що відбувається насправді [3].

Інформація сьогодні пронизує всі сфери сучасного життя, а для більшості громадян інтернет, телебачення, радіо і преса є найважливішими засобами зв'язку із зовнішнім світом. Після 24-ого лютого, Російська Федерація в основному за більшістю показників, програє інформаційну боротьбу. Лише у впливі на власне населення, РФ має відносний успіх. Аналіз російського телебачення показує, що через екран у Російській Федерації передається високий ступінь емоційності, особливо негативної щодо українців та

України, яка вбирається аудиторією як губка. Підтекст і маніпуляція тісно переплітаються в риториці російських журналістів. Іншими словами, головна роль російських ЗМІ – це пропаганда.

Аналізуючи причини успіху України на інформаційному фронті, попри деякі очевидні складові, можна відзначити вплив інших певних факторів. Оскільки страшна війна, з усіма її жахами, ведеться на її території, Україні набагато легше підключати емоції співпереживання та патріотизму.

Отже, ЗМІ відіграють важливу роль у російсько-українській війні, оскільки вони виступають як інструмент ведення інформаційної війни і як недержавний суб'єкт, що гарантує захист інформаційного простору.

Список використаних джерел:

1. Білецький В. Гібридна війна: in verbo et in грахі / Донецький національний університет імені

Василя Стуса. Вінниця, 2017. С. 224.

2. Евдокимов В. Информационная война как феномен политической коммуникации. Актуальные проблемы образования и воспитания: международный опыт и перспективы сотрудничества. Сборник научных статей. / Омск, 2009. С. 188.

3. Кондратюк М.О. Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах. Вісник Харківської державної академії культури. / Харків, 2013. Вип. 41. С. 108-113.

УДК 32.019.5 / 327.5

Іващенко Р. А.

*аспірант кафедри теорії
та історії політичної науки
Львівський національний університет ім. І. Франка*

ПОСТПРАВДА В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Постправда (post-truth) як впливове суспільне

явище з'явилася на зламі XX і XXI ст. Західна традиція асоціює його зародження з кризами Вотергейту, Іран-контрас і Брекзиту. Суцільним проявом постправди стала президентська кампанія 2016 р. у США з новими технологіями виборчих змагань між Д. Трампом та Г. Клінтон [4, с.1]. У цьому ж році редактори Оксфордського словника визначили «постправду» міжнародним словом 2016 року, окресливши його явищем «що стосується або позначає обставини, за яких об'єктивні факти мають менший вплив на формування громадської думки, ніж звернення до емоцій і особистих переконань» [5]. Можна вирізнити дві головні передумови поширення і впливу постправди: (1) втрата довіри до політиків і політичних інститутів, що ведуть до відчуження від політики (2) роль соціальних мереж, користування якими стирає межу між виробниками і споживачами інформації, знищує стандарти подачі достовірної інформації та

продукує такі її обсяги, що ускладнюють можливості пересічного користувача розібратися в достовірності фактів. Відтак постправа постає як унікальне явище підміни фактів – щось середнє між правдою та правдоподібністю. Оформлена емоційно та ціннісно вона перестає відображати об'єктивну реальність і стає інструментом конструювання реальності та громадської думки.

Відзначимо, що дослідження постправди та подібних явищ були предметом зацікавлення вчених і раніше. Зокрема, Х. Арндт пояснювала відносну стійкість тоталітарних режимів послуговуванням ними постправдою. На думку дослідниці, вся справа у модернізації суспільства і появі так званої «модерної брехні», яка використовувала як інструменти пропаганду, ЗМІ, нав'язані соціальні стереотипи та індоктринацію. Тривале використання постправди формувало залежність населення від цензури з боку влади; як

наслідок воно переставало розрізняти, де правда, а де брехня. В такий спосіб, легко маніпулювати громадською думкою, оскільки, соціум сам цього потребує і самовідчужується від політики на користь вождя і політичного режиму [2].

У XXI ст. постправда і пропаганда стали основними засобами існування авторитарних режимів в Росії, Білорусі, КНР, Ірані, Туреччині. Зокрема, РФ сформувала власне пропагандистське поле, в якому перекручувала факти про інші держави, свою внутрішню та зовнішню політику. Трансформація суспільною свідомістю дозволила російській еліті в майбутньому маніпулювати будь-якими фактами, навіть нереальними, створила образи «ворожого Заходу» і постійної загрози від нього. Враховуючи, алгоритми функціонування інформаційного простору і швидкість передачі інформації, всю інформацію складно перевірити на об'єктивність. Відповідно споживач обирає ту, яка

відповідає його сформованим установкам і картині світу. Таким чином постправда відіграла важливу роль у формуванні російського зовнішньополітичного сценарію, якому більшість російських громадян довіряють і підтримують авторитарний режим.

Вплив російського дискурсу на український суспільно-політичний простір дозволив сформувати образ штучного внутрішньо-суспільного конфлікту та появу сепаратистських настроїв, які сприяли вторгненню РФ на український Донбас та анексії півострова Крим у 2014 р. Незважаючи на фактор міждержавного конфлікту та окупацію територій, російський дискурс і надалі проникав в інформаційний простір України. Ілюстрацією є здобуття значного рівня підтримки політичної силою «ОПЗЖ», яка поширювала російські наративи і підтримувала подальше поглинання України Росією. На кінець 2021 р. відсоток

антиукраїнських партій в парламенті складав 13,05% [1].

Головними особливостями постправди в РФ є поширення недостовірної інформації та дискурсу про: «ворожий Захід» (хоча економічно російська економіка пов'язана зі західними ринками); «потужну економіку» (яка демонструє кризові явища, особливо після дії санкцій); «могутність російської армії» (виявилось, що «друга армія світу» програє війну з Україною, яка триває вже понад 8 місяців); демократичність політичної системи РФ (насправді – відсутність реального впливу демократичних практик, концентрація влади в руках однієї особи, контроль ЗМІ). Проте більшість громадян, чиї установки та переконання сформовані політикою постправди, довіряють цим наративам і не піддають сумніву агресивні дії влади по відношенню до України та інших держав. Навпаки, рівень агресії та впевненості у «величчі»

РФ не зменшується, а примножується. Підміна фактів та домінування емоцій над раціоналізмом призвели у російському суспільстві до свідомого відмежування від реальності та достовірної інформації. Небажання займатися пошуком істини та безсумнівна віра в правдивість режиму веде до більшого використання постправди та шовіністичної політики у внутрішній та зовнішній політиках.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 р. показало нові виміри сили постправди. Росія заперечує факт війни, обравши дефініцію «спеціальна військова операція». Відтак, суперники й противники США та західних держав – КНР, Іран, КНДР стримано відреагували на факт війни та навпаки засудили агресію НАТО по відношенню до Росії, виправдовуючи тим самим агресію проти суверенної держави. Реакція КНР на російсько-українську війну є ідеальним прикладом

постправди: реальну військову агресію «окреслюють як внутрішню кризу та закривають очі на міжнародні порушення офіційною Москвою» [3, с.14]. РФ офіційно на різних міжнародних форумах, зокрема ООН, продовжує стверджувати, що не порушує жодних договорів та конвенцій, одночасно з цим нехтуючи всіма можливими правилами ведення війни.

Явище та політика постправди поширюється також і в західних суспільствах. Вона використовуються як елемент політичних інтриг і спосіб відмежування від правди, зокрема й про російсько-українську війну. Європейські держави та громадяни досі не здатні усвідомити й визнати, що «путінська росія представляє пряму і екзистенційну загрозу», не лише Україні, а й всьому цивілізованому світу. США, Канада, Велика Британія швидше зреагували на загрозу та почали протидіяти їй. Однак європейські лідери О. Шольц

та Е. Макрон прагнуть діалогу з агресором та наголошують на необхідності мирних переговорів з ним [3, с.27]. Український контекст продемонстрував, що поширення ворожого дискурсу в інформаційний простір має виключно негативні наслідки. Сучасні суспільства мають знайти відповіді на виклики політики постправди, які загрожують їхній безпеці та ідентичності.

Список використаної літератури

1. Склад Верховної Ради України 2021 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/>.
2. Arendt H. Prawda i polityka. Warszawa: Literatura na Świecie, 1985. 189 с.
3. Bobo L. Turning point? Putin, Xi, and the Russian invasion of Ukraine. Melbourne: Lowy Institute Analysis, 2022. 44 с.
4. Sepczynska D. Post-truth from the perspective of Hannah Arendt's political theory [Електронний ресурс] // University Warmia and Mazury, 2019.

Режим

доступу:

<https://www.sav.sk/journals/uploads/03221300filozofia.2019.74.3.4.pdf>.

5. Word of the Year 2016. Access mode:
|<https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>

УДК 32.303

Бітель Ю.Р.

*аспірантка кафедри політології
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

ДОПОМОГА КРАЇН БАЛТІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ, В РАМКАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Позиція усіх країн Балтії - Литви, Латвії та Естонії - неодноразово викликала у багатьох українців захоплення, в когось і приємне здивування - вони вимагають найжорсткіших заходів щодо Росії, надають величезну воєнну допомогу в розрахунку на населення та ВВП,

допомагають десяткам тисяч українських біженців.

Початок війни в країнах Балтії відзначили масовими акціями на підтримку України. Литва, Латвія та Естонія постійно підтримують Україну на міжнародній арені. Парламенти трьох країн в березні закликали створити безполітну зону над Україною, потім визнали агресію Росії та воєнні злочини геноцидом українського народу. Президенти та інші політики трьох країн неодноразово відвідували Україну під час війни, щоб показати підтримку. В Естонії підтримка України та українських біженців прописана в угоді про створення урядової коаліції. Литва, Латвія та Естонія разом з Польщею та Фінляндією найактивніше домагалися заборони російського туризму в ЄС. У серпні країни Балтії офіційно перестали видавати візи росіянам, Естонія перестала видавати туристичні візи росіянам ще у березні, а у серпні ще й обмежила в'їзд по чинних

шенгенських візах, виданих країною. А з 19 вересня країни Балтії та Польща запроваджують обмеження на в'їзд навіть для власників шенгенських віз інших країн. Ще до початку повномасштабного нападу Росії на Україну, у середині лютого, Литва та Латвія передали Україні переносні зенітно-ракетні комплекси Stinger, а Естонія - протитанкові комплекси Javelin. А в перші тижні боїв Балтійські країни спустошували свої запаси, аби допомогти Україні.

В Естонії Центр оборонних інвестицій протягом першого місяця війни передав Україні 80 видів озброєння, амуніції, захисного спорядження на 220 млн євро. Точний об'єм допомоги по видах озброєння та спорядження не розкривають, але відомо, що Україні поставили: протитанкові ракети, безвідкатні протитанкові гармати, протитанкові міни, одноразові протитанкові гранатомети, ручні гранати, гаубиці,

автоматичну вогнепальну зброю, малокаліберні боєприпаси, обладнання для інженерних підрозділів, шоломи, рятувальні жилети, бронезилети і пластини до них, радіопередавачі, дрони, прилади нічного бачення, тепловізори, лазерні далекоміри, костюми для захисту від хіматак, медикаменти та лікувальне обладнання, автомобілі швидкої допомоги, автопаливо.

Станом на середину серпня воєнна допомога Естонії Україні досягла 250 млн євро. Для ресурсів маленької країни вона була настільки масштабною, що тепер Естонія очікує на 135 млн євро від ЄС, аби поповнити запаси, повідомляло ERR. 18 серпня уряд Естонії ухвалив новий пакет допомоги Україні - міномети, протитанкові засоби та польовий шпиталь, який вже доставили в Україну у вересні. Допомагають Україні й естонські волонтери.

Литва надала Україні: системи Stinger, десятки бронетранспортерів M113, протитанкові

озброєння, бронезилети та каски, 120-міліметрові міномети, 105 мм гаубиці, стрілецьку зброю, боєприпаси, тепловізори, безпілотники, антидрони, радары спостереження, вантажівки та позашляховики. У липні 2022 року міністр оборони Арвідас Анушаускас пообіцяв, що Литва додатково надасть Україні бронетранспортери M113 та M577, а також боєприпаси, допоможе у підготовці військової поліції, фахівців із розмінування, відправить інструкторів для навчання українських військових в Литву. А в серпні повідомив, що Литва також купить для України 37 дронів-камікадзе. 16 вересня литовські бронетранспортери відправили в Україну, а в Литву поїхали на ремонт українські гаубиці.

В інтерв'ю "Укрінформу" наприкінці серпня міністр оборони Литви Арвідас Анушаускас повідомив, що воєнна допомога Україні сягнула понад 120 млн євро. На думку Лінаса Кояли, найважливіше, що

Литва була серед тієї невеликої групи держав, які поставили Україні озброєння заздалегідь. Кояла каже, що Литва не претендує на те, щоб бути найбільшим постачальником зброї, але допомогла підготуватися до найгірших днів на початку нападу. Найбільш відомим прикладом солідарності Литви є збір коштів на "Байрактар". Литовський телеведучий, засновник Laisvės TV Андрюс Тапінас 25 травня оголосив про збір коштів для закупівлі безпілотної літачки для України. За три дні литовці зібрали заплановану суму у 5 млн євро. Турецька компанія Baykar - виробник безпілотної літачки подарувала народу Литви Bayraktar TB2. Зібрані кошти пішли на придбання боєприпасів для безпілотної літачки та допомогу, у липні він прибув до України.

У серпні Латвія подарувала Україні два гелікоптери Мі-17 та два гелікоптери Мі-2, а також 6 гаубиць М-109 з боєприпасами (дальність

стрільби 22-30 км). За даними Міноборони Латвії, станом на серпень Україні надали 300 млн євро допомоги з бюджету, ще майже 16 млн зібрали організації та громадяни. Латвійська політологиня Елізабете Візгунова відзначає, що Латвія фактично надала Україні половину річного оборонного бюджету.

Країни Балтії також прийняли десятки тисяч українських біженців. У Литві в серпні їх було 62 тисячі. З 36 тисяч біженців працездатного віку 16 тисяч вже знайшли роботу, повідомляло Delfi. За офіційними даними, у липні в Литві вчилися у школах 22 тисячі українських дітей, з них 10 тисяч відвідували литовськомовні школи, інші - переважно російськомовні або польськомовні. У квітні у Вільнюсі відкрили литовську філію Міжнародної української школи. Волонтерські організації у Литві доклали надзвичайних зусиль, щоб українці почували себе як вдома.

Організація Stiprūs kartu - "Сильні разом" - організувала забезпечення тисяч українців житлом. Її засновник, журналіст Едмундас Якілайтес розповідає, що волонтери почали готуватися до прийому українських біженців за два тижні до нападу росіян - створили базу даних, відео та банери для ЗМІ.

У Латвії, за даними МВС країни, на початку вересня були 37,6 тисячі українських біженців, 32,5 тисячі з них мали дозвіл на проживання з правом на працевлаштування. 12,5 тисяч біженців скористалися допомогою місцевої влади і отримали житло, інші знайшли житло самостійно. 3300 українських дітей пішли в школи та дитсадки Латвії з 1 вересня, повідомляло Delfi. Українці отримали право на безкоштовні медичні послуги, право на школи та дитсадки для дітей, безкоштовні курси латвійської мови. Уряд Латвії надав 116 мільйонів євро в розрахунок на допомогу 40 тисячам

біженців. Українцям виділили житло зі 120 днями безкоштовного проживання. Проте в багатьох ці строки завершилися і вони стикаються з труднощами в пошуку житла.

В Естонії наприкінці серпня була 51 тисяча українських біженців. 39% працездатних українців, за даними уряду, знайшли роботу. Представниця Естонської ради біженців Ану Вілтруп розповідає, що українцям відразу надали доступ до всіх соціальних послуг, медицини, безкоштовне житло на 120 днів, безкоштовні курси естонської мови. Але не завжди цю допомогу можна отримати - бо не вистачає, наприклад, певних медичних спеціалістів, не вистачає вчителів естонської.

Підтримка з боку країн Балтії, Польщі, Чехії, Словаччини під час війни пожвавила заклики в Україні щодо створення певного об'єднання країн, яким загрожує Росія. Такі ідеї давно відомі під

назвою Інтермаріуму, Міжмор'я або Балто-Чорноморського партнерства. Мовляв, треба використати такий момент єднання у боротьбі, щоб розвинути співпрацю - від культурної до безпекової.

Дукач Н. Ю.

*аспірантка I-го курсу
спеціальності «Політологія»
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника*

КРИМСЬКІ ТАТАРИ В РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

У статті охарактеризовано становище кримських татар – корінного народу України, в умовах російсько-української війни. Відокремлено ключові зміни в політико-правовому статусі кримських татар з початку війни та основні виклики і загрози, які постали перед корінним народом після анексії півострову 2014 року. Також,

окреслені основі тенденції розвитку правозахисного кримськотатарського руху на національному та міжнародному рівні.

Ключові слова: *російсько-українська війна, кримські татари, корінні народи України, російська окупаційна влада, злочини російської влади.*

The article will describe the situation of the Crimean Tatars - the indigenous people of Ukraine, in the context of the russian-ukrainian war. The key changes in the political and legal status of the Crimean Tatars since the beginning of the war and the main challenges and threats faced by the indigenous people after the annexation of the peninsula in 2014 were highlighted. Also, the main trends in the development of the Crimean Tatar human rights movement at the national and international levels were outlined.

Keywords: *russian-ukrainian war, Crimean Tatars, indigenous peoples of Ukraine, russian occupation authorities, crimes of the russian authority.*

Російсько-українська війна – це гібридна війна, котра розпочалася в 2014 році внаслідок подій Революції Гідності. В публічному дискурсі цю війну прийнято називати конфліктом, адже росія на офіційному рівні не оголошувала про війну, спочатку панувала теза про «їх там нет», після повномасштабного вторгнення «вони» вже з'явилися, але в рамках «спецоперації», «демілітаризацію і денацифікацію». Ця війна є чимось більшим за локальний збройний конфлікт. Сьогодні російсько-українську війну можна охарактеризувати як війну ідеологій, війну цінностей, війну цивілізацій, війну демократії та тоталітаризму тощо. Тому, вона є такою важливою з політичного, соціокультурного та ідеологічно-ціннісного боку не лише для України, але й для всього «західного» світу.

Ця війна здійснила невідворотній вплив на все українське суспільство в усій його поліетнічній

багатоманітності. Завдяки цій війни в українській державі на новому рівні постало не лише українське, але й кримськотатарське питання. Конституцією України визначено, що кримські татари – це корінний народ України[5,с.4]. Історичною та територіальною Батьківщиною кримських татар є півострів Крим, котрий знаходиться в складі держави Україна як автономна республіка.

18 березня 2014 російська федерація анексувала АР Крим та місто Севастополь та незаконно в односторонньому порядку включила їх до складу рф на правах суб'єктів федерації — «Республіки Крим» та «міста федерального значення Севастополь», внаслідок псевдореферендуму влаштованого окупаційною владою 16 березня 2014 року[6]. Анексія Криму повністю змінила парадигму статусу кримськотатарського народу в Україні, винесши це

питання не лише на національний, але й на міжнародний рівень. Саме тому, становище кримських татар у російсько-українській війні пропонується розглядати у кількох паралелях:

Перша паралель – етноцид кримськотатарського народу окупаційною владою російської федерації. З початку російсько-української війни кримські татари зазнали низки утисків, дискримінації та переслідувань на основі власної етнічної, релігійної приналежності та політичних переконань. В цьому контексті слід пам'ятати, що історично, ставлення росії до кримських татар склалося вкрай негативне через особливості імперіалістичної політики нетерпимості спочатку російської імперії, потім радянського союзу, а тепер російської федерації.

Проаналізувавши новино-інформаційний простір з початку війни, можна прослідкувати низку повідомлень зникнень представників

кримськотатарського народу, низку переслідувань, засуджень та арештів здебільшого за так звану «організацію та участь у діяльності терористичної організації» (ст.205.5. кримінального кодексу рф)[3]. Так, наприклад, за даними Кримськотатарського ресурсного центру, станом на 2 листопада 2022 року, загальна кількість арештів на півострові за 9 місяців 2022 року становить 138, також зафіксовано 263 випадки порушення права на справедливий суд, 25 випадків порушення права на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. Також зафіксовано 24 випадки етапування політв'язнів Криму. За весь період окупації в Криму всього є 266 політичних в'язнів і переслідуваних за так званими «кримінальними справами», 189 з яких – представники кримськотатарського народу[7].

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року кримські татари постали перед новим викликом: через так звану мобілізацію

російська окупаційна влада цілеспрямовано почала переслідувати та мобілізувати кримських татар, намагаючись залучити їх до війни проти України. «Впродовж 22 вересня 2022 року було розіслано 5 тисяч повісток, з яких близько 90% адресовані кримським татарам», - зазначив аналітик КримSOS Євгеній Ярошенко[1].

Ця мобілізація є черговим кроком геноциду кримських татар та навмисним їх втягнення у збройну війну проти українського народу. Через що кримські татари почали масово тікати з півострову. Слід зазначити, що з 2014 року загалом близько 30 тис. кримських татар змушені покинути півострів, про що ще в червні повідомив прокурор АР Крим і міста Севастополя Ігор Поночовний[11].

Наступною паралеллю є реакція держави України на анексію Криму та протиправні дії російської влади на півострові. Внаслідок окупації, українська держава нарешті заговорила про

кримських татар як корінний народ України у політико-правовій площині. Підтвердженням цієї тези є низка нормативно-правових актів, котрі було прийнято після анексії:

«Заява Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» від 20.03.2014 року, в рамках якої також було ратифіковано Декларацію Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. Також, в рамках цієї заяви було визнано Меджліс кримськотатарського народу, виконавчий орган Курултая кримськотатарського народу, та Курултай як вищий представницький орган кримськотатарського народу[9]. Закон України «Про корінні народи України» від 01.07.2021 року, в рамках якого до корінних народів України відносяться кримські татари, караїми, кримчаки та інші нормативно-правові акти, прийняті органами влади, котрі стосуються статуту та прав кримських

татар та корінних народів України[10].

Третя паралель – активізація правозахисного руху кримських татар, в тому числі активізація політичної участі представницьких органів кримськотатарського народу та його окремих лідерів. Знаковим в цьому контексті є створення Кримської платформи. На офіційному сайт платформі зазначається, що платформа «спрямована на підвищення ефективності міжнародного реагування на окупацію Криму, відповіді зростаючим безпековим загрозам, посилення міжнародного тиску на кремль, запобігання подальшим порушенням прав людини та захисту жертв окупаційного режиму, а також досягнення головної мети – деокупації Криму та повернення його Україні мирним шляхом»[6].

Також, починаючи з 2014 року було утворено низка громадських організацій та ініціатив, котрі відслідковують ситуацію на півострові та

виступають на захист прав кримськотатарського народу. Серед них і громадська організація КримSOS, яка утворилась 27 лютого 2014 року і станом на сьогодні займається не лише висвітленням інформації щодо злочинів РФ на території Криму, але й допомагає та координує внутрішньо-переміщених осіб із Криму[3].

CRIME(A) – це міжнародне об'єднання низки громадських організацій, з метою привернення уваги міжнародної спільноти до окупації Криму. Утворено 26 лютого 2021. Одразу після створення громадські організації опублікували Маніфест «Про злочини Росії в Криму» і закликали долучатися до нього усіх небайдужих. Ініціативу підтримало Міністерство закордонних справ та закордонні дипломатичні установи України по всьому світу[15].

Кримськотатарський ресурсний центр – громадська організація, створена у 2015 році з

метою забезпечення колективних прав кримських татар як корінного народу та індивідуальних прав всіх жителів Криму задля досягнення сталого розвитку півострову. На офіційному сайті центру можна побачити аналітику стосовно переслідувань, обшуків та інших злочинів, котрі здійснює російська влада проти кримських татар на півострові[7].

Також, важливими є підняття питання становища кримських татар в російсько-українській війні на міжнародному у правовому рівні. З 2014 року Україна неодноразово позивалась до Міжнародного Суду ООН щодо злочинів, котрі здійснює російська влада та тимчасово окупованих територіях. Одним з таких є позов 2017 року, котрий обмежувався двома Конвенціями: про боротьбу з фінансуванням тероризму та про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Друга конвенція стосувалася дій росії в окупованому нею

українському Криму та місті Севастополь, а саме, політики залякування етнічних українців і кримських татар, які проживають на території півострову[14].

Наступною складовою міжнародної правової боротьби за права кримських татар є чергова резолюція ПАРЄ, прийнята 23 червня 2021 року, про «Порушення прав людини, вчинені проти кримських татар у Криму». Цією резолюцією Асамблея засудила росію та її спроби узаконити спробу анексії Криму, засудила серйозні порушення прав людини, скоєні по відношенню до кримських татар російською владою, включаючи вбивства та насильницькі зникнення на півострові та ін.[14]

Активним захистом кримських татар на міжнародному рівні займаються Генеральний прокурор і прокуратура АР Крим та м. Севастополя, такі правозахисні організації як Кримська правозахиснича група, Кримський інститут

стратегічних досліджень, міжнародна правозахисна організація Global Rights Compliance тощо. Так, 18 травня 2022 року цими організаціями було подано низку доказів злочинів, котрі здійснює російська влада на території півострову стосовно кримських татар на основі етнічних, релігійних та політичних ознак[11].

Отже, як висновок, слід зазначити, що становище кримських татар в російсько-українській війні є складним та неприпустимим з точки зору права, моралі та історичної справедливості. Представники кримськотатарського народу знову змушені переживати щоденні переслідування, обшуки залякування та неправомірні арешти з боку окупаційної влади. Ці репресії, зникнення людей та вбивства на основі етнічної, релігійної приналежності, політичних переконань, спонукають корінний народ знову тікати з півострову.

Сьогодні кримські татари стикнулися із новим

викликом – після початку повномасштабного вторгнення російська влада почала активно мобілізувати представників корінного народу, таким чином змушуючи їх воювати проти українського народу та України як держави. Це можна охарактеризувати не лише як черговою спробою геноциду кримських татар, але й своєрідними способом примусового втягнення кримських татар у російсько-українську війну на боці окупанта.

Попри ці негативні тенденції, в Україні питання становища кримських татар, (та й взагалі корінних народів) з початку російсько-української війни активізувалося та постало на новому політико-правовому рівні, як реакція на окупацію півострову та початку політики репресій та переслідувань на його території. Завдяки чому було прийнято Заяву ВРУ щодо гарантії прав кримських татар[9], ратифіковано Декларацію ООН «Про

права корінних народів»[12], прийнято ЗУ «Про корінні народи України»[10] тощо.

Також, починаючи з 2014 року було утворено низку правозахисних, консолідаційних та інформаційно-аналітичних ініціатив, котрі не дають міжнародному співтовариству забути про злочини російської влади, котрі вона вчиняла і вчиняє стосовно громадян України, стосовно кримських після окупації Криму. В цьому контексті важливою є діяльність прокуратуру АР Крим, котра спільно із міжнародними правозахисними організаціями щодня проводить розслідування та формує доказову базу здійснених росією злочинів на півострові, подаючи їх до Міжнародного кримінального суду для подальших розслідувань[11].

Таким чином, в сучасних умовах ескалації російсько-української війни та окупації Криму, становище кримських татар на півострові ближчим часом не зміниться в позитивному напрямку.

Російська влада продовжує здійснювати свою політику нетерпимості стосовно кримських татар, і сьогодні, під новим приводом мобілізації, продовжує винищувати та залякувати кримськотатарське населення півострову. Саме тому, сьогодні, як для наукової спільноти, так і для української влади і кримськотатарського руху, необхідним є моніторинг цих злочинів російської влади, створення належної доказової бази та винесення цих неправомірних дій на широкий загаль, в тому числі на міжнародному рівні. Важливим є недопущення в подальшому безкарності росії за ці злочини супроти корінних народів, супроти громадян України, супроти людства.

Список використаної літератури:

1. Богданьок О. У Криму 90 відсотків повісток отримують кримські татари. URL:

<https://suspilne.media/285362-u-krimu-90-vidsotkiv-povistok-otrimuut-krimski-tatari-pravozahisnik/>.

2. Від 2014 року близько 30 тисяч кримських татар були змушені виїхати з тимчасово окупованого Криму. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3515541-vid-2014-roku-blizko-30-tisac-krimskih-tatar-buli-zmuseni-viihati-z-pivostrova.html> .
3. Громадська організація «Крим SOS» Офіційний сайт. URL: <https://krymsos.com/>.
4. Євчин Д. «За крок до геноциду». Кримчани ідуть з Криму через мобілізацію. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/henotsyd-krymchany-mobilizatsiya-krymski-tatary/32066613.html>.
5. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
6. Кримська платформа. Офіційний сайт. URL: <https://crimea-platform.org/about>.

7. Кримськотатарський ресурсний центр.
<https://ctrcenter.org/uk>
8. Назарчук І. Юридичний фронт: про що ухвалить рішення суд у Гаазі у 21-й день масштабної війни Росії проти України? URL:
<https://www.radiosvoboda.org/a/yurydychnyy-front-sud-u-haazi-viyna-rf-ukrayina/31754427.html>.
9. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави від 20.03.2014.URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18#Text>.
10. Про корінні народи України. Закон України. 1616-ІХ, чинний, від 01.07.2021.URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>.
11. Прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. Офіційний сайт.URL:
<https://ark.gp.gov.ua/ua/index.html> .

- 12.Резолюція 61/295, прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_156.
- 13.Ситник О. Історичні витоки російсько-української війни 2014 – 2017 років. URL: <file:///C:/Users/Natalya/Desktop/101541-Article%20Text-214427-1-10-20170515.pdf>.
- 14.Україна і Парламентська асамблея Ради Європи. Міністерство закордонних справ України.
URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/rada-yevropi/ukrayina-i-parlamentska-asambleya-radi-yevropi>.
- 15.Ukraine: Crimean Tatar activist forcibly disappeared: Ervin Ibragimov. 2016. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/4121/2016/en/>.

Бушев М.М.

*Аспірант кафедри теорії
та історії політичної науки
Львівський національний університет
імені І.Франка*

ПРИЧИНИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ЕКСПАНСІЯ НАТО ЧИ РЕІНКАРНАЦІЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ІМПЕРІАЛІЗМУ?

24 лютого 2022 року стало ключовою датою для усіх українців у ХХІ столітті та знаменувало початок повномасштабної війни й зародження справжнього героїзму. Події цього дня були чітко сплановані вищим військово-політичним керівництвом держави-агресора ще задовго до 2022 року. Реалізацію плану «Україна» Кремль почав ще у 2013р. з анексії Криму та в подальшому територій Донецької та Луганської областей. Цьому передувала низка геополітичних та суспільно-політичних причин, що беруть початок від виступу В. Путіна на Мюнхенській конференції. Зустріч

лідерів держав стала саме тою сценою, на якій Росія в лиці В. Путіна мала шанс зайняти нову геополітичну позицію на світовій арені. Під час виступу В. Путін фактично оголосив другу Холодну війну, що глибоко шокувало західних партнерів, які вкладали ресурси та кошти у розвиток «нащадка імперії» після розпаду СРСР. Його промова була спрямована водночас на дві політичні аудиторії: країни НАТО й союзників та країн, що не входили до блока та прагнули створити його військову альтернативу. Д. Міршаєр та С. Коен відмічають, що ця промова “стала критичною точкою у зовнішній політиці Росії щодо експансії НАТО”. [1, с. 3] У політичному контексті цей день став відправною точкою до ескалації гібридних воєн за прямої участі Росії, адже Кремль відчував за собою право демонструвати військову силу на протипагу західним країнам. Перевіркою готовності НАТО вступити у війну стала чотирьохденна війна у

Грузії, що дала «зелене світло» для подальших агресивних планів В. Путіна. [2, с. 17] Упевнившись, що західні країни не бажають вступати у пряму конфронтацію, Кремль вирішує побудувати форпост на узбережжі Чорного моря та буферну зону на територіях ОРДЛО для стримування територіальної експансії НАТО. Все ж таки, російські пропагандисти не могли залишитись без роботи, та були активно залучені до роботи з внутрішньої та зовнішньої цільовою аудиторією. В. Путін чітко усвідомлював, що будь-які військові дії мають неминуче бути підкріплені інформаційним протиборством для досягнення бажаного результату.

Класична інформаційна політика Кремля, що базується на створенні альтернативної реальності та застосування різноманітних засобів інформаційно-психологічного впливу була використана для підготовки соціуму до військової агресії. [3, с. 322]

Усвідомлюючи, що право вето у радбезі ООН завжди відіграє ключову роль, Росія, де-факто, могла розпочати військову інтервенцію на будь-якій непідконтрольній НАТО території, що і відбулось в Сирії та згодом в Україні. Внутрішньополітичні процеси становлять чи не найважливішу роль для російського керівництва, тому вони намагаються або розхитати політичну ситуацію країни-суб'єкта, або посиляючись на конституцію «захищати свої зовнішньополітичні інтереси» на противагу розширення кордонів НАТО [4, с. 13].

Теорія геополітичного імперіалізму ще довго б переслідувала теоретиків та розробників російської пропаганди після розпаду СРСР, якби нею не захопився В. Путін. Саме він став реалізатором наративів «месіанства РФ», «третього Риму», «захисту прав російськомовного населення», та «захисту цивільного населення від бойовиків» [5,

с.78]. Виправдання військових злочинів без сумнівів повинне супроводжуватись хвилею пропаганди, як це було у наймасштабніших війнах в історії людства. За вуаллю російської пропаганди завжди приховувалась інтенція відновити «історичні кордони СРСР» та встановлення гегемонії у пострадянському просторі. Хворобливі фантазії кремлівського лідера знаходять відображення у поширенні імперіалістичної зовнішньої та внутрішньої політик, що транслюються не лише у країнах СНД, але і далеко поза їх межами. [6, с. 43] У лютому цього року Україна стала жертвою війни під гаслом «денацифікації націоналістичного політичного керівництва», що насправді переслідує дві цілі: ідеологічну та геополітичну. Ідеологічне завдання полягає у транслюванні імперіалістського нарративу «старшого брата», що допомагає «братньому народу» подолати турбулентний період

державотворення» й скинути «хунту», що засідає у Верховній Раді [7, с. 54]. Геополітичний мотив дещо глибший: він полягає у запобіганні вступу України до ЄС та НАТО й створення буферної зони між країнами блоку та Росією [8, с. 242]. Нейтралітет України як і її незалежність не становлять жодної геополітичної цінності для РФ, адже основна доктрина базується на військовій перевазі та встановленні нового світового порядку, у якому однополярний світ, створений США стане біполярним [9, с. 68]. Власне тому Кремлю важливо захопити більшу частину української території та залишити Західну Україну у якості невеличкої буферної території, що буде слугувати кордоном між НАТО та РФ [10, с. 32].

Комплексність причин війни на теренах нашої держави визначається широким спектром геополітичних мотивів трьох сторін: України, НАТО та Росії. Колізія інтересів цих сторін

неминуче призводить до конфлікту, адже одна із сторін намагається показати власну «неперевершеність» у військових діях через відмову сприйняття поразок у попередніх війнах за участі СРСР. Виконання геополітичних завдань, на жаль, стало кровопролитним та жорстоким випробуванням, що спричинило трансформацію України на усіх рівнях та у всіх сферах та буде визначати майбутнє усіх трьох сторін.

Список використаних джерел та літератури:

1. D. Fried, K. Volker The Speech In Which Putin Told Us Who He Was. URL:<https://www.politico.com/news/magazine/2022/02/18/putin-speech-wake-up-call-post-cold-war-order-liberal-2007-00009918> (дата звернення: 2022.02.18)
2. Rahim, S Revisiting Putin's 2007 Munich Security Conference speech. URL: https://www.academia.edu/49179909/Revisiting_Putins_2007_Munich_Security_Conference_Speech_OpEd.

3. Veebel, V. Tools of Propaganda War in the Russian-ukrainian conflict, URL: https://www.academia.edu/35042529/Tools_of_Propaganda_War_in_the_Russian_Ukrainian_Conflict (Last accessed: 2017.11.3)
4. T. Kuzio «Nationalism and authoritarianism in Russia: Introduction to the special issue», 2015 p., c. 13
5. T.F. Remington «Politics in Russia, Third Edition», 1999p., c. 78
6. W. Zimmerman– «Ruling Russia: Authoritarianism from the Revolution to Putin» 2016p., c. 43
7. Allen C. Lynch «How Russia Is Not Ruled: Reflections on Russian Political Development», 1995 p., c. 54
8. E. Lucas, «The new Cold War», 2008 p. c. 242
9. R. Service, «Penguin History of Modern Russia : From Tsarism to the Twenty-First Century», 2020 p., c. 68
10. Müür, K., & Mölder, H. Russian information operations against the Ukrainian State and defence forces:

URL:

https://www.academia.edu/35742075/RUSSIAN_INFORMATION_OPERATIONS_AGAINST_THE_UKRAINIAN_STATE_AND_DEFENCE_FORCES_APRIL_DECEMBER_2014_IN_ONLINE_NEWS (Last accessed:

2018.01.31)

Розділ VI

Теоретико-методологічні підходи до аналізу політичних процесів

УДК 32:001.891.3]:001.892]:141.132]:177.3-021.68

Вдовичин І.Я.

*доктор політичних наук,
професор кафедри
теорії та історії політичної науки
Львівського національного
університету імені Івана Франка*

РАЦІОНАЛІЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ПОСТПРАВДИ

Постаттю, яка надала раціоналізму модерного змісту був Р. Декарт, який у праці «Міркування про метод», запропонував наступні кроки у процесі пізнання:

1. Вважати істиною тільки те, що не викликає жодного сумніву
2. Розкладати кожну складну проблему або завдання на простіші.
3. Методично переходити від відомого і дослідженого до невідомого й недослідженого (від простого знання до складнішого).
4. Не робити жодних пропусків у логічних ланках дослідження.

Радикальні зміни які відбулися з часу виходу «Міркувань...» (1637 р.), формування методів наукового пізнання та їх співвідношення, що характерні для постнекласичної науки, призвели до погляду, що класична наука прагнула до завершеного знання, у той час як метою сучасної науки є не досягнення остаточної істини, а врахуванням існуючих невизначеностей, зумовлених ймовірнісним характером явищ у

мікросвіті. Такий стиль наукового мислення відображає ймовірнісний характер подій, що не заперечує причинно-наслідкових зв'язків і відповідно – закономірностей і є слушно застосовуваним до аналізу політичних процесів, які є виразно ймовірнісними в принципі. Водночас виникла спокуса якщо не заперечити раціональність взагалі, то суттєво її обмежити і особливо в мовах глобальної нестабільності (політичної, економічної, соціальної...), на яку накладається постправда. Яка не є пізнавальним сумнівом а інструментом руйнування людської раціональності, розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Загроза для об'єктивного аналізу політичних процесі полягає в у спробах звести небезпеку постправди до маніпулюванням політичною свідомістю. Фактично вона заповнили усі сфери людської діяльності. Де більше, де менше. Тому знову виникає потреба повернення до раціоналізму, на протипагу

новітньому зростанню некритичного сприйняття наративів, основним змістом яких є спрямованість на занепад людського нахилу до думання. Подібна проблема постійно супроводжує людину, яка переважно схиляється до уникнення критичного аналізу. Складно у щоденній буденній практиці дотримуватися максими Р. Декарта – «Піддай усе сумніву». Складно позбавлятися ілюзій, виходити за рамки власних стереотипів. Та відмова від раціонального аналізу, зокрема політичних процесів, які так чи інакше впливають на щоденне життя, містить загрози, масштаб яких явно ігнорується. Про це влучно сказав Е. Берк: «Ви лякаєте себе привидами й проявами, а дім ваш тим часом стає пристановищем грабіжників. Таке буває з усіма, хто зосереджуючи увагу лише на оболонках і шкарлущах історії, думає, що веде війну з нетерпимістю, гординею і жорстокістю, в той час як, викликаючи відразу до хибних принципів, що

були основою давноминулих протистоянь, узаконює і живить ті самі огидні вади в інших, сучасних протистояннях, можливо, навіть гірших, ніж ті, колишні» [1, с. 370]. Точний опис сучасного сприйняття багатьох політичних процесів, і не лише більшістю громадян, але й значною часткою науковців. Новітні технології дозволяють ефективно впливати на свідомість і підсвідомість людини, роблячи наголос на емоційній складовій відповідним чином препарованих повідомлень. Однією із причин є поведінка сучасної людини, яка вже сприймається не як суб'єкт прийняття рішень, а як споживач контенту. Відповіддю на проблему може бути повернення громадянином собі суб'єктності. Перш за все шляхом відновлення у повсякденні та науковому пізнанні раціонального аналізу. К. Поппер, розвиваючи методологію науки, звертався перш за все до природознавства, доречно застосувати його ідеї і до пізнання політичного

процесу. Наукові знання, за їх природою і призначенням, співвідносні із об'єктивною дійсністю. Але ж в цьому й інша «природа» наукових знань – їх тимчасовість. «Наскільки наукові твердження стосуються реального світу, настільки вони спростовні, а неспростовні вони тоді, коли не звертаються до реального світу» [2, с. 20]. Критичний розгляд сучасного політичного процесу відповідно повинен виходити із першого положення Декартового методу - вважати істиною тільки те, що не викликає жодного сумніву. Для ілюстрації візьмемо оцінку політичних процесів в Росії попередніх двох десятиріч. Вагома частка і західних і українських дослідників із певними застереженнями, та все ж приймали на віру припущення про «суверенну демократію», фактично повністю відкинувши усі етапи раціонального підходу, задекларовані Р. Декартом ще в середині XVII століття. Перегляд подібних

стереотипів повинен відбуватися згідно поглядів К. Поппера – через повернення до реального світу. Трагічним чинником стимулювання об'єктивності для багатьох стала російсько-українська війна. Її реальність із усіма жахами війни спонукала звернутися до «класики» – раціоналізму. Раціоналізму наукового аналізу, спроможного протистояти постправді. Більш складне завдання полягає у тому, що таким інструментарієм повинен оволодіти і пересічний громадянин, виборець. В іншому разі – система демократичних процедур втрачатиме свій сенс. Що ми виразно спостерігаємо на прикладі РФ і КНР, де існує багатопартійність і виборні представницькі органи. Так, раціональність мислення не завжди може протистояти репресивні машині авторитарних режимів. Та її відсутність робить спротив беззмстовним, на зміну одній тиранії прийде інша. Незважаючи на увесь масштаб інтелектуальних зрушень протягом ХХ-початку

XXI століть провідними інструментами наукового пошуку залишаються раціоналізм та емпіризм, у взаємодії і взаємодоповнюваності.

Література

1. Берк Е. Мораль та історія // Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. К.: Смолоскип, 1998. С. 369 – 371.
2. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. - У 2-х т. - Т. 2. К.: Основи, 1994. 494 с.

Ротар Н. Ю.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології
та державного управління
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*
<https://orcid.org/0000-0002-6430-3460>

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ ЗАСОБАМИ
ДЕЛІБЕРАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ**

Поняття *деліберативна демократія* вперше було використано американським науковцем Дж. Бессеттом у 1980 р. для означення особливостей функціонування політичної системи США. В своєму дослідженні «Деліберативна демократія: основні засади республіканського уряду» [1, р. 107], дослідник здійснив постановку проблеми деліберації в політичному процесі та визначив концептуальний каркас деліберативної демократії. Науковець визначає деліберативну демократію «як набір конкретних інституційних приписів та теорію народного правління» [2, р. 21], що своєю появою зобов'язана динаміці політичного процесу в США після проголошення незалежності в 1776 р. Деліберативна демократія в концепті Дж. Бессетта постає як один з ефективних способів ухвалення політичних рішень, адже дискусія та дискурс як простір конкуренції думок та переконань, функціонуючий засобами відкритого інформування

на рівні інститутів влади, формує громадську думку в статусі ресурсного забезпечення провадження політичного курсу. В моделі деліберативної демократії Дж. Бессетта статус суб'єкта дискусії та дискурсу закріплений за політиками (насамперед, законодавцями) та експертами, й не передбачає набуття такого статусу всіма громадянами.

Центром теорії деліберативної демократії є ідея обґрунтування норм суспільного життя, що здійснюється засобами обговорення (деліберації) на рівні політичної системи. Для обґрунтування норм необхідна організація справжньої публічної дискусії щодо політичного рішення, яка здійснюється відповідно до легітимної комунікативної моделі: тільки за таких умов зміст деліберації «можна вважати раціонально мотивованим» [7, р. 148]. Ю. Габермас, апелюючи до ідеї Ю. Фройбеля про те, що в соціальній державі щастя, свобода та гідність кожної особи

визнаються як спільна мета, а досконалість закону і влада походять та опираються на взаємне розуміння та згоду всіх членів суспільства, зазначає, що ті норми, які не виробляються через обговорення, в сучасних демократіях не можуть бути обов'язковими для всіх. Тоді ж, коли такі норми встановлюються, то це однозначно є «поневоленням та підпорядкуванням волі» [5, 46].

Означаючи дискусію, діалог та дискурс як форми деліберації, деліберативна демократія моделюється як форум, на якому міркування, ідеї, думки, преференції трансформуються в процесі публічного обговорення та наближаються до раціонального. Й. Елстер з цього приводу зазначає, що в процесі дискусії (дискурсу), сперечаючись та шукаючи відповіді на аргументи інших учасників обговорення, «ми звільняємося від упереджених чи необґрунтованих думок, та приходимо до суджень, які можуть стати основою публічної згоди» [4, р.

26]. Однак, суб'єкти деліберації можуть дійти до таких розбіжностей в позиціях, щодо яких не можна досягти домовленостей, але й не можна знехтувати ними. Це пов'язано з тим, що метою дискусії, на відміну від переговорів, є істина, уявлення про яку достатньо суб'єктивно. Відтак, спроби віднайти найкраще обґрунтування можуть стимулювати суб'єкта обговорення до неперервного висунення аргументів та, таким чином, блокувати консенсус. Відтак, продуктивним є встановлення рамок деліберації, якими визначаються, насамперед, точки дотику між суб'єктами обговорення.

Відповідно до ідеальної моделі деліберативної демократії політична дискусія (дискурс, діалог) має бути зорієнтована на вироблення виправданої раціональної згоди щодо суспільних норм. Організація публічного дискурсу стимулює досягнення згоди, однак проблема

полягає в тому, наскільки раціональною та виправданою вона є, тобто постає питання про результат деліберації та вихід із неї. Ч. Місак зазначає, що коректний вихід з деліберації можливий, якщо внаслідок обговорення, що тривало доти, доки це можливо, з преференцію погодилися всі (або визначена кількість) суб'єктів даного процесу [6, р. 60]. Гіпотетично, виправдання та обґрунтування результату деліберації не залежить від актуальної деліберації: преференція X вірна (виправдана та обґрунтована) тоді, якщо з преференцією X можна погодитися. Проте, Ю. Габермас стверджує, що виправдання преференції ніколи не відбувається за гіпотетичних умов, а завжди є результатом актуального політичного дискурсу, що відбувається в умовах конкретної політичної системи та за участі конкретного кола суб'єктів політики [5, р. 69–71]. Саме тому, тільки результат обговорення, досягнутий в реальному

деліберації без результату актуалізує питання про те, як сучасні плюралістичні спільноти досягають згоди щодо норм, за якими вони живуть. Ю. Габермас, з цього приводу зауважує, що згода ніколи не буде повною за характером, оскільки обговорення завжди завершується голосуванням, яке вказує на те, що вона імовірно не була досягнута, відтак існує необхідність звернення до правила більшості. Це правило та результат його використання, на думку науковця, за своєю функцією відповідає не істині, а процесу її пошуку, тому є тільки одним з інструментів процесу прийняття політичних рішень та проміжним результатом дискурсивного формування суспільної згоди. Ю. Габермас визнає, що «помилкові результати окремих дискусій можуть бути досягнуті під інституційним тиском» [5, р. 179], але їх предмет не полишає дискурсивний простір політики.

Список використаних джерел

1. Bessette J. Deliberative Democracy: The Majority Principle in Republican Government. *How democratic is the Constitution?* Washington, D.C.: AEI Press, 1980. P. 102–116.
2. Bessette J. M. The Mild Voice of Reason: Deliberative Democracy and American National Government. Chicago: Univ. of Chicago Press, 1994.
3. Christiano T. The Significance of Public Deliberation. Deliberative Democracy. *Essays on Reason and Politics*. 2011. Vol. 3. P. 243–277.
4. Elster J. The Market and the Forum. *Deliberative democracy: essays on reason and politics*. Cambridge: MIT Press, 1997.
5. Habermas J. Between Facts and Norms. Cambridge: MIT Press, 1996
6. Misak Ch. Truth, Politics, Morality: Pragmatism and Deliberation. London: Routledge, 2000.

7. Mouffe Ch. Politics and Passions: The Stakes of Democracy. *Ethical Perspectives*. 2000. Vol. 2/3. P. 146–150.

Остапець Ю. О.,

*д. політ. н., професор, декан факультету
суспільних наук ДВНЗ «УжНУ»*

Остапець І. Ю.,

*к. філос. н., доцентка
кафедри філософії ДВНЗ «УжНУ»*

**ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ 2022 РОКУ У
КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ПРИЧИНИ УСПІШУ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ
ПАРТІЙ, ПРОТИСТОЯННЯ
МЕЙНСТРИМНИХ ПАРТІЙ ТА ПАРТІЙ
«НОВОЇ ПОЛІТИКИ»**

Упродовж 2022 року у десяти країнах Європейського Союзу відбулися парламентські вибори. Вашій увазі пропонується аналіз результатів парламентських вибори в Угорщині (3

квітня), Швеції (11 вересня), Італії (25 вересня), Латвії (1 жовтня). Крім Угорщини у вказаних країнах перемогу здобули нові політичні сили. Не риторичним у цьому контексті є питання чи зміниться політика цих європейських держав щодо підтримки України у російсько-українській війні? Саме відповідь на нього та аналіз результатів виборів і є головною метою нашої наукової розвідки.

Парламентські вибори в Угорщині. Чергові вибори до Національної асамблеї Угорщини відбулися 3 квітня 2022 р. Угорський парламент складається з 199 депутатів і обирається за змішаною виборчою системою: 106 депутатів – в одномандатних виборчих округах за системою відносної більшості, а 93 – за закритими партійними списками у територіальних округах. Партія, яка бажає представляти загальнонаціональний список повинна висунути кандидатів у 71 виборчому

окрузі. Електоральний бар'єр для партій – п'ять відсотків, для двопартійних виборчих блоків – десять відсотків, а для блоків із трьох і більше партій – п'ятнадцять відсотків. Для списків національних меншин виборчий бар'єр становить четверту частину квоти Хейра від усіх голосів, які підраховуються на національному рівні. Якщо таку кількість голосів список національної меншини не набирає, то тоді перший кандидат із списку представляє її в угорському парламенті без права голосу [18, с. 322–323].

Особливістю виборчої кампанії 2022 р. було проведення об'єднаною опозицією у вересні – жовтні 2021 р. передвиборів («праймериз»). Ініціатором об'єднання опозиційних сил був екс-прем'єр-міністр Ф. Дюрчань, який програвши парламентські вибори 2010 р. лідеру партії «Фідес» В. Орбану відтоді не залишав спроб отримати реванш. Ідею Ф. Дюрчаня підтримав мер

Будапешту Г. Карачонь, який також вважав, що перемогти В. Орбана можна лише об'єднавши зусилля різних політичних сил. В результаті була утворена опозиційна коаліція «В єдності за Угорщину» до складу якої увійшли такі політичні партії: «Демократична коаліція», «Рух за кращу Угорщину» («Йоббік»), «Діалог за Угорщину», «Рух Моментум», «LMP – Зелена партія Угорщини», Угорська соціалістична партія [18; 20].

Сутність «праймерізу» опозиційних сил полягала в тому, щоб в кожному одномандатному окрузі за результатами збору підписів виборців висунути лише одного кандидата. А також визначитись з претендентом на посаду прем'єр-міністра. За результатами «праймеріз» перемогу отримав П. Маркі-Зай (мер м. Ходмезьовашархей), який і очолив об'єднану опозицію.

Загальнонаціональні партійні списки вдалося висунути лише шести партіям і виборчим блокам

(на попередніх виборах таких було 23). Крім виборчого блоку «Фідес»/ХДНП та об'єднаної опозиції «В єдності за Угорщину», партійні списки зареєстрували для участі у виборах такі партії: «Угорська партія двохвостої собаки», «Наша Батьківщина» (партія утворилася внаслідок розколу «Йоббік»), «Партія нормального життя» та партія «Рух рішень».

На загальний хід виборчої кампанії суттєвий вплив мала війна Росії проти України. Під час виборчої кампанії В. Орбан позиціонував себе як захисник Угорщини, гарант миру і стабільності, акцентуючи на тому, що Угорщина здійснює для України гуманітарну допомогу. При цьому він категорично виступав проти надання озброєння і переміщення в Україну зброї через угорсько-український кордон. «У російсько-українській війні Угорщина стоїть на боці Угорщини», – так звучала офіційна позиція уряду В. Orbana щодо цього

питання [7, с. 12].

Об'єднана опозиція проводила вибори під гаслом «Орбан або Європа», а її лідер П. Маркі-Зай виділив такі пріоритети виборчої кампанії: мир у Європі та країні; безпека та передбачуваність; зростаючі можливості для всіх громадян країни, незалежно від їхнього кольору шкіри, походження, політичних поглядів та сексуальної орієнтації. При цьому він додав, що «для підйому Угорщини необхідно зламати методи Путіна; необхідно порвати з політикою, через яку країна зрадила своїх союзників і навмисно зруйнувала єдність Євросоюзу, потураючи глобальним владним прагненням військового злочинця Володимира Путіна» [20, с. 75; 21]. Інші політичні сили не мали суттєвого впливу на перебіг виборчого процесу.

За результатами парламентських виборів четвертий раз поспіль (з 2010 р.) перемогу здобув блок «Фідес»/ХДНП, здобувши при цьому дві

третини депутатських місць. Результати виборів подано в таблиці 1.

Таблиця 1

**Результати виборів до Національної
Асамблеї Угорщини
3 квітня 2022 року**

Партія / виборчий блок	Одномандат ні округи, к- ть мандатів	Загально - державн ий округ, к-ть голосів (%), к-ть мандатів	Загаль на к-ть мандаті в	Відсото к мандаті в, %
Виборчий блок «ФІДЕС» / ХДНП	88	(53,1 %) 47	135	67,8 %
Об'єднана опозиція «В єдності	18	(35,0 %) 39	57	28,6 %

за Угорщину»				
Партія «Наша Батьківщин а»	0	(6,1 %) 6	6	3,0 %
Список німецької національно ї меншини	0	1	1	0,6 %
Всього	106	93	199	100

Джерело: побудовано авторами на основі [21]

Отже, В. Орбан зі своєю політичною силою черговий раз здобув перемогу на виборах. Виступаючи перед своїми прихильниками в Будапешті після того, як стали відомі попередні результати, він зазначив, що «ця перемога запам'ятається на все життя, тому що так багато людей ополчилися проти нас: ліві вдома, ліві за

кордоном, бюрократи в Брюсселі, всі фонди та організації імперії Сороса, іноземні ЗМІ і, зрештою, навіть український президент» [18].

За правоцентристську коаліцію «ФІДЕС/ХДНП» проголосувало 53,1 % виборців, які взяли участь у голосуванні. За об'єднану опозицію «В єдності за Угорщину» віддали свої голоси 35,0 % виборців, а нова ультраправа партія «Наша Батьківщина» отримала 6,1 % голосів. Один депутатський мандат дістався представнику німецької національної меншини [21].

Таким чином, ідеологічний профіль угорського парламенту виглядає наступним чином: ліволіберальна об'єднана коаліція «В єдності за Угорщину» – правоцентристська коаліція «Фідес/ХДНП» – ультраправа партія «Наша Батьківщина». Конфігурація партійної системи може бути названа як партійна система з домінуючою партією.

Визнавши результати парламентських виборів 2022 р. і привітавши «Фідес/ХДНП» з перемогою, лідер альянсу «В єдності за Угорщину» П. Маркі-Зай відзначив, що «опозиція зазнала історичної поразки, але все одно ми ставимо під питання демократичність і свободу проведення виборів. Упродовж 12 років перебування при владі В. Орбан провів конституційну, судову, виборчу, інформаційну реформи і нав'язав суспільству ультраконсервативні ідеали» [21].

А вже через деякий час після виборів (15 вересня 2022 р.) депутати Європарламенту підтримали резолюцію про те, що країна під керівництвом В. Орбана стала «гібридним режимом виборчої автократії», посиляючись на ерозію демократії, основних прав і верховенства закону [12]. Йдеться про те, що під керівництвом В. Орбана в Угорщині сформована держава «неліберальної демократії».

У політико-безпековому вимірі перемога В. Орбана ставить під сумнів ефективність роботи регіональних форматів співпраці у Євросоюзі (йдеться про Вишеградську четвірку та Бухарестську дев'ятку). Неможливість офіційного Будапешта відмовитися від подальшої співпраці з Росією як наслідок матиме довгострокове обмеження політичного діалогу з Україною та ускладнення відносин з іншими демократичними країнами на Європейському континенті.

Парламентські вибори у Швеції. Вищий представницький орган влади Швеції – Рікседаг складається з 349 депутатів. Із 1998 р. в Швеції запроваджено преференційну пропорційну систему, тобто виборець отримав можливість поставити позначку поряд з ім'ям конкретного кандидата й за певних обставин це може змінити порядок партійного списку. Для цього кандидату потрібно набрати не менше 5 % особистих голосів.

Прохідний бар'єр для політичних партій становить 4 % голосів виборців [14].

Відповідно до законодавства вибори відбуваються у 29 виборчих округах, де обирають 310 депутатів. Голоси розподіляються за модифікованим методом Сент-Лаге з першим дільником 1,4. Решта 39 місць, які називаються компенсаційними місцями, розподіляються між різними партіями, щоб забезпечити найбільш точне представництво голосів на національному рівні. На ці компенсаційні місця обираються кандидати, чия партія має найбільший залишок у виборчих округах. Щоб взяти участь у розподілі цих компенсаційних місць, партія повинна набрати 4 % голосів на національному рівні або 12 % у конкретному виборчому окрузі. Така система дає значну перевагу великим партіям (тільки їм під силу подолати 12 %-ий бар'єр у виборчому окрузі), але залишає незначний шанс середнім партіям

(здатним зібрати 4 % голосів виборців по країні в цілому) [1; 3; 14].

Заслуговує на увагу шведський досвід залучення молоді до виборчого процесу. Молодь готуються до голосування заздалегідь: директори шкіл мають право запрошувати представників різних політичних партій, щоб учні дізналися про те, як працює партійна система країни. В той же час з власної ініціативи агітацію у школах партіям заборонено. Як і в більшості інших країн, голосувати у Швеції можна з 18 років, але, на відміну від інших держав, старшокласники все ж таки можуть взяти участь у виборах. Для них проходить експеримент Skolval (шкільні вибори). Він полягає в тому, що школа може подати повідомлення про намір брати участь у виборах, і тоді школярі, починаючи з сьомого класу, можуть голосувати за допомогою тих самих бюлетенів, що й дорослі. Результати цих виборів не

зараховуються, але мало чим відрізняються від «дорослих». У 2022 р. за результатами голосування школярів першою все-таки виявилася Поміркована коаліційна партія (27,09 % у школярів проти 19,10 % та «третього місця» у дорослих). У 2022 р. в експерименті взяли участь 1442 школи, в яких проголосували майже 386 тисяч учнів. Аналогічним чином проводяться вибори до Європарламенту, щоправда, у них бере участь на порядок менше шкіл [3].

Швеція – це країна з багатопартійною системою, яку можна назвати системою поміркованого плюралізму (за Дж. Сарторі). Оскільки у законодавстві Швеції не встановлено чітких вимог до реєстрації політичних партій, то це мало наслідком утворення значної кількості партій. Йдеться про 760 партій, більшість з яких є регіональними, або партіями «одного питання».

Упродовж XX – на поч. XXI ст. у політичній

системі Швеції домінувала Соціал-демократична робітничка партія Швеції, яка традиційно конкурувала з правою опозицією, котра уособлювалася Поміркованою коаліційною партією («модератори»). І лише 13 років (1976–1982, 1991–1994, 2006–2010) вона перебувала в опозиції.

Кардинальним чином ситуація змінилася за останні десятиліття, і пов'язується це з прогресуючим впливом праворадикальної партії «Шведські демократи»: на парламентських виборах у 2006 р. вона отримала 2,9 % голосів виборців, у 2010 р. – 5,7 %, у 2018 р. – 17,5 % [11]. Партія була утворена у 1988 р. внаслідок злиття низки маргінальних ультраправих нацистських та екстремістських груп [5].

До 2010 р. усі шведські партії підтримували політику «санітарного кордону» щодо «Шведських демократів». І лише після їхньої перемоги на парламентських виборах 2010 р. вона вийшла із

зони «руконепотискання». Санітарний кордон між поміркованими правими силами та праворадикальними популістами було порушено 20 січня 2020 р., коли лідер Поміркованої партії У. Крістерссон заявив, що готовий співпрацювати зі «Шведськими демократами» завдяки позитивним змінам у їхньому середовищі. А вже у листопаді 2021 р. праві партії представили спільний бюджет зі «Шведськими демократами», який ухвалив Ріксдаг, оскільки соціал-демократичний уряд меншості не зміг ухвалити власний законопроект [5].

Не підлягає сумніву те, що, тривале перебування Соціал-демократичної робітничої партії Швеції при владі до певної міри деформувало формат партійної системи у бік домінування лівоцентристських сил. В той же час можна констатувати, що нині серед шведських партій немає класичного розподілу на лівих і правих. Він є умовним, оскільки усі парламентські

партії підтримують концепцію «держави загального добробуту/шведську модель суспільного устрою», оскільки шведська громадська думка активно виступає на користь цієї ідеї.

Аналіз результатів виборів до шведського Ріксдагу. На виборах до шведського парламенту, які відбулися 9 вересня 2018 р. голоси виборців були розподілені наступним чином: 28,31 % голосів здобула Соціал-демократична партія, 19,8 % – Поміркована коаліційна партія, 17,5 % – партія «Шведські демократи», 8,6 % – Партія центру, 8 % – Ліва партія (колишня комуністична), 6,3 % – Християнські демократи, 4,4 % – Партія зелених, 1,6 % – інші партії. У підсумку сформувалася «червоно-зелена» коаліція, яку очолив лідер шведських соціал-демократів С. Левен [21].

Зазначимо, що відповідно до змін у партійній системі відбулися зміни і у основних напрямках електоральної конкуренції. Якщо у минулому (сер.

XX – поч. XXI ст.) головними темами передвиборчих дискусій були економіка і особливості функціонування шведської моделі соціальної держави, то, починаючи з 2010 р. такими темами стали: міграція, членство в Європейському Союзі, національна ідентичність, законність і порядок. А на виборах 2022 р. додалася ще проблематика вступу Швеції до НАТО та допомога Україні у російсько-українській війні. Результати виборів подано в таблиці 2.

Таблиця 2

Результати виборів 11 вересня 2022 року до шведського Ріксдагу

Назва партії (рік заснування)	% голосів виборців	К-ть деп. місць	Ідеологія
Соціал- демократична робітничка	30,35	107 (+7)	соціал- демократія, лівоцентризм

партія Швеція (1889)			
Шведські демократи (1988)	20,52	73 (+11)	націоналізм, євроскептицизм, консерватизм
Поміркована коаліційна партія (1904)	19,1	68 (- 2)	ліберальний консерватизм
Ліва партія (1917)	6,74	24 (- 4)	соціалізм, екосоціалізм
Партія центру (1913)	6,72	24 (- 7)	центризм, соціальний лібералізм
Християнські демократи (1964)	5,34	19 (- 3)	консерватизм, християнська демократія
Партія зелених (1981)	5,09	18 (+2)	зелена політика

Ліберали (1934)	4,62	16 (- 4)	правоцентризм, лібералізм
--------------------	------	-------------	------------------------------

Джерело: побудовано авторами на основі [21]

Отже, за результатами виборів перемогу здобули праві сили, незважаючи на те, що соціал-демократи, які перебували при владі, набрали більше голосів ніж на попередніх виборах, покращивши таким чином свій результат. Праві сили, до складу яких входять правопопулістська партія «Шведські демократи», Поміркована коаліційна партія, партія «Християнські демократи», партія «Ліберали» разом здобули 49,5 % голосів і 176 депутатських місць. Ліві сили, які представлені Соціал-демократичною партією, Лівією партією, Партією зелених та Центристською партією, здобули 48,8 % голосів (приблизно на 600 000 менше, ніж їхні опоненти) і 173 місця. Явка виборців, яка завжди була високою (80,6 %), але в

той же час нижчою на 6,5 %, ніж на виборах 2018 р. [21].

До основних причин перемоги правих сил на парламентських виборах слід віднести: 1) втома від восьми років ліволіберального урядування на чолі з соціал-демократами; 2) «Шведські демократи» змогли переконати пересічного виборця про загрозу їхньому стабільному життю від мігрантів та іноземного капіталу, і пообіцяли вирішити ці проблеми; 3) зміна поколінь у шведській політиці, а звідси за праві сили голосує молодь, а соціал-демократів підтримує старше покоління.

Зазначимо, що лівоцентристські сили здобули найбільшу кількість голосів виборців у великих містах, кількох університетських містечках, столичному регіоні, а праві політичні сили більшість отримали у сільській місцевості.

Урядова коаліція була утворена чотирма правими партіями: Поміркованою коаліційною

партією, партією «Шведські демократи», партією «Християнські демократи» та партією «Ліберали», а прем'єр міністром став лідер «модераторів» У. Крістерссон. До урядових посад не були залучені представники партії «Шведські демократи» (ультраправі), котрі отримали неміністерські посади. Такою була принципова вимога партії «Ліберали», які вважають «Шведських демократів» своїми політичними ворогами, а останні «Лібералів» непотрібною партією [4; 5].

Позиція шведського політикуму загалом і безпосередньо правлячої коаліції щодо російсько-української війни не змінилася, а відтак Україні можна і надалі розраховувати на політичну та військову підтримку Швеції.

Парламентські вибори в Італії. Парламент Італії має двопалатну структуру і складається з Палати депутатів і Сенату. Відповідно до італійського конституційного референдуму, який

відбувся у 2020 р. Палата депутатів скоротилася з 600 до 400 депутатів, а Сенат до 200. Палата депутатів обирається наступним чином: 147 в одномандатних округах, 245 у багатомандатних округах за партійними списками, 8 за пропорційним представництвом у багатомандатних закордонних округах. Для того, щоб отримати депутатські мандати політична партія повинна набрати не менше 3 % голосів виборців, а коаліція не менше 10 %.

Партійна система Італії тривалий час демонструвала циклічну закономірність домінування і чергування при владі «лівих» і «правих» сил. Руйнація такої «недосконалої» двопартійності почалася в 80-х рр. ХХ ст., а вже напередодні парламентських виборів 1994 р. у них з'являються серйозні конкуренти – правопопулістські партії «Вперед, Італія» (С. Берлусконі) і «Ліга Півночі» (М. Сальвіні). Відтак в

кінці 90-х партійна система Італії стає біполярною, а, починаючи з середини першого десятиліття 2000-х рр. виникає третій полюс в політичному / партійному житті Італії – «Рух п'яти зірок» [10].

Головними конкурентами на парламентських виборах 2022 р. були такі політичні сили: 1) коаліція правих партій («Брати Італії», «Ліга», «Вперед, Італіє!»); 2) коаліція на чолі з Демократичною партією; 3) партія «Рух п'яти зірок»; 4) дві нові політичні сили, які брали участь у виборах вперше (партія «Альянс зелених і лівих» та виборча коаліція двох партій «Дія – Viva Італія»).

За результатами парламентських виборів 25 вересня 2022 р. перемогу здобула коаліція правих партій. Популістська партія «Брати Італії» на чолі з Дж. Мелоні, яка на виборах 2018 р. набрала 4,26 % голосів, отримала у 2022 р. більше чверті голосів (25,99 %) виборців. Партія виникла з «Італійського соціального руху», який після Другої світової війни

створили прихильники Б. Муссоліні, а її прапор символізує вогонь на могилі «дуче» [15]. Сама ж Дж. Мелоні стверджує, що «Брати Італії» – це мейнстримна консервативна партія, просуваюючи гасло «Бог, батьківщина і сім'я» [15]. Нині Дж. Мелоні стала обличчям європейських правих консерваторів. Вона очолює «Європейських консерваторів і реформістів» – групу євроскептиків у Європейському парламенті, до якої також належать польська партія «Право і справедливість», партія «Шведські демократи» та іспанська партія «Голос» [1].

Ще одна правопопулістська партія «Ліга» на чолі з М. Сальвіні зменшила свій електоральний результат у порівнянні з виборами 2018 р. вдвічі (8,77 % голосів виборців). Популістська партія колишнього прем'єр-міністра С. Берлусконі «Вперед, Італіє!» здобула 8,11 % голосів виборців, що також удвічі менше у порівнянні з попередніми

виборами.

Коаліція, сформована партіями «Брати Італії», «Ліга» та «Вперед, Італіє!», здобула 43,79 % голосів виборців і отримала абсолютну більшість у Палаті депутатів і Сенаті.

Коаліція лівих сил на чолі з Демократичною партією (лідер Е. Летта), до якої також увійшли низка малих ліберальних партій («Європа +», «Альянс зелених і лівих» та інші), зазнав важкої поразки, набравши 26,13 % голосів виборців (Демократична партія набрала 19,07 % голосів).

Популістська партія «Рух п'яти зірок» на чолі з Дж. Конте здобула 15,43 % голосів виборців, втративши у порівнянні з попередніми виборами половину своїх виборців. Розкол у партії відбувся напередодні парламентських виборів по питанню військової підтримки України у російсько-українській війні. Дж. Конте виступав проти такої підтримки. На знак протесту партію залишила

група депутатів на чолі з Л. ді Майо.

Центристська коаліція під назвою «Terzo Polo» (третій полюс), сформована К. Календою (лідер партії «Дія») і М. Ренці (лідер партії «Viva Італія», набрала 7,79 % голосів. Обидва лідери роблять ставку на розбіжності між різними партіями правої коаліції, що на їхню думку може дозволити їм здобути високий електоральний результат. Явка виборців 25 вересня 2022 р. склала 64,07 %, різко знизившись порівняно з голосуванням 4 березня 2018 р. (- 9,79 %) [21]. Результати подані в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати виборів до італійської Палати

депутатів

25 вересня 2022 року

Назва партії (рік заснування)	Результати виборів у	Усього деп. місць з	Ідеологія
-------------------------------------	-------------------------	---------------------------	-----------

	БВО*, %	результатами в ОВО*	
Брати Італії (2012)	25,99 (69 депутат.)	119	націоналізм, соціальний консерватизм, євроскептицизм
Демократична партія (2007)	19,07 (57)	69	соціал-демократія, соціал-лібералізм, європеїзм
Ліга (1991)	8,77 (23)	66	соціальний консерватизм, популізм, євроскептицизм
Рух п'яти	15,43	52	популізм,

зірок (2009)	(41)		пряма демократія, євроскептицизм
Вперед, Італіє! (2009)	8,11 (22)	45	правоцентризм, ліберальний консерватизм, християнська демократія
Дія – Viva Італія (2022)	7,79 (21)	21	популізм, центризм, соціальний лібералізм
Альянс зелених і лівих (2022)	3,63 (11)	12	зелена політика, лівоцентризм

*БВО – багатомандатний виборчий округ, **ОВО – одномандатний виборчий округ

Джерело: побудовано авторами на основі [21]

Отже, урядова коаліція в Італії утворена трьома партіями: «Брати Італії», «Ліга», «Вперед, Італіє!», а прем'єр міністром стала лідер партії «Брати Італії» Дж. Мелоні. Серед вказаних партій лише лідерка «Братів Італії» щиро підтримує Україну. Від початку повномасштабного вторгнення Дж. Мелоні переконує, що виступає за всі зусилля Європейського Союзу та НАТО у допомозі Києву [1; 2; 14]. Вона підтримала лінію М. Драгі щодо надання допомоги Україні [1]. «Оголошення про приєднання до Російської Федерації чотирьох областей України після фіктивних референдумів, проведених в умовах насильницької військової окупації, не має юридичного чи політичного значення», – заявила

Дж. Мелоні [13]. За її словами, «своїми діями В. Путін вкотре демонструє своє неоімперіалістичне бачення радянського зразка, що загрожує безпеці всього європейського континенту» [13].

Лідери інших трьох праворадикальних партій («Ліга», «Вперед, Італіє!», «Рух п'яти зірок» (не входить до урядової коаліції)) симпатизують В. Путіну та у минулому співпрацювали з ними (наприклад С. Берлусконі), а М. Сальвіні у 2014 р. приїздив до окупованого Криму.

На першому засіданні парламенту 13 жовтня головою Сенату було обрано Іньяціо Беніто Марію Ла Русса («Брати Італії») – співзасновника партії «Брати Італії», щирого прихильника Б. Мусоліні. А 14 жовтня був обраний і голова нижньої палати італійського парламенту Л. Фонтана («Ліга»), політик-екстреміст, прихильник В. Путіна, який носить футболки з написом «зняти санкції з Росії» та був «офіційним» міжнародним спостерігачем під

час кримського «референдуму» 2014 р. Парадокс голосування за вказані кандидатури полягав у тому, що не всі представники праворадикальної коаліції за них голосували, зважаючи на скандальні бекграунди кандидатів на посади. А призначення голови Палати депутатів, незважаючи на підтримку України Дж. Мелоні, є проблемним для України [6].

Парламентські вибори в Латвії.

Однопалатний латвійський парламент (Сейм) складається зі ста народних депутатів, які обираються за пропорційною виборчою системою преференційних / відкритих списків з п'ятивідсотковим виборчим бар'єром для політичних партій і виборчих коаліцій за формулою непарних дільників Сант-Лаге у п'яти виборчих округах.. «Ця виборча формула, вважає А. Романюк, зумовлює дуже високий рівень пропорційності поділу голосів виборців» [17, с. 300]. Партійну систему Латвії можна

ідентифікувати як помірковану багатопартійну без домінуючої партії.

За результатами виборів до латвійського парламенту (1 жовтня 2022 р.) відбулися суттєві зрушення в електоральних уподобаннях громадян у порівнянні з виборами 2018 р. Результати виборів подано в таблиці 4.

Таблиця 4

**Результати виборів до Сейму Латвії 1
жовтня 2022 року**

Партія / виборча коаліція (дата створення)	% голосів	К-ть деп. місць	Ідеологія
Партія «Нова єдність» (2010)	18,97	26	ліберальний консерватизм, правочентризм
Коаліція «Союз	12,44	16	консерватизм,

зелених та селян» (2002)			екологізм
Виборчий блок «Об'єднаний список» (2022)	11,01	15	регіоналізм, зелена політика, соціальний консерватизм
Партія «Національне об'єднання «Все для Латвії» – «Вітчизні і свободі / ДННЛ» (2010)	9,29	13	націонал- консерватизм
Партія «За стабільність!» (2021)	6,80	11	євроскептицизм, популізм, центризм
Партія «Латвія на першому	6,24	9	соціальний консерватизм,

місці» (2021)			популізм
Партія «Прогресивні» (2017)	6,16	10	соціал- демократія

Джерело: побудовано авторами на основі [21]

Депутатські мандати за результатами волевиявлення отримало 7 партій та виборчих блоків. З них чотири партії і блоки депутатські мандати здобули вперше: партії «Прогресивні», «За стабільність», «Латвія на першому місці» та виборчий блок «Об'єднаний список». До складу об'єданого списку входять «Зелена партія», партія «Об'єднання регіонів» та «Лієпайська партія». З попереднього Сейму у новому будуть представлені: партії «Нова єдність», «Національне об'єднання «Все для Латвії» – «Вітчизні і свободі / ДННЛ» («Національне об'єднання»), виборча коаліція

«Союз зелених та селян» [11; 16].

Слід зазначити, що на виборчий процес в Латвії значимий вплив мала війна Росії проти України. В результаті дві проросійські партії не змогли подолати виборчий бар'єр (Соціал-демократична партія «Злагода», «Російський союз Латвії»). На попередніх виборах «Злагода» мала найвищий електоральний результат 19,8 %. Як наслідок відбулося розпорошення голосів російського електорату та подолання виборчого бар'єру проросійською партією «За стабільність!».

Не отримали депутатських мандатів у силу об'єктивних причин «Нова консервативна партія» та об'єднання партій «Розвиток/Так», які входили до урядової коаліції у попередньому сеймі. Явка виборців становила 59, 26 %, що на 4,6 % більше ніж на попередніх виборах.

Таким чином до головних результатів виборів віднесемо: 1) розпорошення проросійського

електорату та виборче фіаско двох російських партій («Злагода», «Російський союз Латвії»); 2) найбільш реальним є утворення проєвропейської урядової коаліції у складі партій «Нова єдність», «Національне об'єднання» та виборчого блоку «Об'єднаний список»; 3) руйнування етноцентричної моделі голосування; 4) злет нових популістичних партій «Латвія на першому місці» та «За стабільність!».

Отже, результати виборів до парламентів Угорщини, Швеції та Італії черговий раз підтвердили, що у Європейському Союзі відбувається ренесанс праворадикальних політичних сил. Вони усі різні, але спільним для них є євроскептицизм, антиміграційна риторика та популізм. Італійські праві представлені у парламенті чотирма потужними політичними силами «Брати Італії», «Лігою», «Вперед, Італіє!» та «Рухом п'яти зірок». Угорська партія «Фідес»

(В.Орбан) четвертий раз поспіль здобуває перемогу на виборах. У Латвії перемогли центристські політичні сили і при цьому поразку отримали проросійські політичні партії.

Література

1. Бондарєва Х. Ультраправа, що підтримує Україну: що відомо про ключову кандидатку в прем'єри Італії. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/14/7146768/> (дата звернення 27.09.2022).
2. Вдовиченко В., Сидоренко С. «Хороші фашисти» та загроза для Європи: що чекати Україні від нового уряду Італії. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/26/7147520/> (дата звернення 28.09.2022).
3. Вибори в Швеції: 10 особливостей. <https://ru.sweden.se/lyudi-i-obschestvo/demokratiya/vybory-v-shvecii-10-osobennostej> (дата звернення 25.09.2022).

4. Горбик Р. Швеція нових можливостей: як подолати ризики, що несе коаліція за участю ультраправих. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/28/7149495/> (дата звернення 27.10.2022).
5. Горбик Р. Ультраправий прорив: чи зменшить коаліція з радикалами підтримку України Швецією URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/16/7146876/> (дата звернення 17.09.2022).
6. Груша-Поссамай Я. Союз фашистів та кримнашистів: як нова коаліція Італії почала роботу зі скандалів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/14/7148693/> (дата звернення 15.10.2022).
7. Давимука О. Парламентські вибори в Угорщині: переобрання Орбана і наслідки для України та Європи. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022->

- [04/vibori_ugorschina.pdf](#) (дата звернення 12.09.2022).
8. Захарова О. Вибори у Швеції. Хто такі Шведські демократи та чому їхня перемога налякала лібералів. URL: <https://thepage.ua/ua/politics/peremoga-pravih-u-shveciyi-hto-taki-shvedski-demokrati> (дата звернення 17.09.2022).
9. Коаліція правих партій з партіями-"друзями Путіна" перемагає на виборах у Італії. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/09/26/7147464/> (дата звернення 28.09.2022).
10. Копинець Ю.Ю. Парламентські вибори у країнах Європейського Союзу у 2018 році: характеристика електоральних результатів та конфігурацій партійного ландшафту. *Політикус: наук. журнал*. 2020. № 3. С. 44–51.
11. Кудрін О. Новий Сейм Латвії: проєвропейська коаліція та проросійський провал. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3585675-novij-sejm-latvii-proevropejska-koalicia-ta-prorosijskij-proval.html> (дата звернення

26.10.2022).

12.Кудрін Ф. Європарламент постановив, що Угорщина більше не може називатись демократією. URL:

<https://tyzhden.ua/News/255696> (17.10.2022).

13.Майбутня прем'єрка Італії: Путін - загроза, анексія не має значення. URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/30/7147846/> (дата звернення 01.10.2022).

14.Моренчук Анатолій, Моренчук Андрій. Особливості політичної системи Швеції: досвід для України URL:

<https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/15769/1/18.pdf> (дата звернення 25.09.2022).

15.Павлюк О. Коаліція з «друзями Путіна»: як дострокові вибори можуть змінити зовнішню

політику Італії. URL:
<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/09/23/7147362/> (дата звернення 27.09.2022).

16.Панченко Ю. Програш росіян та нова коаліція: чим завершилися вибори у Латвії. URL:
<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/10/3/7147973/> (дата звернення 27.10.2022).

17.Романюк А., Литвин В. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.

18.Сидоренко С. Антиукраїнський Орбан: що робитиме Угорщина після виборів «під знаком війни». URL:
<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/04/4/7137219/> (дата звернення 12.10.2022).

19.Шипунов Г. Партії «нової політики» як феномен постіндустріального суспільства:

ідейно-інституційні особливості. *Панорама політологічних студій. Науковий вісник РДГУ*. 2016. Випуск 14. С. 211–218.

20. Шишелина Л. Парламентские выборы в Венгрии 2022 г. *Научно-аналитический вестник ИЕ РАН*. 2022. № 2. С. 71-79.

21. The European Elections Monitor (Парламентські вибори в Швеції 11 вересня 2022 р.). URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/the-european-elections-monitor/2022/> (дата звернення 25.09.2022).

Баранівська М. М.,

*аспірантка Інституту політичних
і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ
СЕМІОТИЧНОЇ СТРУКТУРИ
ПОПУЛІСТСЬКОГО ДИСКУРСУ**

Аналізу популізму як явищу та науковому трактуванню цього поняття, визначенню характеристик цього феномену присвячено чимало наукових праць. В соціальних науках популізм визначають передусім як форму взаємодії з громадськістю, специфічний риторичний прийом апеляції до мас, складову політичної технології боротьби за владу й розширення кола електоральної підтримки, тип поведінки тощо. Разом з тим, актуальною й малодослідженою залишається проблема визначення критеріїв, чітких ознак та меж цього феномену.

Широке вживання поняття «популізм» призвело до втрати свого первинного значення, закладеного в латинському *populus* – «народ» й набуло, передусім в політичній діяльності й її оцінці, переважно (а скоріше – виключно) негативних конотацій. Як правило, поняття популізму використовується для позначення нищих

дій «брудної» політики, побудованої на здобутті популярності через загравання влади (або тих політичних акторів, які прагнуть її) з народом. Серед розповсюджених форм – поверхнева критика влади, політичних еліт, продукування гучних гасел, побудованих на необґрунтованих обіцянках тощо.

Застосування методів семіотичного аналізу при аналізі явища популізму, на нашу думку, дозволить здійснити визначення певних критеріїв та меж цього феномену, адже популізм як і всі інші політичні явища є продуктом комунікації, своєрідною знаковою системою. Тому при дослідженні популізму варто звернути увагу на методи семіотичних досліджень, за допомогою яких можна аналізувати всю сукупність символів, конструктів, концептів соціального та політичного життя, до якого належить й феномен політичного популізму.

Перед тим як з'ясувати основи семіотичного

підходу при дослідженні популізму, визначимо, що семіотика – наука про знаки, яка вивчає світ, культуру та соціум як знакові системи. Семіотичне дослідження розглядає факти політичної культури як факти комунікації, різні повідомлення якої організуються та стають зрозумілими завдяки певному знакового коду [1]. Сформований в руслі структуралізму, семіотичний підхід базується на структуруванні та категоризації реальності. З погляду структуралістів, різні напрями соціогуманітарного знання є поєднанням певних елементів, які утворюють відповідну структуру, яка являє собою сукупність глибинних відношень та взаємозв'язків між елементами цілого. Структуралістський підхід дозволяє дослідити політичний популізм як цілісну структуру.

У межах семіотичного підходу будь-яка влада символізується. Політика – це «не що інше, як кодифіковані знаки, що розгортаються за

допомогою акта висловлювання в соціально-семіотичний процес» – сукупність мовних дискурсивних практик, що впливають на формування уявлення про об'єкт (факт, явище, процес), який вони представляють [2]. Політика – це комунікативний мережевий простір, у якому функціонують дискурси. Тому одним з векторів структурно-семіотичного підходу, який забезпечує дослідження популізму є дискурсивний аналіз, що передбачає дослідження комунікативної події, співвідношення між текстом і дискурсом, яка розуміється як завершений продукт комунікації, її результат.

Популістські дискурси можна визначити як динамічні агенти символічного простору не тільки політики, але й інших сфер суспільного життя. Популістські дискурси створюють та відтворюють смислові структури – цінності, ідеї, образи, думки, концепції, які транслують певні значення.

Водночас популістські дискурси – це потужний владний ресурс, за допомогою якого державні та соціальні інститути здійснюють саморепрезентацію та легітимацію, конструювання певних образів реальності, позиціонують соціальні суб'єкти в соціальному та політичному просторі.

Аналіз популістського дискурсу дозволяє визначити його вербальні й невербальні знаки, які обслуговують сферу політичної комунікації, тезаурус прецедентних висловлювань, а також моделі типових мовленнєвих дій і уявлення про типові жанри спілкування в цій сфері. До цих знаків відносяться: поведінкові знаки, символічні артефакти, графічні символи, орієнтаційні знаки (наприклад, антропоніми – імена та прізвиська політиків, політична афористика), знаки вербальної агресії (політичні ярлики) тощо. Важливу роль політичному дискурсі займають політичні міфи, що «створюють певний комплекс орієнтаційних

символів, за допомогою яких відбувається взаємодія влади з громадськістю» [3, с. 51]. Також сам політик як символ політичної влади є знаком і визначається у трьох різних аспектах: як актор, представник групи та символ певних політичних поглядів. Таким чином, в аналізі політичного дискурсу має місце потрійна знакова репрезентація: людина – артефакт - локус (як символ влади); його невербальний (графічний) корелят; його вербальний корелят [4].

Сукупність особливостей структурного семіотичного аналізу популістського дискурсу забезпечує встановлення меж поняття та дослідженню феномена політичного популізму.

Список використаних джерел:

1. Семіотичний аналіз явищ культури:
Монографія. Київ : Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2021. 396 с.
2. Романов А. А. Политическая лингвистика:

функциональный подход. Москва–Тверь : ИЯ РАН, ТвГУ, 2002. 191 с.

3. Шайгородський Ю. Ідеологія і міфологія у символічному світі політики. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*.

Спецвипуск: Політичні технології. 2008. С. 46–54.

URL:

<https://lib.iitta.gov.ua/107183/1/ІДЕОЛОГІЯ%20І%20МІФОЛОГІЯ...%20.pdf>

4. Акайомова А. Невербальні знаки в політичній семіотиці. *Політичний менеджмент*. 2010. № 5. С. 31–37.

УДК 123

Приходько Я. В.

*аспірант кафедри теорії і історії політичної науки
Львівський Національний Університет
імені Івана Франка*

ПРИНЦИП ДИНАМІЧНОСТІ ОБ'ЄКТУ

ПОЛІТИЧНОГО ПІЗНАННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація: В цьому дослідженні проаналізовано теоретико-методологічні підходи дослідження динамічного об'єкту політичного пізнання, виявлено, що динамічність є вкоріненою в саме політичне пізнання та його об'єкт. Останні не є об'єктивними сутностями, а такими, що об'єктивуються, змінюються та трансформуються в процесі їх дослідження. Були проаналізовані теоретико-методологічні підходи до визначення політичної дійсності, які ґрунтуються на гносеологічних принципах її невизначеності, непередбачуваності та постійному перевизначені в динамічному процесі її пізнання.

Дане дослідження дозволить звернутись до політичних реалій, з іншою рамкою сприйняття, зокрема змістивши акцент з включно інституційної проблематики до розв'язання політико-

гносеологічних питань, що має дозволити сконструювати теоретико-методологічні підходи релевантні дослідженню динамічної політичної дійсності сьогодення.

Ключові слова: динамічний об'єкт, політичне пізнання, метатеоретичний підхід, раціональне, ірраціональне, об'єктивація.

Політична наука об'єктивує політичну дійсність шляхом евристичного конструювання її теоретико-методологічних моделей, які повинні теоретично описати те, якою вона є. У теоретичних побудовах політичної науки не йдеться прямо про те, якою політична дійсність є, а описово визначається її сутність. Тут слухним є звернення до М. Вебера, який в своїй праці «Об'єктивність соціально-наукового та соціально-політичного пізнання» формулює теоретико-методологічні принципи на яких ґрунтуються соціально-політичні дослідження навколишньої їм дійсності. Вони

направлені на конструювання ідеально-типових понять, які стають орієнтирами у процесі пізнання [1, с. 389].

Далі, М. Вебер вказує на те, що: «у дослідженні ідеально-типове поняття – засіб для винесення правильних суджень про каузальне зведення елементів дійсності. Ідеальний тип – не гіпотеза, оскільки він лише вказує, в якому напрямі має йти формування гіпотез. Не дає він і зображення дійсності, але надає однозначні засоби вираження останньої [1, с. 389].»

Фактично мова йде не про визначення конкретних властивостей об'єкта, а про отримання орієнтира для подальшої теоретичної роботи по його визначенню, яке має постійно перевизначатись через свою специфіку динамічного існування. Ця специфічність вказує на те, що дослідник постійно перебуває в динамічному просторі на який направлена його теоретична увага. Цей простір не

існує в статичному стані, а навпаки структурується через своє динамічне функціонування.

На цьому етапі, слід згадати про колегу по цеху М. Вебера австрійського соціолога К. Мангайма, який у своїй центровій праці «Ідеологія та Утопія» формулює гносеологічні принципи теоретичного осягнення політичної реальності, переосмислюючи принципи пізнання сформульовані класичною наукою, які не відповідали політичним реаліям його сьогодення: «власливий нам інтелектуалізм спонукає нас постійно звертатись до надісторичного, позачасового суб'єкта, до «свідомості взагалі», що створює знання, зміст якого можна сформулювати незалежно від жодної перспективи споглядання і зафіксувати у вигляді вічно діючих закономірностей. Однак це неможливо зробити, уникнувши насилля над об'єктом [4, с. 187-188].»

Далі австрійській дослідник продовжує:

«якщо ми хочемо набути знань про те, що відбувається у стадії становлення, знань про практику і для практики, то адекватною формою таких знань може бути лише їхній цілковито новий образ [4, с. 188].» Це необхідно, оскільки: «питання полягає в наступному: чи можливе знання про плинне, про таке, що перебуває в процесі становлення, творення [4, с. 128]?.»

Тут мається на увазі політичне середовище, яке є ірраціональним середовищем зіткнення ідей та поглядів та таким, що постійно прагне до своєї раціоналізації [4, с. 130] [2, с. 34]. Австрійський науковець вбачає в цьому негативні риси, оскільки бажання повної раціоналізації усуває ірраціональне зі сфери наукового пізнання. Тим самим останнє об'єктивує себе як таке, що постійно перебуває в раціональній сфері, але у висновку в процесі дослідження зіштовхується з ірраціональною сферою, яка зав'язує структури політичних систем

[4, с. 130-133].

Тут знову ж таки хочеться відзначити, що, будучи практикою пізнання не є якимось фізичним явищем з вже існуючими та заданими характеристиками. Політичне пізнання виступає таким феноменом, який не є заданим як об'єкт, або таким, що задає об'єкт, тобто здатним виносити прямі судження з приводу стану речей [5, с. 39].

Виходячи з усього вищесказаного, ми можемо сформулювати наступні принципи: політична дійсність не є об'єктом у розумінні класичної науки та не є прив'язаною до суб'єкту пізнання, а носить сугубо практичний характер, тобто напряму співвідноситься з пізнавальним актом і ним об'єктивується.

Ці принципи ведуть до того, що політичний науковець, проводячи дослідження має використовувати категоріально-понятійний апарат відповідно до прагматики ситуації, що

унеможлиблює визначення політичних феноменів по завчасно відомим характеристикам, які передують процесу дослідження. Ці характеристики виникають у ході дослідження, що призводить до постійного перевизначення вже відомих характеристик.

Зараз для обґрунтування цих попередніх висновків, ми хочемо звернутись до метатеоретичного підходу О. П'ятигорського та М. Мамардашвілі і застосовувати схему пізнання дійсності, яку вони сконструювали в своєму дослідженні свідомості, щоб екстраполювати її у сферу політичного пізнання. Ця схема складається з трьох, взаємодетермінуючих себе елементів, у нашому випадку: сфери, стану та структури політики [3, с. 356]. Розпочнемо зі сфери політики, яка фактично є вихідною, а наступні два елемента її конкретизацією.

Політика як така є принципово

некласифіковане поняття, котре не піддається класифікації, чи диференціації. Ми вже вказали на те, що в нашому розумінні політику, слід визначати поза будь-якими приписуваннями їй як об'єктного, так і суб'єктного порядку, оскільки і суб'єкт і об'єкт політики: за існування такого зв'язку, об'єктивуються у дійсному стані політичних речей. Сфера політики – це таке поняття, яке намагається розірвати цей зв'язок, об'єктивуючи політику в символічному ключі, оскільки цій об'єктивації передуює політичний акт. Тут зникає і конкретний суб'єкт, оскільки в принципі немає різниці, хто цей акт зробив. Характеристики політичного суб'єкта як і політики об'єктивуються вже під час теоретичного їх визначення [3, с. 357].

Виходить так, що, здійснюючи новий політичний акт суб'єкт так, чи інакше перебуває в іншому контексті, ніж, той, у якому він був перед здійсненням теперішнього акту. Тобто політика

через свою постійну практичність не може об'єктивуватись з конкретними властивостями та в принципі не є конкретизованою [3, с. 357]. Тим самим сфера політики уникає об'єктивації конкретного стану речей, який замикає її в певному функціоналі, а зміщується у ситуацію свободи. Своєю відсутністю конкретики вона відкривається до руху у всіх напрямках та творенню будь-яких політик. Фактично сфера політики позбавлена будь-якого онтологічного обмеження, або часово-просторових визначень, які обумовлюють її існування.

В свою чергу стан та структура політики є конкретизацією цієї сфери. Відповідно, ми можемо перейти до розкриття поняття стану політики. Тут слід зазначити, що стан політики співвідноситься з її сферою в політичному акті, котрий об'єктивує всю схему, яка складається з трьох елементів, будучи її потенцією.

Стан політики виникає вже по-факту, якщо політичний акт відбувся, то йому відповідає певний стан. Цей стан, знову ж таки, попередньо є беззмістовним та не несе в собі об'єктивного наповнення. У політики виникає відповідний їй стан, оскільки він вже має місце по-факту існування політики, але не більше. Його існування та якості об'єктивуються по принципу об'єктивної помилки, коли політика розуміється не як предмет, а як квазіпредмет, який об'єктивується в актах рефлексії. Коли ми говоримо, що політика нами прирівнюється до дійсного стану речей, ми фактично допускаємо в якості універсального позитивного принципу, що можлива помилка, але ми повинні і будемо їй вірити. Шляхом цього прийому вводиться квазіпредметність, яка не несе за собою ніяких субстанційних характеристик.

Чому ми так наполягаємо на беззмістовності? Тому що стан у класичній науці зводиться до

об'єктивного стану речей та знову ж таки прив'язується – як характеристика – до об'єкту, або суб'єкту: замикаючи їх у конкретний стан речей. Стани політики ні в якій мірі не можуть бути мислимі як форми, в яких ця політика може змістовно реалізуватися, тобто остаточно і на тому припинитись.

Виходить так, що, коли дослідник досліджує структуру політики, то він може опинитись у такій ситуації, яка передбачає перехід у вже іншу структуру політики. Постійне виникнення політичних фактів у творчих актах рефлексії вже провокує створення структур та їх наповнення, оскільки науковому пізнанню характерна системність [3, с. 372].

Описаний вище не субстанційний характер політичної дійсності, також веде до переосмислення сутності висновку. За висновком і результатом, у буквальному сенсі цих слів, слідує закінчення

пізнання. Рефлексія має бути направлена на постійну проблематизацію предметності, щоб вона не стала станом постійних речей, що породжує історичну безвихідь у політичному масштабі.

Ми услід за М. Мамардашвілі та О. П'ятигорський назвемо структуру політики (у нашому випадку політики) – псевдоструктурою політики [3, с. 373]. Тут, як про це вже говорилося спочатку, неможлива точна теорія, тобто ми не можемо заздалегідь передбачити структуру політики, навіть, розглядаючи при цьому конкретну політику. Ми можемо цю політику, певним чином примітивізувати, дробити, членувати та таким чином конструювати її структуру [3, с. 366].

Таким чином, досліджуючи політичну дійсність, ми можемо, певним способом домовитись, що є політичною дійсністю, тобто в ретроспективі накласти логічний аналіз на саму політику. Але ця метатеоретична модель річ

динамічна, котра постійно вислизає, існуючи у сфері пізнавальної практики. Накладаючи теоретичний аналіз на політичну дійсність, ми можемо сконструювати вже іншу політичну дійсність. Тому у процесі дослідження, ми можемо визначати, декілька політик. Так розпочинаючи з одної, аналізуючи її, потрапляєм в іншу, та у висновку приходимо до третьої. Все це можливо, оскільки політика об'єктивується в дослідницькому процесі, який конструює її. Фактично вона конструюється пізнавальними актами. Саме пізнавальними актами, а не актами суб'єкта.

Список використаних джерел:

1. Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Львів: Паіс, 1997. – 274 с.

3. Мамардашвили М. К., Пятигорский. А. М. Три беседы о метатеории сознания. Краткое введение в учение виджнянавады. Труды по знаковым системам. – Тарту, 1971, Т. V. – с. 345–376.
4. Мангайм К. Идеологія та утопія. – К.: ”Дух і літера”, 2008. – 370 с.
5. Щедровицкий Г. П. Цикл публичных лекций ”На досках” 1989г. – М.: Школа культурной политики, 2004. – 196 с.

УДК 323.28:004:316.647.6

Потерейко О.О.

*кандидат політичних наук
асистент кафедри теорії та історії
політичної науки
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ - ЗАГРОЗА
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В**

УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В сучасних умовах глобалізаційних процесів поширення інформаційно-комунікативних технологій ставить перед сучасними державами низку актуальних проблем політичного характеру. Однією з таких проблем є неможливість побудови системи міжнародних відносин у нових умовах інформаційної прозорості державних кордонів у зв'язку з наявністю інформаційного тероризму у певних країнах. Тому, актуальним стає питання використання інформаційних технологій як інформаційної зброї, подолання загрози інформаційного тероризму.

На підставі цього, залишається низька консолідація позицій світової спільноти щодо терористів і тероризму в ООН, ОБСЄ, ПАРЄ та інших міжнародних форматах. Відповідні дискусії свідчать, що з часом дух і буква значної кількості узгоджених нормативних актів опинилися у полоні

«подвійних стандартів» оцінювання явищ світової політики. Відсутність єдиного визначення терміна «тероризм», зокрема, у інформаційному просторі, визнаного всією світовою спільнотою, створює небезпеку вільного вибору країнами сил і засобів конкурентної боротьби відповідно до міжнародної ситуації і стану реалізації національних інтересів.

В умовах поширення інтернет-технологій і пов'язаних з ними «нових» медіа (Б. Хоффман) 60–70-х років ХХ століття визначення «медіа і тероризм» (Б. Хоффман) у 90-х роках почав набувати нового сенсу, а сам тероризм у його традиційному розумінні створив свій різновид у вигляді медіа-тероризму. У відносинах медіа й терористів це означало переформатування функцій головних суб'єктів: формат відносин «тероризм для ЗМІ», характерний для ери «традиційних» медіа, де вони відігравали роль головного суб'єкта каналу

комунікації, трансформувався у формат «ЗМІ як інструмент медіа-тероризму».

Дія інформаційного тероризму є найбільш відчутною у суспільствах, в яких значний вплив на національну стійкість має думка, висловлена через медіа. Так інформаційний тероризм став ефективною зброєю у країнах, в яких є можливість оперативно впливати на формування свідомості певних соціальних груп на основі простих і чітко сформованих медіапослань. У досить короткий час суб'єктами такого типу терористичної діяльності стали держави і відповідні державні інститути, різноманітні фонди і організації, терористичні структури і заявити про себе особисто. Використання терористами «нових» медіа змінило і формат відносин з офіційною пресою

Зрушення в розумінні онтології інформаційного тероризму і стратегії протистояння новій загрозі, перед якою вразливими виявилися всі країни світу,

спричинили три чинники: «масовізація» інформаційних технологій, що спричинилася до трансформації глибинних структур інформації, від якої залежать щоденна поведінка і дії людини; «демасифікація» (А. Тоффлер) суспільного буття під тиском медіа; та глобальна система комунікації, яка відкрила кожну націю для дії ззовні. Як наслідок наявні переваги інформаційного способу життя виявили свою протилежність: «нові» медіа перетворилися на чинник трансформації психіки людини, яка, перебуваючи у полікультурному середовищі, почала втрачати свою культурну ідентичність і спроможність орієнтуватися у зростаючому потоці інформації.

Цільових робіт політологічного спрямування, що мають за мету розкриття проблеми протидії медіа-інформаційному тероризму як складника національної безпеки держави, ще недостатньо. Наприклад, В. Циганов протидію медіа-тероризму

(термін автора) розглядає лише в контексті діяльності медіа, Д. В. Кіслов розглядає медіа-інформаційний тероризм у контексті загрози безпеці масовим комунікаціям, а О. В. Свентицька – як інструмент боротьби у сучасній міжнародній політиці. Зрозуміло, що брак праць з питання онтології самого феномену медіа-інформаційного тероризму і включення його до системи національних практик як результату віддзеркалення політики безпекотворення створює певні труднощі для авторів, які цікавляться цими проблемами.

Підсумовуючи зазначимо, небезпеки і загрози нової форми боротьби Україна відчуває на собі з 2014 року, коли вектор її національного розвитку став суперечити зовнішньополітичним пріоритетам Російської Федерації. Регламентація функціонування системи національної безпеки держави не гарантує безпеку, якщо у суспільстві та

державі відсутня воля до опору, єдність мети, бачення проблем і шляхів їх вирішення. Наразі в оновленій Стратегії національної безпеки України (2020 р.) керівництво держави врахувало як досвід країн ЄС і НАТО, так і уроки «білих плям» в інформаційній політиці держави до 2014 року. Інформаційній агресії протиставляється «м'яка» сила, яка у Стратегії та інших документах розглядається як широкий спектр дій: від протистояння в інформаційній війні й вироблення стратегічного наративу до протидії медіа-інформаційному та кібертероризму з метою збереження духовно-культурної і психологічної цілісності людської особистості на основі національної самоідентифікації та інформаційної культури.

Равлик І. О.

*кандидат політичних наук,
асистент кафедри політології та
державного управління*

О Н О В Л Е Н Н Я М Е Т О Д О Л О Г І Ч Н И Х Р А М О К Д О С Л І Д Ж Е Н Н Я П О Л І Т И Ч Н О Ї Е Л І Т И В П О С Т М О Д Е Р Н У Д О Б У

Політична еліта виступає ключовим суб'єктом ухвалення стратегічних управлінських рішень в будь-якій державі. Дослідження характеристик політичної еліти з плином часу не втрачає своєї актуальності, оскільки дозволяє спрогнозувати політичний курс і створити взаємовигідні умови для партнерства. В сучасній політичній науці сформувалося три напрямки вивчення політичної еліти: позиційний, репутаційний та метод аналізу участі.

Позиційний підхід ґрунтується на формально-легальному статусі індивіда в структурах влади, тобто «до складу політичної еліти входять члени вищого ешелону трьох гілок влади» [1, с. 16-17].

Перевагою даного підходу є його відносна простота, оскільки сукупність об'єктів дослідження є чітко визначеною і обмеженою. Зауважимо, що дана перевага може стати і недоліком, оскільки формальна позиція політика не завжди тотожна реальній участі в процесі прийняття політичних рішень. І, навпаки, у деяких політичних системах провідну роль можуть відігравати неформальні актори та структури. Тим не менш, даний підхід є основоположним, позаяк забезпечує необхідний ступінь достовірності, адже навіть якщо певні окремі елементи залишаються не врахованими, то, як зазначає Р. Патнем, «формальні державні інститути представляють цілком адекватну картину відносин в ієрархії влади» [3, с. 39].

Репутаційний підхід передбачає включення того чи іншого політика до складу політичної еліти з урахуванням методу експертних оцінок. Даний підхід найбільш ефективний для дослідження еліт

малих і середніх спільнот, оскільки він дозволяє виявити як офіційних політиків, так і неформальних політичних акторів. Разом з тим, зазначимо, що критика репутаційного підходу зводиться до його суті, тобто суб'єктивних оцінок. Для подолання означеного недоліку науковці пропонують комбінувати його з іншими підходами [1, с. 17].

Відповідно до методу аналізу участі, склад політичної еліти формують ті, хто ухвалює стратегічні рішення. Обмеження використання даного підходу визначаються його суттєвою ресурсною витратністю стосовно збору та верифікації інформації. Оскільки процес прийняття політичних рішень, особливо на загальнодержавному рівні, має переважно закритий характер, відповідно, для отримання необхідної інформації виникає потреба включення дослідника у процес прийняття політичних рішень або пошуку надійних джерел.

Зауважимо, що кожен із розглянутих підходів має сильні та слабкі сторони, тому залежно від дослідницьких завдань обираються релевантні стратегії наукового пізнання структури та складу політичної еліти. При цьому комбінація підходів дозволяє мінімізувати недоліки кожного з них. Так, наприклад, А. Арая використовуючи комбінацію позиційного підходу та методу аналізу участі, розрізняє де юре та де факто політичні еліти. Де юре члени політичної еліти наділені формальними статусами та повноваженнями, а де факто члени політичної еліти спираються на неформальний вплив у суспільстві. До першої категорії належать глави держав, глави урядів, міністри, заступники міністрів, судді верховного суду, глави регіонів, члени парламенту, лідери політичних партій, послы, радники та високопосадовці. До другої категорії А. Арая відносить представників бізнесу, лобістів, керівників профспілок, спонсорів політичних

кампаній, аналітиків, науковців, журналістів, лідерів релігійних, військових і громадських організацій [2, с. 1-8]. Слід зазначити, що при використанні комбінації методів дослідник прагнув не підібрати взаємовиключні категорії, а включити до дослідницького поля якомога повніший склад політичної еліти. Таким чином, залежно від обраної дослідницької стратегії може змінюватись не тільки профіль персонального складу політичної еліти, а й її чисельність.

Здійснений аналіз дослідницьких стратегій наукового пізнання структури та складу політичної еліти, дозволяє генералізовано перерахувати статусні позиції, що дозволяють входити до політичної еліти у демократичних державах. Це, насамперед, глави держав та їхнє найближче оточення, глави ключових політичних інститутів, залежно від форми державного устрою (як правило, Уряду та Парламенту), очільники ключових

відомств виконавчої влади (для прикладу, Міністерства фінансів та економіки, Міністерства оборони, Міністерства закордонних справ тощо), власники та топ-менеджмент великих бізнес-корпорацій. Наведений перелік не є вичерпним, що пояснюється неформальною природою поняття «політична еліта» та закритим характером процесу прийняття політичних рішень, тому вважаємо доцільним вести мову не про кількісний та персональний склад політичної еліти загалом, а про кількісний та персональний склад політичної еліти конкретної держави на конкретному історичному етапі.

Список використаних джерел:

1. Регіональні політичні еліти в Україні: аналіз літератури з проблеми та характеристика емпіричної бази для вивчення феномену (кінець 1991-2018 рр.) / За ред. М.С. Кармазіної Київ. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2019. 264 с.

2. Araya I. A. Comparative Political Elites. *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy and Governance*. 2017. P. 1-8

3. Putnam R. The Comparative Study of Political Elites. Englewood Cliffs, NJ. 1976. 246 p.

Цікул І. В.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та
державного управління
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

ЛІБЕРАЛЬНА ПАРАДИГМА ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Політична комунікація завжди була невід’ємним компонентом суспільного життя, втім у сучасну інформаційну епоху комунікативні процеси втрачають свій допоміжний характер і стають системоутворюючими чинниками функціонування політичної сфери. Нова роль

комунікативних процесів спровокувала зростання наукового інтересу до проблем політичної комунікації та призвела до формування окремої дослідницької сфери, в рамках якої політична комунікація розглядається як визначальний елемент політичної системи суспільства, а окремі її аспекти – крізь призму взаємодії політичних акторів.

Політична комунікація являє собою складний, багатоаспектний процес, особливості якого виявляються у спрямованості формування смислів, цінностей, символів та ідей як на рівні окремого індивіда, так і на рівні суспільства, шляхом використання лінгвістичних і символічних прийомів конструювання повідомлень. В сучасних умовах ефекти політичної комунікації можуть мати непередбачуваний характер, що, на наш погляд, пов'язано з появою нових форм і каналів комунікації, включенням нових функцій в усталені ролі акторів політичної комунікації.

Зауважимо, що до початку 60-х рр. минулого століття теорія політичної комунікації, закономірно розширюючи своє предметне поле, все ще залишалася дискусійною галуззю наукового знання. У зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій змінювалися і концептуальні підходи до інтерпретації політичної комунікації. Осмислення політичної комунікації з ціннісних позицій у сучасній політичній науці відбувається в межах декількох парадигм, зокрема лібералізму, марксизму та фемінізму.

Аналіз політичної комунікації у рамках ліберальної парадигми зосереджено, насамперед, на емпіричних дослідженнях, підкріплених міцною теоретико-методологічною основою. Незважаючи на те, що в сучасній політичній науці ліберальна парадигма займає центральне місце, вона, з одного боку, розглядається як різновид етичної теорії, в якій важливу роль відіграють інтереси індивіда

(автономної істоти), а з іншого – як політична теорія, в якій центральне місце займають ідеї: рівності можливостей; приватної власності як необхідної умови індивідуальної свободи; самоцінності індивіда та його відповідальності за свої дії; принцип системи «стримувань і противаг»; правосуддя як інструменту захисту прав людини та громадянина тощо [2].

Осмислення ролі політичної комунікації відбувається у межах однієї з основоположних ліберальних теорій – нормативної теорії вільної преси, відповідно до якої незалежна преса сприяє формуванню вільного ліберального суспільства, шляхом підтримки незалежності, інформування громадян, захисту індивідуальних прав і створення майданчиків для вираження суспільних думок.

До кінця ХХ століття сформувалось два основних напрямки ліберальної парадигми. Лібертаріантська концепція, що ґрунтується на

свободі журналіста публікувати, а звичайної людини використовувати увесь матеріал, який вони вважають правдивим, за відсутності наслідків своєї діяльності, що звільняє від необхідності висвітлювати альтернативні погляди чи позиції. Відповідно до даної теорії, етичні моменти обмежують свободу преси [2]. Таким чином, лібертаріанська концепція демонструє високий ступінь довіри до аудиторії та журналістів, впевненість у тому, що у медіа переважатиме якісний контент.

Другий напрямок ліберальної парадигми обґрунтовує необхідність не тільки вільної, а й відповідальної преси, оскільки ознаки демократичної преси не обмежуються суто свободою. Формально дана теорія була розроблена Ф. Сібертом, Т. Петерсоном і В. Шраммом [3], а її основою послужили результати роботи Комісії зі свободи преси (США, 1949 р.). Основу теорії

складають постулати про те, що: (1) медіа повинні брати перед суспільством певні зобов'язання та виконувати їх; (2) зобов'язання повинні відповідати високим стандартам журналістики; (3) виконання зобов'язань медіа повинно відбуватись в рамках закону; (4) медіа зобов'язані уникати несправедливого ставлення до меншин; (5) медіа повинні об'єктивно відображати різні точки зору та створювати можливість для зворотного зв'язку [1].

С. Ворд зауважує, що «преса, яку ми називаємо незалежною, зовсім не обов'язково є демократичною» [4]. Завдяки мережі Інтернет такий підхід стає все більш поширеним. Лібертаріанський аргумент було використано для того, щоб захистити свободу висловлювань в глобальній мережі – новому вільному ринку ідей та думок, в якому вже не працює колишня етика відповідальності. Дослідник вважає, що найбільш адекватною для сучасних умов є деліберативна теорія, оскільки

демократія передбачає не тільки свободу думки, а також рівність та справедливість, які повинні забезпечуватись участю та деліберацією. Згідно з деліберативною теорією, свобода преси поєднується з мотивацією до участі у процесі деліберації [4].

Резюмуючи зазначимо, що основою формування ліберального підходу до аналізу політичної комунікації стало переконання науковців у наявності в суспільстві ціннісного консенсусу щодо демократії, вільної конкурентної економіки та західної культури. Наукових інтересів представників ліберальної парадигми зосереджувався навколо дослідження ефектів мас-медіа, тобто їх прямого та опосередкованого впливу на аудиторію, а також впливу мас-медіа на демократію в нормативному аспекті.

Список використаних джерел:

1. Baran S. Mass Communication Theory: Foundations, Ferment, and Future. Boston: Wadsworth, 2012. 392 p.
2. Freedman M. Liberalism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2015. 144 p.
3. Siebert F. S., Peterson T., Schramm W. Four Theories of the Press: The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility, and Soviet Communist Concepts of What the Press Should Be and Do. University of Illinois Press. 1984. 168 p.
4. Ward S. Classical Liberal Theory in a Digital World. *The Handbook of Media and Mass Communication Theory*. Oxford: Wiley, 2014. P. 3–22.

Івасюк І.І.,

*аспірант кафедри
політичних інститутів та процесів
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Після проголошення незалежності України та проведення референдуму 1 грудня 1991 р. 26 березня 1992 р. було прийнято Закон України «Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», за яким на районному та обласних рівнях ради народних депутатів позбавлялися власних виконавчих органів і мали характер представницьких органів. Територіальною основою місцевого самоврядування була сільрада, селище, місто, а регіонального самоврядування – район, область [5, с. 88].

У лютому 1994 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» [4], за яким, разом з новими виборами місцевих органів влади,

скасовувався інститут місцевої державної адміністрації. На основі цього закону місцеві державні адміністрації припинили своє існування, а на органи місцевого самоврядування було покладено не тільки вирішення усіх місцевих справ, а й ним були делеговані повноваження місцевої державної виконавчої влади.

У 1995 р. Законом «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні», який став основою Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України (Договір укладено 8 червня 1995 р.), було відновлено модель місцевого самоврядування, яка існувала на основі Закону 1992 р., тобто з відновленням місцевих державних адміністрацій. Нова Конституція Незалежної України посилила роль територіальної громади та водночас послабивши роль сільських, селищних і міських рад. Ліквідоване подвійне підпорядкування

виконавчих комітетів рад, їхніх управлінь і відділів, місцеві ради звільнені від опіки їх виконавчих комітетів [9, с. 186].

Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р. Верховною Радою України, визначила конституційно-правові основи місцевого самоврядування.

Конституція України (ст. 140) визнає первинним суб'єктом місцевого самоврядування територіальну громаду як певну самоорганізацію громадян, об'єднаних за територіальною ознакою з метою задоволення своїх законних прав та інтересів, місцеве самоврядування як гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [6].

Стаття 142 Конституції України визнає

матеріальну та фінансову основи місцевого самоврядування, якою є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних та обласних рад [6].

Європейську хартію місцевого самоврядування було прийнято у жовтні 1985 р. у м. Страсбурзі. Набрала чинності з 1 вересня 1988 р. Хартія зобов'язала держави, що її підписали, закріпити в їхньому законодавстві та застосовувати на практиці сукупність юридичних норм, що гарантують політичну, адміністративну та фінансову незалежність муніципальних утворень. 15 липня 1997 р. Верховна Рада України ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування, відповідно до якої місцеві влади

мають право на вільну діяльність в інтересах місцевої громади в рамках діючих законів. Європейська хартія місцевого самоврядування і стала однією з найважливіших складових національного правового поля щодо місцевого самоврядування [8, с.186].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р., територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, що мають єдиний адміністративний центр, сільську раду[3].

Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» (Розділ VII) від 22 липня 1998 року № 810/98 трактує поняття територіальної громади як спільнота мешканців, жителів населених пунктів

(сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, у межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [7].

На початку 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про добровільне об'єднання територіальних громад” № 157-VIII від 05.02.2015 р. Він врегульовував відносини, що виникали у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст. Постанова № 214 від 08.04.2015 р. Кабінету Міністрів затверджувала Методику формування спроможних територіальних громад [10, с.40].

З 2015 р. розпочато реформу децентралізації. У липні 2015 р. утворені перші об'єднані територіальні громади.

4 вересня 2015 р. Верховна Рада дозволила

об'єднання громад без затвердження обласною радою, що дозволило продовжити призначати ЦВК вибори до громад. Перші вибори до 159 об'єднаних територіальних громад відбулися 25 жовтня 2015 року. Наступним кроком децентралізації стало обрання у 2016 р. старост.

3 квітня 2018 року було прийнято Закон України № 2379-VIII [«Про внесення змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення»](#) [1]. Цей закон спростив процедуру приєднання до міст обласного значення. Такі міста автоматично визнавалися спроможними громадами, і до них могли приєднуватися суміжні ради за спрощеною процедурою.

17 липня 2020 р. [Верховна Рада України](#)

прийняла [Постанову «Про утворення та ліквідацію районів»](#), якою затвердила нове районування усіх областей України на основі нових територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Закон України № 2379-VIII [«Про внесення змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення»](#).
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2379-19#Text>
2. Закон України № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
3. Закон України № 280/97 «Про місцеве самоврядування в Україні » *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С. 170.

4. Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування»[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3917-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3917-12#Text)
5. *Клімова Г. Місцеве самоврядування в Україні : історія і сучасність. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип 8.С.80-90.*
6. Конституція України [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text)
7. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98. [URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/810/98](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/810/98).
8. Утвенко В. В. (2017). Теорія та історія місцевого самоврядування: Навч. Посібник/ Київ, 2017. 234 с.
9. Федоренко В. Л., Чернеженко О. М. (2017). Конституційні моделі місцевого самоврядування у державах-учасницях ЄС, Швейцарії та Україні: монограф.; заред. В. Л. Федоренка. Київ, 288 с.

10. Шевчук Б. М. (2019). Територіальна громада: поняття, статус та ознаки. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 4(61) : у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 39–49.

Соколовська О.М.
*аспірантка кафедри історії
та світової політики
Одеський національний університет
ім.І.І.Мечникова*

НОВІ СТРАТЕГІЇ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

На сучасному етапі виникають нові стратегії пошуку, найважливішим з яких став методологічний плюралізм, усвідомлення обмеженості та однобічності будь-якої методології, в т.ч. раціоналістичної та діалектико-

матеріалістичної. Процес отримання нового знання не може забезпечуватися одним, навіть найважливішим методом, будуватися на якомусь єдиному вченні. В інтересах дослідження зовнішньої політики важливим є врахування тих особливостей, які є найбільш суттєвими та формують умови проведення сучасних політологічних досліджень у галузі світової політики та міжнародних відносин.

Новою рисою стала тенденція спростування традиції інновацією, ідеалом сучасної науки стає міждисциплінарний підхід, а важливою світоглядною орієнтацією є встановлення її парадигмального характеру. На сучасному етапі розвитку науки зберігається світоглядна установка на об'єктивність пізнання та відтворення явищ у процесі дослідження, але при цьому істина набуває багатовимірності. В обґрунтуванні показників істинності соціально-гуманітарного знання

відбувається усунення акцентів з абсолютності (неспростовності) до відносності істини, з її об'єктивності до суб'єктивності, з конкретності до ідеалізації та інформаційної спекуляції.

Особливу значимість у соціальному пізнанні має принцип історизму – розгляд явищ як процесів їх виникнення, розвитку та перетворення. Це зумовлено тим, що суспільство змінюється постійно і процеси розвитку, що відбуваються в суспільстві набувають незворотного, малопередбачуваного і дуже різноманітного характеру. Соціальне пізнання характеризується включеністю суб'єкта, його інтересів, мотивів, ціннісних орієнтацій до об'єкта дослідження, що надає цьому об'єкту виняткову складність.

Крім того, слід враховувати так званий особистий момент», який пов'язаний з певними цінностями та вибором для дослідження відповідних сторін дійсності.

Слід зазначити, що у науковому співтоваристві, що вивчає світові політичні процеси, міжнародні відносини та світову політику, конкурують безліч різних, у т.ч. антагоністичних, наукових напрямів, шкіл, теорій та концепцій. Це створює умови для поняттєво-термінологічної недетермінованості у політичній науці. Таким чином, наукове пізнання процесів, політичних явищ, що відбуваються в міжнародному житті, суб'єктів міжнародного життя та їх діяльності характеризується різноманітністю підходів, крайньою складністю об'єктів дослідження, неоднозначністю поняттєво-категоріального апарату та практично необмеженою можливістю вибору використовуваних методів та засобів теоретичного знання.

Також, в політичній науці немає єдиної універсальної парадигми, здатної однозначно трактувати та давати вичерпне пояснення подіям,

що відбуваються на міжнародній арені і, головне, що дозволяє проводити якісну їх оцінку та з високим ступенем ймовірності прогнозувати подальший розвиток політичної ситуації у світі. Тому при дослідженні такого елементу світового політичного процесу, як зовнішня політика держави, вкрай важливим є всебічний аналіз його теоретико-методологічних засад.

На мою думку, теоретико-методологічні основи дослідження зовнішньої політики держави включають положення та принципи наукових підходів, теорій та концепцій, що існують у політології у сфері вивчення міжнародних відносин та світової політики; понятійно-категоріальний (або понятійно-термінологічний) апарат дослідження зовнішньої політики держави; методи та засоби наукового пізнання об'єкту дослідження.

Алгоритм аналізу теоретико-методологічних засад дослідження зовнішньої

політики полягає у послідовному виконанні наступних дій: розгляд наукових підходів, теорій та концепцій, що існують у політології у сфері вивчення міжнародних відносин та світової політики; вибір серед них найактуальніших та найбільш прийнятних в якості теоретичної баз для дослідження зовнішньої політики держави; визначення понятійно-категоріального, або понятійно-термінологічного, апарату дослідження зовнішньої політики держави та визначення методів та засобів наукового пізнання об'єкту дослідження.

Особливе значення серед теоретико-методологічних основ дослідження зовнішньої політики має наукова парадигма. Політична парадигма не обмежується окремими соціально-філософськими або політологічними концепціями, а є цілим комплексом цінностей, норм, установок, основоположних уявлень про особистість, суспільство, державу та шляхи їх розвитку.

Соціально-політична парадигма забезпечує світоглядні та ціннісно-нормативні рамки для політичної соціалізації суб'єкта, формує його особистісні параметри та характеристики, через які здійснюється процес сприйняття в індивідуальній та суспільній свідомості навколишньої реальності. З моєї точки зору, вибір наукової парадигми та її використання під час дослідження є необхідним, тому, що дозволяє систематизувати наукове пізнання, раціоналізувати його та одночасно надає йому цілісність, необхідну повноту та об'єктивність.

Таким чином, основну частину алгоритму дослідження зовнішньої політики слід проводити з метою та у форматі вибору наукової парадигми, в рамках якої проводитиметься аналіз зовнішньої політики. Інші дії - розгляд і однозначне формулювання основних понять і термінів, що застосовуються в предметній галузі дослідження, а також визначення найбільш раціональних і

одночасно дозволяють зробити всебічний аналіз методів і методик дослідження доцільно проводити, виходячи з отриманого результату.

Ломака І. І.

*кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри політології
Прикарпатського національного
університету імені В. Стефаника*

Ломака А. О.

*студентка 1 курсу ОР магістр
спеціальності Середня освіта. Історія
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника*

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У зв'язку з багатоаспектністю явища, яке охоплюється поняттям соціальної держави, питання, пов'язані з ним, перебувають у полі зору представників різних суспільних наук – політологів,

юристів, економістів, соціологів і філософів. Поняття «соціальна держава» нині можна аналізувати на таких рівнях: науковому – як ідею та її розвиток у низці концепцій; нормативному – як конституційний принцип, закріплений в основних законах більшості сучасних держав; емпіричному – як реальну практику діяльності державних інститутів щодо вирішення соціальних проблем суспільства та соціальних груп. Соціальну державу розглядають як закономірний наслідок спроб правової ліберальної держави забезпечити на практиці реалізацію принципу людської гідності. В основу концепції соціальної держави покладене розуміння людської гідності, яким охоплюється внутрішня оцінка людиною її об'єктивної соціальної цінності.

Ключові слова: Держава, правова держава, соціальна держава, демократія, цінності, гідність.

Due to the multifaceted nature of the

phenomenon covered by the concept of the social state, issues related to it are in the field of view of representatives of various social sciences - political scientists, lawyers, economists, sociologists and philosophers. The concept of "social state" can now be analyzed at the following levels: scientific - as an idea and its development in a number of concepts; normative - as a constitutional principle enshrined in the basic laws of most modern states; empirical - as a real practice of the activity of state institutions in solving social problems of society and social groups. The welfare state is considered as a natural consequence of the legal liberal state's attempts to ensure the implementation of the principle of human dignity in practice. The concept of the social state is based on the understanding of human dignity, which covers the internal assessment of a person's objective social value.

Key words: State, legal state, social state,

democracy, values, dignity.

BASIC SCIENTIFIC APPROACHES TO UNDERSTANDING THE PHENOMENON OF THE WELFARE STATE

Теорія та практика соціальної держави є важливим кроком у розвитку суспільства. Соціальна держава є багатограним явищем, яке відображає суспільство, в якому вона формується. Концепція соціальної держави творилась поступово, збагачувалась і наповнювалась новим змістом, і кожний історичний період сприяв її розвитку та вдосконаленню. Представники різних епох, країн, ідеологій по-різному обґрунтовували соціальну функцію держави, і нашим завданням є дослідження різних підходів до вивчення феномену соціальної держави та її моделей.

Теорія соціальної держави виникла у середині XIX століття паралельно з оформленням марксистської та інших лівосоціалістичних і

комуністичних концепцій безкласового і бездержавного суспільства слідом за ліберальними проектами ринкової саморегуляції з мінімальним державним втручанням. Її поява стала закономірним наслідком спроб правової ліберальної держави забезпечити на практиці реалізацію принципів людської гідності.

Ефективне впровадження ідей соціальної держави розпочалося майже без винятків у країнах, де домінувала протестантська трудова етика, яка, за М. Вебером, стала ментальним підґрунтям розвитку цивілізованих ринкових відносин і власне капіталу. Один із теоретиків соціальної ринкової економіки В. Ойкен підкреслював, що вирішення соціального питання є проблемою суспільної моралі. Настрій людей у відносинах між собою має вирішальне значення. Без зміни такого настрою навряд чи можна було б досягти мети. Для утвердження соціальної держави дуже важливо, щоб головною

спонукою до продуктивної праці для мільйонів найманих працівників були не голод, не страх опинитися на вулиці, не запопадливість перед господарями чи владою, а вищі духовні мотиви, які не зникають разом із зникненням загрози голоду чи репресій.

Розглядаючи підходи до обґрунтування соціально-забезпечувальної функції держави, відзначаємо, що ліберально-демократична ідеологія тлумачить соціальну державу як державу соціальних послуг. Ідеологи лібералізму вважають, що соціальна політика стабілізує розвиток суспільства, дає змогу залагодити конфлікти і таким чином домогтися утвердження у суспільному житті відносин солідарності, партнерства. Неоліберали висувають гасла суспільства з високим рівнем споживання, надання допомоги малозабезпеченим, але уникають ідеї загального добробуту, побоюючись породити у соціальних низів завищені

очікування [1, с. 528].

Християнські демократи соціальною називають державу, яка не тільки прагне до соціальної безпеки, але й до соціальної справедливості, суспільної інтеграції та можливості розкриття особистості. Особистісна самореалізація громадян – така мета соціальної держави, і заради неї соціальна держава повинна звертати увагу на принципи солідарності, субсидіарності і загального блага.

Соціал-демократичні партії розглядають соціальну державу як щабель до своєї головної мети – демократичного соціалізму. Соціал-демократична концепція соціальної держави виходить із тези, що соціальною держава стає лише тоді, коли забезпечується утвердження в суспільстві принципів свободи, рівності, справедливості та солідарності.

Консерватори в своїй основі визнають

можливість й історичну обумовленість появи соціальної держави, але вони у деяких аспектах критично ставляться до практики її функціонування. Можливість і, у певному сенсі, необхідність існування держави на соціальних принципах консерватори виправдовують інтересами стабільності держави, необхідністю забезпечення лояльного ставлення більшості громадян до існуючої системи відносин, а також потребою громадян у соціальному забезпеченні, державному захисті своїх соціальних інтересів. Соціальна держава покликана вирішувати проблеми, які не здатні вирішити та зняти ринкові відносини.

Марксистська концепція виходить пов'язує факт появи соціальної держави з тим, що владі необхідно було створювати сприятливіші умови в індустріальному та постіндустріальному суспільствах і реагувати на класові конфлікти.

Обмежуючи діяльність низки амбітних капіталістів і компаній, частково перерозподіляючи фінансові потоки для розв'язання гострих соціальних проблем, соціальна держава тим самим забезпечує збереження та розвиток усієї системи ринкових відносин. Соціальні послуги мають стати універсальними, надаватися відповідно до принципу загальності [2, с. 40-42].

О. Скрипнюк виділяє консервативно-догматичний (ідеалістичний) та реалістичний підходи до тлумачення соціальної держави. Відповідно до консервативного тлумачення, основною метою соціальної держави є встановлення миру та злагоди між державою та суспільством, які досягаються шляхом обов'язкового задоволення державою всього спектру політичних, економічних і соціальних потреб суспільства. Реалістичне тлумачення концепції соціальної держави передбачає не так

повне зняття конфлікту між державою та суспільством, як запровадження механізмів пошуку компромісу, а також певних правил і процедур узгодження інтересів між цими двома сторонами при взаємному визнанні ними повної легітимності обох сторін [3, с. 13].

Одним із найкритичніших підходів до соціальної держави є соціальний нігілізм – парадигма, яка базується на легітимності соціальної держави як механізму, який створений зусиллям бюрократичного класу і який служить монополізації усіх форм влади. Основним аргументом проти соціальної держави, який висувається у межах цієї парадигми, є порушення гіпотетичного суспільного договору, за якого держава повинна гарантувати лише зовнішню безпеку й охорону соціальних інституцій, але не може трансформувати їх і вирішувати дистрибутивні проблеми [4, с. 213].

Опоненти критиків соціальної держави не заперечують кризових явищ у практиці існування соціальної держави, а виходять з гегелівської позиції, згідно з якою інститут держави вписується у контекст європейської раціональності та може дати особі найкращі можливості для творчої реалізації, а соціальна єдність різних структур полягає у соціальній взаємодії.

Однією з найавторитетніших із початку 90-х років ХХ століття є концепція субсидіарності соціальної держави. Ця концепція, на думку Ю. Романенка, містить деяку внутрішню суперечність: із одного боку, держава має бути достатньо авторитетною, щоб впливати на всі процеси та формоутворення соціальності, а з іншого – вона не повинна бути настільки впливовою, щоб підміняти автентичну самореалізацію індивіда [5, с. 216-217].

Сьогоднішні типи соціальної держави відображають нові тенденції розвитку суспільства,

пов'язані з новими новими ринковими умовами, сучасними технологіями, глобалізацією, і є сприятливішими для розвитку громадянського суспільства. Вважаємо за потрібне з'ясувати переваги та довгострокові перспективи соціальної держави і її недоліки та приховані загрози.

Нині жваво обговорюється питання про межі соціальної держави, тобто про можливості держави здійснювати заходи у соціальній сфері, й насамперед – про фінансування цих заходів.

Частина дослідників вважають, що держава для того, щоб забезпечити мінімальний реальний дохід для всіх членів суспільства. Окремі вчені розширюють межі державного втручання, ставлячи перед соціальною державою завдання перерозподілу доходів між різними верствами суспільства, забезпечення соціальної справедливості.

Дискусійною проблемою щодо ролі держави в

соціальному забезпеченні є реалізована нею функція перерозподілу. Її здійснення у дедалі зростаючих обсягах можливе лише в разі організуючого впливу на виробничу сферу, що потенційно може призвести до адміністративного диктату та придушення підприємницької активності. Окрім цього, як показує практика розбудови соціальної держави у Європі, проголошення обов'язком держави гарантувати мінімальний дохід найбільш бідним громадянам парадоксальним чином залучає до сфери соціальних трансфертів і представників середнього класу. Ці закономірності становлять лише видиму частину айсберга, що іменується наслідками політики перерозподілу [6, с. 148-149].

Найсерйозніші суперечності лежать у царині філософсько-етичних категорій свободи, справедливості і рівності. Так, уявлення про свободу істотно змінювалися протягом останніх

століть: якщо в епоху буржуазних революцій свобода розглядалася як сфера, вільна й огорожена від втручання будь кого, у тому числі держави, то до початку ХХ століття прийшло усвідомлення того, що бідність і залежність від зовнішніх чинників обмежують свободу не меншою мірою. Саме цілями створення матеріальних умов вільного розвитку кожного члена суспільства аргументувався обов'язок держави забезпечити право на гідне людське існування.

В. Гутник висловлює думку, що соціальна держава як виключно перерозподільна машина руйнівню впливає не тільки на економіку та підприємницьке середовище, а й на соціальне благополуччя. Активний і всеосяжний державний патерналізм різко знижує схильність не тільки до ризику, а й до прийняття самостійних рішень, що вимагають власних інвестицій.

С. Грабовський зазначає, що соціальна

держава не мусить розглядатися як панацея від усіх негараздів, вона може бути створена лише на певному рівні індустріального розвитку, коли є технічні передумови суспільної солідарності. Це, на його думку, усупільнена держава, тобто така, яка контролюється суспільством у всій його системності й слугує йому і його ж конкретним групам, узгоджуючи, гармонізуючи та динамізуючи їхні інтереси.

Більшість дослідників позитивно ставиться до соціальної держави, бо вона включає комплекс інститутів, покликаних здійснювати втручання у соціальне й економічне життя суспільства задля боротьби з бідністю, забезпечення гідного рівня матеріального добробуту людей, їх максимального соціального захисту. Складовою цих соціальних інститутів є розробка соціальних програм, спрямованих на надання соціальної допомоги найуразливішим верствам населення. В. Сокурєнко

акцентує увагу на тому, що головна мета такої держави – розширення демократії, надання усім членам суспільства не тільки юридичного і політичного забезпечення, а й соціальної допомоги [7, с. 21].

Зміст терміну «соціальна держава» в багатьох конституціях не розкривається. Зазвичай лише констатується, що ця держава – соціальна, а у подальших статтях названий більш-менш повний обсяг соціально-економічних прав, окреслюються окремі заходи адресного соціального захисту. Проте з аналізу їх положень випливає, що соціальна держава – це характеристика сучасної держави, за змістом якої державна діяльність має бути спрямована на створення реальних стандартів матеріального добробуту, освіти, охорони здоров'я тощо та забезпечення таких стандартів для усіх громадян (індивідів), а також на мінімізацію фактичної соціальної нерівності з її економічними

наслідками, створення системи соціальної підтримки (захисту) тих, хто цього потребує. Тим самим поняття соціальної держави поєднується з відповідно трактованими ідеями соціальної справедливості та соціального захисту. За будь-яких умов наведене чи інші подібні визначення соціальної держави передбачають здійснення дієвих заходів за змістом однієї з головних функцій сучасної держави – соціальної [8, с. 14].

Соціальна держава – не тільки соціально-підтримуюча, а й соціально-регулююча держава. Сучасна соціальна держава активно втручається у питання економіки, регулює соціальні відносини, політичну систему, культуру, духовне життя суспільства, а іноді й деякі сфери особистого життя, якщо вони можуть мати важливе суспільне значення (наприклад, відносини в сім'ї). Положення про регулюючу роль соціальної держави може у перспективі увійти у сучасні конституції.

Юридична конструкція та фактичний стан соціальної держави змінюються і будуть змінюватися у зв'язку з успіхами науково-технічного та соціального прогресу. В цілому можна сказати, що юридичні ознаки соціальної держави ще недостатньо розроблені в науці й знаходять навіть у новітніх конституціях неповне вираження, її якості більше проявляються у галузевому законодавстві. У конституціях її основні індикатори нечітко виражені, часто основні закони обмежуються лише конструкцією «соціальна держава».

На основі аналізу позицій дослідників можемо виділити основні недоліки та переваги соціальної держави. Як недоліки найчастіше вказуються державне втручання у відносини власності для перерозподілу благ; надмірні соціальні витрати, які стають тягарем для держави; зайва централізація, забюрократизованість;

звуження мотивів до праці. Водночас перевагами цього інституту вважається утвердження в суспільстві гуманістичного принципу соціальної справедливості; підтримка соціально уразливих груп населення; соціальні цілі надають високого звучання сучасній економічній стратегії держави, а економічний розвиток не є самоціллю, а повинен приводити до зміни усіх аспектів соціального життя.

Отже, наразі, не існує єдиної цілісної моделі соціальної держави. Виявляється, це плюралістичне поняття. Модель соціальної держави методологічно не базується на різних ідеологіях, які пропонують різні підходи до вирішення соціальних проблем суспільства. Спроби класифікувати моделі держави добробуту на основі емпіричних досліджень різноманітності форм соціальної держави мають давню традицію в порівняльних дослідженнях. Сучасні версії соціальної держави відображають

нові соціальні тенденції, пов'язані з глобалізацією, новими ринковими умовами, новими технологіями, і є більш сприятливими для розвитку громадянського суспільства, головним чином тому, що вони відкидають усі форми політико-правового патерналізму. Акцент перемістився на освіту та підготовку робочої сили, що розглядалося як фактор зменшення соціальної нерівності в нових умовах.

Список використаної літератури:

1. Шпікер М. Соціальна держава: принципи – межі – можливості // У кн. Нойгауз Н. Цінності християнської демократії [Електронний ресурс] / Н. Нойгауз; перекл. з нім. В. В. Дребет. – Режим доступу : http://sd.net.ua/2010/02/20/neuhaus_zagalne_bлаго.html .
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 381 с.

3. Скрипнюк О. В. Сучасна зарубіжна правова наука про сутність соціальної правової держави та шляхи її реалізації / О. В. Скрипнюк // Наукові записки НаУКМА. – Т. 18 : Правничі науки. – 2000. – С. 7-16.
4. Пустовіт Ж. М. Соціальні права громадян / Ж. М. Пустовіт // Юридична енциклопедія : в 6 т./ ред.: Ю. С. Шемчуженко та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 5. – 736 с.
5. Романенко Ю. В. Смыслопродукующі чинники англо-саксонської цивілізації в конституюванні парадигми ліберального приватизму в розумінні державної влади / Ю. В. Романенко // Мультиверсум: Філософський альманах: [зб. наукових праць] / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К. : Український Центр духовної культури, 2005. – Вип. 50. – С. 212-221.
6. Курченко О. С. Основные подходы к определению роли государства в системе

соціального забезпечення / О. С. Курченко // Вестник Омського університету. – Сер. «Право». – 2006. - № 3/4. – С. 148-150.

7. Сокурєнко В. Гуманістичний зміст концепції соціальної держави / В. Сокурєнко // Право України. – 2000. - № 11. – С. 21-23.

8. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави / В. Шаповал // Право України. – 2004. - № 5. – С. 14-19.

Наукове видання

**ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ СУЧАСНОСТІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ВИМІРИ**

Збірник матеріалів

*IV Всеукраїнської науково-практичної
конференції*

*(м. Івано-Франківськ, 27-28 жовтня 2022
року)*